

Львівський державний університет внутрішніх справ

А. В. Мовчан

Міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми

Навчальний посібник

Львів
2021

УДК 351.745.7

М 74

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Львівського державного
університету внутрішніх справ
(протокол від 24 лютого 2021 року №9)

Р е ц е н з е н т и:

Басиста І. В., доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ);

Василинчук В. І., доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
(Національна академія внутрішніх справ);

Марисюк К. Б., доктор юридичних наук, професор
(Національний університет «Львівська політехніка»)

Мовчан А. В.

М 74 Міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинам,
пов'язаним із торгівлею людьми : навч. посіб. Львів :
ЛьвДУВС, 2021. 156 с.

Викладено правові основи міжнародного співробітництва у сфері протидії торгівлі людьми, особливості компетенції та структури оперативних підрозділів України та міжнародних правоохоронних органів, які здійснюють боротьбу зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми.

Розглянуто поняття, завдання та принципи міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, суб'єкти міжнародної співпраці у протидії торгівлі людьми та їх правовий статус, організаційно-тактичні засади міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми.

Для працівників правоохоронних органів, зокрема оперативних підрозділів, викладачів та наукових працівників, курсантів, слухачів, студентів, а також тих, хто досліджує проблеми оперативно-розшукової діяльності.

The textbook outlines the legal basis for international cooperation in combating trafficking in human beings, the specifics of the competence and structure of operational units of Ukraine and international law enforcement agencies involved in combating crimes related to trafficking in human beings.

The concepts, tasks and principles of international cooperation in combating crimes related to human trafficking, subjects of international cooperation in combating human trafficking and their legal status, organizational and tactical principles of international cooperation in combating crimes related to human trafficking are considered.

The work is meant for law enforcement officers, in particular, operational units, teachers and researchers, cadets, students, as well as those who investigate the problems of operational and investigative activities.

УДК 351.745.7

© Мовчан А. В., 2021

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2021

Зміст

Перелік умовних позначень.....	4
Вступ.....	5
Розділ 1. ПРАВОВІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ.....	8
1.1. Поняття, завдання та принципи міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми.....	8
1.2. Правова основа міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми.....	21
1.3. Характерні особливості основних методів і способів учинення злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми.....	36
Питання для самоконтролю.....	55
Розділ 2. СУБ'ЄКТИ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ, ТА ЇХ ПРАВОВИЙ СТАТУС.....	57
2.1. Основні завдання, права та обов'язки оперативних підрозділів Національної поліції, які здійснюють боротьбу зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми.....	57
2.2. Діяльність міжнародних правоохоронних та безпекових організацій щодо координації зусиль у протидії торгівлі людьми.....	76
2.3. Особливості діяльності інших суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми.....	93
Питання для самоконтролю.....	102
Розділ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ.....	104
3.1. Підстави, порядок проведення та використання результатів міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми.....	104
3.2. Діяльність оперативних підрозділів Національної поліції щодо пошуку та отримання первинної інформації про факти вчинення злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми.....	111
3.3. Інформаційно-аналітичне забезпечення міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми.....	119
Питання для самоконтролю.....	138
Глосарій.....	141
Список використаних джерел.....	147

Перелік умовних позначень

АІПС	Автоматизована інформаційно-пошукова система
АІС	Автоматизована інформаційна система
ГУНП	Головне управління Національної поліції
ДБЗПТЛ	Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми
ДІАП	Департамент інформаційно-аналітичної підтримки
ДКП	Департамент кіберполіції
ДКР	Департамент карного розшуку
ДМП	Департамент міграційної поліції
ДМПС	Департамент міжнародного поліцейського співробітництва
ЗМІ	Засоби масової інформації
ІПС	Інтегрована інформаційно-пошукова система
ІП	Інформаційна підсистема
ІС	Інформаційна система
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс
МВС	Міністерство внутрішніх справ
МОМ	Міжнародна організація з міграції
МОП	Міжнародна організація праці
НАБУ	Національне антикорупційне бюро України
НПУ	Національна поліція України
НСРД	Негласні слідчі (розшукові) дії
ОГ і ЗО	Організовані групи і злочинні організації
ОРД	Оперативно-розшукова діяльність
ОРС	Оперативно-розшукова справа
ОТЗ	Оперативно-технічний захід
СБУ	Служба безпеки України
ЄДР	Єдиний державний реєстр
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань

Вступ

Торгівля людьми є порушенням прав та свобод людини, що суперечить Конституції України та міжнародним нормам. Проте це явище залишається актуальною проблемою для українського суспільства. Сучасні форми експлуатації людини створюють загрозу стати жертвою торгівлі людьми майже всіх соціальних груп населення. Поширенню торгівлі людьми в Україні сприяють також збройний конфлікт на Сході країни, поява внутрішньо переміщених осіб та пов'язані з цим трудова міграція населення, економічна нестабільність, зростання рівня безробіття та підвищення рівня мобільності населення.

Суспільна небезпека та протиправність торгівлі людьми полягає в тому, що цей злочин посягає на такі основні права людини, як свобода й особиста недоторканність, спричиняє або може спричинити значну шкоду людині, позбавляючи її можливості вільно реалізовувати свої права на свободу та особисту недоторканність, призводить до розриву соціальних зв'язків. Під час учинення злочину, пов'язаного з торгівлею людьми, людина стає предметом угод купівлі-продажу, міні, застави, її цінність зводиться до цінності речі. Тому здійснення будь-яких незаконних угод стосовно людини потребує адекватної реакції з боку держави.

У ст. 3 (а) Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (так званому «Палермському протоколі»), зазначено, що торгівля людьми – це здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передача, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування, або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю становища,

або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу¹.

Якщо раніше основним видом торгівлі людьми вважалась торгівля з метою сексуальної експлуатації, то нині спостерігається тенденція поширення інших видів торгівлі людьми, зокрема: примусової праці, рабства або звичаїв подібних до рабства, використання у порнобізнесі, примусової вагітності, вилучення органів, проведення дослідів над людиною, використання у жебракуванні, втягнення в злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах, усиновлення (удочеріння) задля наживи, продаж дитини. Постраждалою особою може стати будь-яка людина незалежно від віку, статі, рівня освіти, соціального статусу, громадянства тощо.

У сучасних умовах питання міжнародного співробітництва під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми, та інших злочинів транснаціонального характеру набувають особливого значення, оскільки без такого співробітництва неможливо зібрати докази, які є за кордоном; здійснити досудове розслідування; забезпечити охорону прав і свобод людини та громадянина у кримінальному судочинстві; відшкодувати завдану злочином шкоду.

Відповідно до Стандарту вищої освіти за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 30.04.2020 № 578, та освітньої програми підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» галузі знань 26 «Цивільна безпека» спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність» розроблена програма навчальної дисципліни «Міжнародне співробітництво у протидії злочинам, пов'язаним з торгівлею людьми».

¹ Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. Прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. Протокол ратифіковано Законом № 1433-IV від 04.02.2004. *Офіційний вісник України* від 19.04.2006. № 14. С. 360. Ст. 1057.

Метою викладання зазначеної навчальної дисципліни є формування у здобувачів вищої освіти цілісної системи знань щодо правових основ та принципів міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, особливостей компетенції та структури оперативних підрозділів Національної поліції України та міжнародних правоохоронних органів, які здійснюють боротьбу зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми.

Розділ 1

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ
МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ,
ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ**

**1.1. Поняття, завдання та принципи
міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам,
пов'язаним із торгівлею людьми**

У нинішніх умовах особливого значення набуває міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми. Передусім це стосується вчинення злочинів організованими групами та злочинними організаціями з міжрегіональними або міжнародними зв'язками.

Про необхідність вжиття ефективних заходів щодо протидії торгівлі людьми в Україні свідчать статистичні дані Представництва МОМ в Україні за 2012–2019 роки, зокрема щодо кількості осіб, яким встановлено статус особи, що постраждала від торгівлі людьми – 874; зареєстрованих злочинів за ст. 149 КК України – 1542; осіб, які потерпіли від злочинів, передбачених ст. 149 КК України – 1343; кримінальних проваджень із винесенням вироку судами України за ст. 149 КК України – 319; осіб, які отримали реінтеграційну допомогу від МОМ – 8556².

Згідно з офіційними даними Національної поліції України впродовж 10 місяців 2020 року оперативними підрозділами поліції припинено діяльність 31 організованої злочинної групи торгівців людьми, організаторів нелегальної міграції та сутенерів, до яких входив 131 учасник. Задokumentовано 1939 кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми та незаконною міграцією, за вчинення яких 532 особам повідомлено про підозру. У взаємодії з Державною

² Про схвалення Концепції Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/610/>

прикордонною службою України затримано 73 групи нелегальних мігрантів, до яких входило 322 іноземці³.

Протягом останніх десятиліть Україна є джерелом, транзитером і країною призначення для чоловіків, жінок та дітей, які зазвичай піддаються примусовій праці та сексуальній експлуатації в Україні, Російській Федерації, Польщі, Молдові й інших країнах Європи, Казахстану та Близького Сходу. Деяких українських дітей і повнолітніх осіб із числа незахищених верств населення примушують до жебрацтва.

Саме тому нині міжнародне співробітництво під час розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, й інших злочинів транснаціонального характеру набуває особливого значення, оскільки без такого співробітництва:

- неможливо зібрати докази, які є за кордоном;
- здійснити кримінальне переслідування організаторів та виконавців злочинних діянь;
- забезпечити охорону прав і свобод людини та громадянина у кримінальному судочинстві;
- відшкодувати завдану злочином матеріальну і моральну шкоду.

Українська держава підтримує та стимулює міжнародне співробітництво у сфері протидії торгівлі людьми на державному, регіональному та місцевому рівнях. Відповідно до чинного законодавства України та міжнародних угод, учасниками яких є Україна, суб'єкти, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, мають право укладати угоди та договори про співробітництво, встановлювати прямі зв'язки з відповідними органами іноземних держав, міжнародними організаціями згідно із законодавством України. Водночас міжнародні організації можуть згідно з установленими процедурами залучатися до розробки та реалізації в Україні спільних програм з питань протидії торгівлі людьми.

До основних видів міжнародного співробітництва у сфері протидії торгівлі людьми за формами вияву належать:

- взаємодія у межах правової допомоги у кримінальних провадженнях;

³ Нацполіція впроваджує концепцію розвитку підрозділів протидії злочинності, пов'язаної з торгівлею людьми та незаконною міграцією. URL: <http://mariupol-police.dn.ua/news/view/7495>

- укладення угод про співпрацю;
- участь у проведенні оперативно-розшукових заходів, слідчих дій на території іншої держави;
- проведення спільних оперативних розробок та розслідувань;
- обмін інформацією;
- участь у спільних міжнародних операціях і проєктах⁴.

Транснаціональний характер злочинності у сфері торгівлі людьми обумовлений такими ознаками:

1) спеціальний простір, обмежений засобами охорони (тобто цей злочин переважно вчиняється у зонах митного та прикордонного контролю);

2) створення латентної форми існування, що формує злочинну нішу для посадових злочинів, групової контрабанди, вимагання, хабарів тощо;

3) вчинення злочину спеціальними суб'єктами: співробітниками митниці, прикордонних служб, працівниками страхових і туристичних агенцій, які мають власні представництва у зонах прикордонно-митного контролю;

4) наявність «мережевих» утворень, охоплених міжнародним простором⁵.

Недостатня ефективність боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, транснаціонального характеру обумовлена низкою причин, зокрема:

1) недосконалістю чинного кримінального процесуального законодавства, що регламентує питання міжнародної правової допомоги у кримінальному судочинстві;

2) неузгодженістю положень різних міжнародних договорів і угод, укладених Україною;

3) проблемами, які пов'язані з особливостями практичної реалізації взаємодії правоохоронних органів різних держав.

⁴ Виявлення та припинення торгівлі людьми: навч. практ. посіб. / О. Л. Мельников, В. І. Дубина, М. П. Данилюк та ін. К. : Арт-бюро, 2009. 211 с.; Виявлення, попередження та розслідування злочинів торгівлі людьми, вчинених із застосуванням інформаційних технологій : навчальний курс / А. Вінаков, В. Гузій, Д. Девіс, В. Дубина, М. Каліжєвський та ін. К., 2017. 148 с.

⁵ Кушнір О. Міжнародне співробітництво у сфері протидії торгівлі людьми. URL: <https://goal-int.org/mizhnarodne-spivrobitnictvo-u-sferi-protidii-torgivli-lyudmi/>

Саме тому міжнародне співробітництво правоохоронних органів у процесі розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, передбачає більш тісне співробітництво та взаємодію. Зокрема ефективним заходом є підписання угод про двостороннє та багатостороннє співробітництво між правоохоронними органами для забезпечення обміну інформацією. Крім того, нині правоохоронці спрямовують зусилля на розроблення єдиних стандартів, що стосуються збору статистичних даних.

Важливе значення для координації зусиль у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, та іншим злочинам транснаціонального характеру має діяльність міжнародних правоохоронних, поліцейських організацій, зокрема Інтерполу та Європолу.

Міжнародну організацію кримінальної поліції – Інтерпол в Україні представляє Національне центральне бюро Інтерполу (Укрбюро Інтерполу), яке є центром координації взаємодії правоохоронних органів України з компетентними органами зарубіжних держав щодо ведення боротьби зі злочинністю, яка має транснаціональний характер або виходить за межі країни. В Україні виконання функцій МВС України як Національного центрального бюро Інтерполу (НЦБ) покладено на *Департамент міжнародного поліцейського співробітництва (ДМПС)* Національної поліції України.

ДМПС є структурним підрозділом апарату центрального органу управління поліції, який забезпечує планування, організацію, взаємодію та координацію дій структурних підрозділів апарату Національної поліції, територіальних та міжрегіональних територіальних органів поліції та інших органів державної влади України щодо здійснення міжнародного співробітництва з компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями з питань, що належать до компетенції поліції, Інтерполу та Європолу, а також реалізацію повноважень щодо здійснення представництва та забезпечення виконання зобов'язань України в Міжнародній організації кримінальної поліції (Інтерпол) та Європейському поліцейському офісі (Європол), повноважень Національної поліції України як Національного центрального

бюро Інтерполу (НЦБ Інтерполу) та Національного контакт-ного пункту Європолу в Україні (НКП Європолу)⁶.

Основними завданнями Інтерполу з питань розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних із торгівлею людьми, є:

1) збирання, вивчення та аналіз інформації про певний вид транснаціональної злочинності, пов'язаної з торгівлею людьми (характер злочинних груп, їх учасники тощо);

2) установлення осіб, причетних до протиправної діяльності, пов'язаної з торгівлею людьми;

3) ідентифікація членів ОЗГ, пов'язаних із торгівлею людьми, дослідження їхньої ієрархічної структури, сфер, способів та наслідків учинення злочинів;

4) підготовка узагальнених звітів для розповсюдження серед правоохоронних органів держав-учасниць проєктів;

5) систематизація даних щодо злочинних угруповань, пов'язаних із торгівлею людьми;

6) надання допомоги країнам-членам Інтерполу щодо обміну інформацією з питань розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних із торгівлею людьми;

7) встановлення безпосередніх контактів між НЦБ Інтерполу та правоохоронними органами, що є учасниками конкретного проєкту⁷.

Національна поліція України в діяльності з розслідування транснаціональних злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, активно взаємодіє також із установами Європолу. Зокрема для розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, створюються спільні слідчі групи, які об'єднують представників декількох держав за сприяння їхньої діяльності установ Інтерполу та Європолу.

Окрім того, дієву взаємодію щодо обміну інформацією з правоохоронними органами тієї чи іншої країни можна встановити завдяки співпраці з «офіцерами зв'язку», які постійно перебувають у дипломатичних представництвах своїх держав

⁶ Офіційний сайт Національної поліції. URL: <https://www.npu.gov.ua/about/struktura/struktura/departament-mizhnarodnoji-policejskoji-diyalnosti.html>

⁷ Виявлення, попередження та розслідування злочинів торгівлі людьми, вчинених із застосуванням інформаційних технологій : навчальний курс / А. Вінаков, В. Гузій, Д. Девіс, В. Дубина, М. Каліжевський та ін. К., 2017. 148 с.

за кордоном, обіймаючи посади аташе, радників або представників компетентних національних центральних органів виконавчої влади.

Принципи міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, мають важливе значення для регулювання правовідносин у цій правовій сфері. Вони також мають значення для організації протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, оперативними підрозділами міграційної поліції у зв'язку з тим, що забезпечують правильне застосування правових норм, ухвалення законних та обґрунтованих оперативних й оперативно-тактичних рішень, правильне використання результатів певних оперативно-розшукових заходів та НСРД. Водночас уповноважені оперативні підрозділи й, відповідно, їх посадові особи зобов'язані дотримуватися принципів міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, та несуть відповідальність, згідно з чинним законодавством України, за їх порушення. Цими ж принципами мають керуватися й інші державні органи, посадові особи, окремі громадяни у разі, якщо вони є суб'єктами міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми⁸.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» діяльність, спрямована на протидію торгівлі людьми, ґрунтується на таких принципах:

1) *забезпечення прав і свобод людини і громадянина*, зокрема права на повагу до гідності, особисте життя, правову допомогу, відшкодування матеріальної та моральної шкоди у встановленому законом порядку;

2) *поваги і неупередженого ставлення до осіб, які постраждали від торгівлі людьми*;

3) *конфіденційності інформації про осіб, які постраждали від торгівлі людьми*;

4) *добровільності отримання допомоги особами, які постраждали від торгівлі людьми, та їх недискримінації*

⁸ Основи оперативно-розшукової діяльності в Україні : навч. посіб. / В. В. Аброськін, С. В. Албул, С. О. Єгоров, та ін. ; за заг. ред. В. В. Аброськіна. Одеса : ОДУВС, 2020. 400 с.

за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками;

5) *взаємодії органів виконавчої влади між собою, з відповідними органами, які здійснюють ОРД, досудове розслідування, та з громадськими і міжнародними організаціями*⁹.

Якщо особи, які постраждали від торгівлі людьми або стали свідками торгівлі людьми, є дітьми, усі дії, що застосовуються до них, мають базуватися на принципах, зазначених у Конвенції про права дитини та Факультативному протоколі до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії. Якщо вік особи не визначений, але є підстави вважати, що ця особа – дитина, вона вважається дитиною і їй надається спеціальний захист до встановлення її віку.

1. Принцип забезпечення прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на повагу до гідності, особисте життя, правову допомогу, відшкодування матеріальної та моральної шкоди у встановленому законом порядку означає, що уповноважені на ведення цієї діяльності оперативні підрозділи та їх посадові особи мають суворо дотримуватися конституційних положень щодо гарантування прав, свобод, законних інтересів людини з боку держави. Будь-які порушення конституційних прав і свобод людини, ким або чим би вони не були вмотивовані, не допускаються. У разі їх порушення працівники оперативних підрозділів мають бути притягнені до юридичної відповідальності згідно з чинним законодавством України та, відповідно до положень ч. 8 ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», у випадках порушення прав і свобод людини або юридичних осіб в процесі здійснення ОРД, а також у разі, якщо причетність до правопорушення особи, щодо якої здійснювались оперативно-розшукові заходи, не підтвердилась, зобов'язані невідкладно поновити порушені права і відшкодувати заподіяні матеріальні та моральні збитки в повному обсязі. Водночас, згідно з ч. 9 ст. 9 Закону

⁹ Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20 вересня 2011 р. № 3739. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>

України «Про оперативно-розшукову діяльність», громадяни України та інші особи мають право у встановленому законом порядку одержати від органів, на які покладено здійснення ОРД, письмове пояснення щодо обмеження їх прав і свобод та оскаржити ці дії. Одержані внаслідок ОРД відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій, зберіганням не підлягають і мають бути знищені¹⁰.

У зв'язку зі специфічністю завдань, що виконуються уповноваженими суб'єктами з використанням можливостей ОРД, чинне законодавство України дає змогу на деякі обмеження прав і свобод людини під час ведення ОРД, але вони мають винятковий і тимчасовий характер й можуть застосовуватись лише за рішенням слідчого судді з метою виявлення, попередження чи припинення тяжкого або особливо тяжкого злочину та у випадках, передбачених законодавством України, з метою захисту прав і свобод інших осіб, безпеки суспільства. Оперативно-розшукові заходи, пов'язані з тимчасовим обмеженням прав людини, проводяться з метою запобігання тяжким або особливо тяжким злочинам, їх виявлення та припинення, розшуку осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання або безвісти зникли, захисту життя, здоров'я, житла і майна працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, припинення розвідувально-підривної діяльності проти України. Під час застосування оперативно-розшукових заходів працівники оперативних підрозділів зобов'язані зважати на їхню відповідність ступеню суспільної небезпеки злочинних посягань та загрозу інтересам суспільства і держави¹¹.

2. Принцип забезпечення поваги і неупередженого ставлення до осіб, які постраждали від торгівлі людьми означає, що невід'ємні права постраждалих від торгівлі людьми мають бути в основі діяльності державних органів щодо протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, а також у питанні захисту, надання допомоги та компенсації потерпілим особам.

¹⁰ Основи оперативно-розшукової діяльності в Україні : навч. посіб. / В. В. Аброськін, С. В. Албул, С. О. Єгоров, та ін. ; за заг. ред. В. В. Аброськіна. Одеса : ОДУВС, 2020. 400 с.

¹¹ Там само.

Норми міжнародного права зобов'язують держави своєчасно та неупереджено вживати відповідних заходів щодо запобігання торгівлі людьми, розслідування та судового переслідування винних осіб, а також допомоги та захисту потерпілих. Заходи, що спрямовані на протидію торгівлі людьми, не мають негативно впливати на права та гідність постраждалих осіб, а також мігрантів, внутрішньо переміщених осіб, шукачів притулку та біженців.

Повага до прав і потреб жертв торгівлі людьми має бути пріоритетом у заходах, спрямованих на протидію такої торгівлі. З цією метою державним органам рекомендується у співпраці з представниками громадськості спрямовувати свою діяльність на надання жертвам торгівлі людьми адекватного притулку, що відповідатиме їхнім потребам.

3. Дотримання конфіденційності інформації про осіб, які постраждали від торгівлі людьми

Одержані внаслідок ОРД відомості, щодо особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій, зберігання не підлягають і мають бути знищені. Для одержання інформації забороняється застосовувати технічні засоби, психотропні, хімічні та інші речовини, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу¹².

Надання допомоги потерпілим від торгівлі людьми не має залежати від можливості чи бажання таких осіб бути свідками в судових процесах чи надавати інформацію про факти торгівлі людьми. Водночас за участі потерпілих осіб у цивільних чи кримінальних процесах їм необхідно надавати правову допомогу, а також захист їх конфіденційності (для безпечного свідчення проти суб'єктів злочину).

4. Принцип забезпечення добровільності отримання допомоги особами, які постраждали від торгівлі людьми, та їх недискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками означає, що заходи

¹² Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

державних органів щодо надання допомоги жертвам торгівлі людьми мають базуватись на добровільності отримання такої допомоги та їх недискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Ефективність діяльності правоохоронних органів у запобіганні та розкритті злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, безпосередньо залежить від бажання та можливості жертв і свідків цих злочинів спілкуватись із представниками поліції. У жодному разі постраждали особи не мають утримуватись у слідчих ізоляторах, імміграційних центрах, інших місцях утримання під вартою чи будинках для безпритульних. Їм необхідно надавати доступ до послуг охорони здоров'я, однак не рекомендується робити огляди чи діагностику захворювань обов'язковою. Також варто оприлюднювати інформацію щодо можливості звернення до посольств та консульств країн. Важливим завданням є безпечне і добровільне повернення постраждалих осіб до країни походження чи пошук альтернатив надання їм дозволу на проживання, переїзду в країну призначення чи третю безпечну країну. Одночасно з недержавними організаціями мають здійснюватись заходи, спрямовані на допомогу та захист постраждалих осіб, що повернулись у країну походження, забезпечення їх благополуччя, сприяння соціальній інтеграції, запобігання повторенню ситуації, коли вони стали жертвами торгівлі людьми, надання їм фізичної, психологічної та медичної допомоги, житла, освіти та зайнятості¹³.

5. Принцип взаємодії органів виконавчої влади між собою, з відповідними органами, які здійснюють ОРД, досудове розслідування, та з громадськими і міжнародними організаціями означає, що суб'єкти, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, взаємодіють між собою у процесі протидії торгівлі людьми та співпрацюють із громадськими об'єднаннями, регіональними та міжнародними організаціями.

¹³ Науково-практичний коментар до Закону України «Про протидію торгівлі людьми» / кол. авторів; за заг. ред. О. М. Бандурки, К. Б. Левченко, О. М. Литвинова. Київ : Агентство «Україна», 2013. С. 23.

Реалізація Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, охоплює встановлення потреб особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та пошук органів чи закладів, що можуть їх задовольнити. Основні засади Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, полягають у такому:

1) взаємне інформування з дотриманням принципу конфіденційності про злочини, пов'язані з торгівлею людьми, передумови та причини торгівлі людьми, методи, що використовують торговці людьми, необхідну допомогу особам, які постраждали від торгівлі людьми;

2) спільне розроблення програм, планів протидії торгівлі людьми;

3) спільна організація заходів із протидії торгівлі людьми;

4) обмін передовим досвідом діяльності у сфері протидії торгівлі людьми¹⁴.

Суб'єкти, що вступають у сферу взаємодії зі слідчим під час розслідування злочинів, які пов'язані з торгівлею людьми:

1) Департамент міграційної поліції Національної поліції України;

2) Департамент кіберполіції Національної поліції України;

3) оперативні підрозділи Національної поліції України, що забезпечують виявлення та документування кримінальних правопорушень інших категорій;

4) підрозділи превентивної діяльності (дільничні офіцери поліції, поліцейські офіцери громад, патрульна поліція);

5) підрозділи Державної прикордонної служби України;

6) підрозділи Державної міграційної служби України;

7) журналісти, діяльність яких пов'язана з проведенням журналістських розслідувань, спрямованих на викриття кримінальних правопорушень щодо торгівлі людьми;

8) іноземні посольства та консульства;

9) правоохоронні органи іноземних держав;

10) громадські організації України;

11) міжнародні громадські організації;

12) неурядові організації України.

¹⁴ Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20 вересня 2011 р. № 3739. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>

Основними принципами взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів Національної поліції України є:

1) швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми;

2) самостійність слідчого (дізнавача) в процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється;

3) оптимальне використання наявних можливостей органів досудового розслідування та оперативних підрозділів Національної поліції у запобіганні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми;

4) дотримання загальних засад кримінального провадження;

5) забезпечення нерозголошення даних досудового розслідування¹⁵.

Відповідно до ст. 20 Закону України «Про протидію торгівлі людьми», крім основних принципів протидії торгівлі людьми, передбачених ст. 3 цього Закону, протидія торгівлі дітьми базується на таких спеціальних принципах:

1) *дотримання прав дитини;*

2) *повага до думки дитини, яка постраждала від торгівлі дітьми, щодо заходів, які до неї застосовуються, з урахуванням її віку, стану здоров'я, інтелектуального і фізичного розвитку та інтересів;*

3) *роз'яснення дитині, яка постраждала від торгівлі дітьми, у зрозумілій для неї формі її прав та обов'язків;*

4) *забезпечення конфіденційності інформації про особу дитини та відомостей, які дали б змогу встановити дитині статус як такої, яка постраждала від торгівлі дітьми*¹⁶.

Морально-етичні принципи роботи з постраждалими від торгівлі людьми

Професійний підхід. Під час бесіди з постраждалими від торгівлі людьми не варто засуджувати дії постраждалої особи

¹⁵ Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ МВС України від 07.07.2017 р. № 575.

¹⁶ Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20 вересня 2011 р. № 3739. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>

та здійснювати опитування в стилі допиту. Необхідно намагатися встановити контакт із постраждалим, що має свідчити про те, що ви вважаєте його та вірите в те, що він говорить. Працівник поліції має розповісти постраждалому про можливості отримання допомоги від держави та громадських організацій. Водночас необхідно надати постраждалому контактну інформацію відповідальної особи за встановлення статусу постраждалого, підрозділу міграційної поліції, а також громадських організацій¹⁷.

Конфіденційність. Постраждалі зазвичай соромляться того, що з ними трапилося, остереігаються осуду, соціальної ізоляції, зневаги суспільства. Водночас вони володіють інформацією про кримінальний світ, що робить їх досить вразливими, адже торгівці людьми володіють детальною інформацією про жертву. Тому постраждалі особи мають бути впевнені, що розказане ними залишиться у повній таємниці, розголошення відомостей про особисте життя постраждалих від торгівлі людьми не допускається. Службові особи, винні у використанні і поширенні такої інформації без згоди на те самих постраждалих, несуть відповідальність згідно із законодавством України¹⁸.

Добровільність участі постраждалих у програмах допомоги. Працівник поліції має надати ймовірній жертві торгівлі людьми необхідний обсяг інформації про її права та можливості. Водночас постраждалі особи можуть приймати допомогу або відмовлятися від послуг, які їм пропонуються.

Пріоритетність інтересів постраждалих. Постраждалий є найбільш компетентною особою у ситуації, що трапилася, тому необхідно поважати й приймати всі його рішення. Не варто робити будь-яких кроків без згоди постраждалого.

Неупереджене ставлення. До постраждалого необхідно ставитися з повагою, визнаючи його людську гідність. Чим би не займалися постраждалі особи, не потрібно їх засуджувати, оскільки вони діяли під впливом обману та насильства і не винні в тому, що з ними трапилося¹⁹.

¹⁷ Протидія торгівлі людьми в Україні : навчально-методичний посібник до спецкурсу / Е. Мручковська, Н. Пахом'юк, О. Кочерга ; за заг. ред. К. Левківського та ін. Київ : ВАІТЕ, 2017. С. 45.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Там само.

Довіра. Під час бесіди з працівником поліції постраждалий має переконатися, що йому вірять. Варто підходити уважно до поведінки потерпілого, коли особа приховує деякі факти або змінює певну інформацію, щоб зняти з себе напругу або виглядати в чужих очах краще.

Прихильне ставлення за будь-яких обставин. Часто постраждалі особи відчувають себе ображеними, поведуться агресивно, знаходяться в депресії або відчувають страх. Тому вони нерідко ставляться з підозрою до допомоги, що надається, а тих, хто намагається їм допомогти, зустрічають зі злістю і агресією²⁰.

Заохочення постраждалих до ухвалення власних рішень. У процесі ухвалення рішення працівник поліції має взяти на себе роль учасника, але у жодному випадку не лідера. Постраждалі особи мають відновити віру в себе через здатність самостійно ухвалювати рішення, висловлювати свою думку.

Позитивне налаштування постраждалих. Постраждало-му потрібно допомогти розкрити в собі сильні сторони і якості, на нього варто дивитися як на людину, яка здатна вижити в тяжких умовах. Мета полягає в тому, щоб допомогти постраждалим особам повірити у власні сили та відновити їх²¹.

1.2. Правова основа міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми

Протидія торгівлі людьми в Україні ґрунтується на широкому комплексі національних та міжнародних документів, зокрема нормативних актів, розроблених на підставі ст.ст. 28, 52 Конституції України.

У ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» поняття торгівлі людьми розуміється як здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини

²⁰ Протидія торгівлі людьми в Україні : навч.-метод. посіб. до спецкурсу / автори-упорядники: Е. Мручковська, Н. Пахом'юк, О. Кочерга ; за заг. ред. К. Левківського та ін. Київ : ВАІТЕ, 2017. С. 45.

²¹ Там само.

або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином²².

Кримінальним законодавством України (ст. 149 КК України) передбачена кримінальна відповідальність за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду, об'єктом якої є людина, а так само за вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи.

Відповідно до визначення, наданого в першій примітці до ст. 149 КК України, експлуатація охоплює:

- всі форми сексуальної експлуатації;
- використання в порнобізнесі;
- примусову працю або примусове надання послуг;
- рабство або звичаї, подібні до рабства;
- підневільний стан;
- залучення у боргову кабалу;
- вилучення органів;
- проведення дослідів над людиною без її згоди;
- усиновлення (удочеріння) з метою наживи;
- примусову вагітність або примусове переривання вагітності;
- втягнення у злочинну діяльність;
- використання у збройних конфліктах тощо²³.

Торгівля людьми, як злочин, представляє комбінацію трьох елементів: будь-якої зі злочинних дій, будь-якого із засобів впливу і мети експлуатації. Згідно з Палермським протоколом, для визнання цього злочину стосовно дітей достатньою вважається комбінація будь-якої з вказаних злочинних дій та цілі (стаття 3с). Окрім того, ст. 3b встановлено, що згода жертви торгівлі людьми на заплановану експлуатацію не береться до уваги, якщо було використано будь-який із зазначених засобів впливу.

²² Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20 вересня 2011 р. № 3739. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>

²³ Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Також є інші статті КК України, які стосуються різних аспектів протидії торгівлі людьми, а саме:

ст. 146 – незаконне позбавлення волі або викрадення людини;

ст. 303 – сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією;

ст. 304 – втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність;

ст. 301 – ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів;

ст. 150 – експлуатація дітей;

ст. 150-1 – використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом;

ст. 143 – порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини;

ст. 144 – насильницьке донорство;

ст. 332 – незаконне переправлення осіб через державний кордон України.

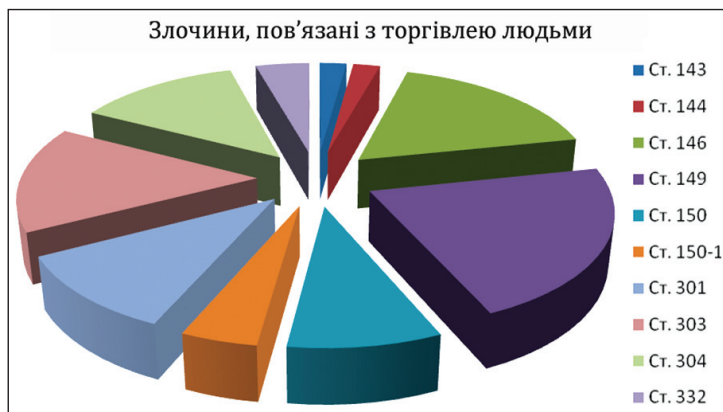

Рис. 1. Злочини, пов'язані з торгівлею людьми

Діяльність оперативних підрозділів Департаменту міграційної поліції Національної поліції України, їх права й обов'язки регламентують законодавчі та підзаконні нормативні акти, а саме:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Голос України* від 19.05.2012. № 90–91.

4. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

5. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

6. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 червня 1993 р. № 3341-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 358.

7. Конвенція ООН про права дитини, ратифікована Постановою ВР № 789-XII від 27.02.1991 р., та факультативний протокол до неї про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, ратифікований Законом України від 03.04.2003 р. № 716-IV.

8. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, ратифікована Законом України від 04.02.2004 р. № 1433-IV, та протоколи до неї: проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітрю, ратифікований Законом України від 04.02.2004 р. № 1433-IV; про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, ратифікований Законом України від 04.02.2004 р. № 1433-IV.

9. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, ратифікована Законом України від 21.09.2010 р. № 2530-VI.

10. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20 вересня 2011 р. № 3739-VI.

11. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині : Закон України від 17 травня 2018 р. № 2427-VIII.

12. Про захист суспільної моралі : Закон України від 20 листопада 2003 р. № 1296-IV.

13. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рекомендацій Європейського Союзу з виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно уточнення підслідності органів досудового розслідування : Закон України від 10 листопада 2015 р. № 771-VIII.

14. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України : Закон України від 21 січня 1994 р. № 3857-XII.

15. Про імміграцію : Закон України від 07 червня 2001 р. № 2491-III.

16. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08 липня 2011 р. № 3671-VI.

17. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22 вересня 2011 р. № 3773-VI.

18. Про затвердження Положення про Національну поліцію : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 877. *Урядовий кур'єр* від 06.11.2015 р. № 207.

19. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878. *Урядовий кур'єр* від 6 листопада 2015 р. № 207.

20. Про Національне центральне бюро Інтерполу : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 1993 р. № 220. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/220-93-п>

21. Конвенція про кіберзлочинність. *Офіційний вісник України*. 2007. № 65. С. 107. Ст. 2535. Офіц. пер.

22. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку : Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН 17 грудня 1999 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_282

23. Про затвердження Положення про створення та функціонування Єдиного державного реєстру злочинів торгівлі людьми : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2012 р. № 303.

24. Про затвердження Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2012 р. № 417.

25. Про затвердження Порядку виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2012 р. № 660.

26. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 р. № 783.

27. Про затвердження Порядку надання Державній прикордонній службі та виконання нею доручень уповноважених державних органів щодо осіб, які перетинають державний кордон, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2013 р. № 280.

28. Про затвердження форм заяв для отримання роботодавцем дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства, продовження строку дії дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства, внесення змін до дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 858.

29. Про затвердження Порядку оформлення, виготовлення і видачі посвідки на постійне проживання та посвідки на тимчасове проживання і технічного опису їх бланків та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2002 року № 1983 : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2012 р. № 251.

30. Про затвердження Правил оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію : Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2017 р. № 118.

31. Про затвердження Порядку продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2012 р. № 150.

32. Про затвердження Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 111.

33. Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події : Наказ МВС України від 6 листопада 2015 р. № 1377, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 1 грудня 2015 р. за № 1498/27943.

34. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Наказ ГПУ, МВС, СБУ, АДПС, Мінфіна, Мінюста від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

35. Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол : Наказ МВС, Офісу Генерального прокурора, НАБУ, СБУ, ДБР, Мінфіна, Мінюста від 17 серпня 2020 р. № 613/380/93/228/414/510/2801/5, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 04 вересня 2020 р. за № 849/35132. *Офіційний вісник України* від 22.09.2020. 2020 р. № 74. Ст. 114. Ст. 2362. Код акта 100762/2020.

36. Про затвердження Положення про Інтегровану інформаційно-пошукову систему органів внутрішніх справ України : Наказ МВС

від 12 жовтня 2009 р. № 436. *Офіційний вісник України*. 2010. № 101. С. 409. Ст. 3569.

37. Про затвердження Положення про інтегровану міжвідомчу інформаційно-телекомунікаційну систему щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон : Наказ АДПС, ДМС, ДПА, МВС, МЗС, Мінпраці, СБУ, Служби зовнішньої розвідки від 3 травня 2008 р. № 284/287/214/150/64/175/266/75, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 12 травня 2008 р. за № 396/15087. *Офіційний вісник України*. 2008. № 37. С. 54. Ст. 1249.

38. Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України : Наказ МВС від 10 вересня 2009 р. № 390, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 15 жовтня 2009 р. за № 963/16979.

39. Про затвердження Порядку взаємодії Генеральної прокуратури України та Міністерства внутрішніх справ України щодо обміну інформацією з Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційних систем органів внутрішніх справ : Наказ ГПУ та МВС від 17 листопада 2012 р. № 115/1046.

40. Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань : Наказ ГПУ від 6 квітня 2016 р. № 139, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 5 травня 2016 р. за № 680/28810. *Офіційний вісник України*. 2016. № 46. С. 48. Ст. 1674.

41. Про організацію доступу до відомостей персонально-довідкового обліку єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України : Наказ МВС від 29 листопада 2016 р. № 1256, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 10 січня 2017 р. за № 22/29890.

42. Про затвердження Інструкції зі збору та моніторингу статистичної інформації щодо осіб, які постраждали від торгівлі людьми : Наказ Міністерства соціальної політики, Міністерства внутрішніх справ від 11 січня 2016 р. № 4/5.

43. Про затвердження Положення про Департамент міграційної поліції Національної поліції України : Наказ Національної поліції України від 22 січня 2021 р. № 52.

Основними нормативно-правовими документами, що встановлюють Національний механізм взаємодії суб'єктів, які вживають заходів у сфері протидії торгівлі людьми в Україні, є такі:

I. Законодавчі акти України:

1. Конституція України (ст.ст. 28, 29, 32, 51, 52).

2. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20 вересня 2011 р. № 3739-VI.

3. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють: (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря) : Закон України від 4 лютого 2004 р. № 1433-IV.

4. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р.

5. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини : Закон України від 16 липня 1999 р.

6. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України : Закон України від 21 січня 1994 р. (ст.ст. 2, 10).

7. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р.

8. Про соціальні послуги : Закон України від 19 червня 2003 р.

9. Кримінальний кодекс України. *ВВР України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

10. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. (ст.ст. 43, 46, 291, 313).

11. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. (Глава 18).

II. Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів та Верховної Ради України:

1. Про додаткові заходи із запобігання пропажі людей, удосконалення взаємодії правоохоронних та інших органів виконавчої влади з їх розшукування : Указ Президента України від 18 січня 2000 р. № 20. *Офіційний вісник України*. 2001. № 3.

2. Про підвищення соціального статусу жінок : Указ Президента України від 25 квітня 2001 р. № 283. *Урядовий кур'єр*. 2001. 4 травня.

3. Про затвердження Положення про створення та функціонування Єдиного державного реєстру злочинів торгівлі людьми : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2012 р. № 303.

4. Про затвердження Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2012 р. № 417.

5. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 р. № 783.

6. Про національного координатора у сфері протидії торгівлі людьми : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 січня 2012 р. № 29.

7. Про затвердження Порядку виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2012 р. № 660.

8. Про затвердження Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 111.

9. Рішення Конституційного Суду України у справі про тлумачення терміну «законодавство» від 9 липня 1998 р. № 12-рп.

10. Консульський статут України, затверджений Указом Президента України № 127/94 від 2 квітня 1994 р. (Глава VI).

11. Про затвердження порядку ведення обліку дітей, які можуть бути усиновлені, осіб, які бажають усиновити дитину, та здійснення нагляду за дотриманням прав дітей після усиновлення : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2003 р. № 1377.

III. Підзаконні нормативні акти:

1. Про затвердження стандартів надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми : Наказ Міністерства соціальної політики від 30 липня 2013 р. № 458.

2. Про затвердження Інструкції зі збору та моніторингу статистичної інформації щодо осіб, які постраждали від торгівлі людьми : Наказ Міністерства соціальної політики та Міністерства внутрішніх справ від 11 січня 2016 р. № 4/5.

3. Про затвердження правил проведення судово-медичних експертиз (обстежень) з приводу статевих станів у бюро судово-медичної експертизи : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р. № 6.

4. Про затвердження плану заходів Міністерства освіти і науки щодо протидії торгівлі людьми на період до 2020 року : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 08 квітня 2016 р. № 405.

5. Про затвердження переліку важких робіт і робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці неповнолітніх : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 31 березня 1994 р. № 46.

6. Про затвердження переліку важких робіт і робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 29 грудня 1993 р. № 256.

7. Про затвердження переліку робіт з підвищеною небезпекою : Наказ Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 30 листопада 1993 р. № 123.

IV. Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Договори, ратифіковані Україною:

1. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, ухвалений резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. та ратифікований Законом № 1433-IV (1433-15) від 04 лютого 2004 р.

2. Про заходи щодо протидії торгівлі людьми : Конвенція Ради Європи, ратифікована Законом № 2530-VI (2530-17) від 21 вересня 2010 р.

3. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, ратифікований Законом України № 716-IV від 03 квітня 2003 р.

4. Про протидію сексуальній експлуатації, порнографії, проституції, а також торгівлі людьми і підлітками : Рекомендація, прийнята 9 вересня 1991 р. на 461-му засіданні заступників Міністрів Комітету Міністрів Ради Європи.

5. Декларацію і План дій із протидії сексуальній експлуатації дітей у комерційних цілях: прийнято на Всесвітньому конгресі проти сексуальної експлуатації дітей у комерційних цілях, який відбувся 27–31 серпня 1996 р.

6. План дій для припинення сексуальної експлуатації дітей : ухвалений на Третньому саміті глав держав та урядів Ради Європи, який відбувся в м. Варшаві 16–17 травня 2005 р.

7. Комітетом Міністрів Ради Європи ухвалено:

- Рекомендацію № R (91) 11 про сексуальну експлуатацію, порнографію, проституцію, а також торгівлю дітьми та підлітками;

- Рекомендацію Rec (2001) 16 про захист дітей від сексуальної експлуатації та Конвенцію про кіберзлочинність (ETS № 185), зокрема ст. 9 цієї Конвенції, а також Конвенцію Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (CETS № 197);

- Рекомендацію № R (97) 13 стосовно залякування свідків і прав захисту;

- Рекомендацію № R (2000) 11 про протидію торгівлі людьми з метою статеві експлуатації і Рекомендацію Rec (2001) 16 про захист дітей від статевої експлуатації;

- Рекомендацію Rec (2002) 5 про захист жінок від насильства;

12 – Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, ратифікований Законом № 716-IV (716-15) від 03.04.2003 щодо протидії торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії;

– Рекомендацію № R (91) 11 Комітету Міністрів Ради Європи щодо експлуатації сексу у цілях наживи, порнографії, проституції, торгівлі дітьми та неповнолітніми від 9 вересня 1991 р.;

– Конвенцію Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р., ETS № 5), ратифіковану Законом України № 475/97-ВР від 17 липня 1997 р.

Для захисту дітей і підлітків від проституції і порнографії та сексуальної експлуатації ухвалено такі документи:

– Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права дитини від 20 листопада 1989 р., ратифікована Україною 27 лютого 1991 р.;

– Стокгольмська декларація та План дій проти комерційної сексуальної експлуатації дітей, підписана у 1996 р.;

– Європейська соціальна хартія (1996 р., ETS № 163), ратифікована Законом України № 137-V від 14 вересня 2006 р.;

– Конвенція про здійснення прав дітей (1996 р., ETS № 160), ратифікована Законом України № 69-V від 03 серпня 2006 р.;

– Факультативний протокол до Конвенції про права дитини, що стосується торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії (м. Нью-Йорк, 25 травня 2000 р.), який набув чинності 18 січня 2002 р.;

– Рамкові рішення Ради ЄС про боротьбу із сексуальною експлуатацією дітей і дитячою порнографією (2004/68/JHA);

– Йогогамські глобальні зобов'язання, прийняті на Другому світовому конгресі проти сексуальної експлуатації дітей для комерційних цілей (17–20 грудня 2001 р.);

– Будапештські зобов'язання та План дій, прийняті на підготовчій конференції до Другого світового конгресу проти сексуальної експлуатації дітей для комерційних цілей (20–21 листопада 2001 р.);

– Резолюція Генеральної Асамблеї ООН S-27/2 «Світ, придатний для життя дітей» і трирічна програма «Розбудова Європи для дітей та з дітьми», прийнята за результатами Третього саміту й запроваджена на Монакській конференції (4–5 квітня 2006 р.);

– Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, ратифіковану Законом України № 4988-VI від 20 червня 2012 р.

Для захисту дітей і підлітків від трудової експлуатації ухвалено такі документи:

– Конвенції Міжнародної організації праці:

№ 6 про нічну працю підлітків у промисловості від 29 жовтня 1919 р.;

№ 10 про мінімальний вік допуску дітей до роботи в сільському господарстві від 25 жовтня 1921 р.;

№ 15 про мінімальний вік допуску підлітків до роботи вантажниками вугілля або кочегарами на флоті;

№ 33 про вік приймання дітей на непромислові роботи;

№ 58 про мінімальний вік дітей для допуску до роботи в морі від 22 жовтня 1936 р.;

№ 59 про вік дітей для прийняття на роботу в промисловості від 3 червня 1937 р.;

№ 60 про вік дітей для прийняття на непромислові роботи від 3 червня 1937 р.;

№ 77 про медичний огляд дітей і підлітків з метою встановлення їх придатності для праці в промисловості від 19 вересня 1946 р.;

№ 78 про медичний огляд дітей і підлітків з метою встановлення їх придатності для праці на непромислових роботах від 19 вересня 1946 р.;

№ 79 про 14 обмеження нічної праці дітей і підлітків на непромислових роботах від 19 вересня 1946 р. Ратифіковані СРСР 11 серпня 1956 р.;

– Конвенція Міжнародної організації праці (№ 182, 1999 р.) «Про заборону та негайні заходи по викорененню найгірших форм дитячої праці», що набрала чинності в Україні 5 жовтня 2000 р.;

– Конвенції Міжнародної організації праці:

№ 105 про скасування примусової праці від 25 червня 1957 р.;

№ 182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці від 17 червня 1999 р., ратифіковані Україною 5 жовтня 2000 р.;

– Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25 січня 1996 р., ратифіковану Україною 3 серпня 2006 р.;

– Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25 жовтня 1980 р., ратифікована Україною згідно з Законом від 11 січня 2006 р.;

– Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, ратифікований Україною 23 червня 2004 р.

Усиновлення іноземцями дітей, які є громадянами України, регулюють такі документи:

– Ст.ст. 282–287 Сімейного кодексу України та ст. 24 Закону України «Про охорону дитинства»;

– Про затвердження Переліку захворювань, які дають право на усиновлення хворих дітей без дотримання строків їх перебування на обліку в Центрі з усиновлення дітей при Міністерстві освіти України : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 4 січня 1997 р. № 2;

– Про затвердження Правил ведення обліку громадян України, які постійно проживають або тимчасово перебувають за кордоном, та дітей – громадян України, які всиновлені іноземцями : Наказ Міністерства закордонних справ України від 29 листопада 1999 р. № 207а;

– Консульський статут України (ч. 3 ст. 31), затверджений Указом Президента України від 2 квітня 1994 р. № 127;

– Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення від 29 травня 1993 р.;

– Європейська конвенція про усиновлення дітей (ETS № 58) від 24 квітня 1967 р.;

– Конвенція про захист дітей і співробітництво в галузі міжнародного усиновлення (Гаага, 29 травня 1993 р.).

Генеральною Асамблеєю ООН № 48/104 від 20 грудня 1993 р. прийнято Декларацію про викорінення насильства по відношенню до жінок, а 1995 р. – Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації проти жінок.

До найбільш важливих документів належать:

– Протокол про запобігання та припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, та покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, від 15 листопада 2001 р., ратифікований Україною 4 лютого 2004 р.;

– Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з торгівлею людьми і експлуатацією проституції третіми особами від 2 грудня 1949 р., ратифіковану Україною 17 липня 1997 р.;

– Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 12 грудня 2000 р., ратифіковану Україною 4 лютого 2004 р.;

– Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. (ст. 7);

– Рекомендація № R (2000) 11 Комітету Міністрів Ради Європи щодо торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації від 19 травня 2000 р.;

– Угода про співробітництво держав-учасниць СНД у боротьбі з торгівлею людьми, органами і тканинами людини від 25 листопада 2005 р.;

– Рамкове рішення Ради ЄС «Про боротьбу з торгівлею людьми» від 19 липня 2002 р. № 2002/629/JAI.

Заходи із протидії торгівлі людьми були означені в Рекомендаціях Парламентської Асамблеї Ради Європи та в Рамкових рішеннях і Директивах Ради Європейського Союзу:

Парламентською Асамблеєю Ради Європи ухвалені:

– Рекомендація 1325 (1997) про торгівлю жінками і вимушену проституцію у державах-членах Ради Європи;

– Рекомендація 1450 (2000) про насильство над жінками у Європі;

– Рекомендація 1545 (2002) про кампанію проти торгівлі жінками;

– Рекомендація 1610 (2003) про міграцію, пов'язану з торгівлею жінками і проституцією;

– Рекомендація 1611 (2003) про контрабанду внутрішніх органів у Європі;

– Рекомендація 1663 (2004) домашнє рабство: поневолення, аи pair і наречені, замовлені поштою.

Радою Європейського Союзу ухвалено:

– Рамкове рішення про становище жертв у кримінальному процесі (2001/220/JHA);

– Рамкове рішення про боротьбу з торгівлею людьми (2002/629/JHA);

– Рамкове рішення від 15 березня 2001 р. про репутацію жертв у кримінальних процесах;

– Директиву від 29 квітня 2004 р. про дозвіл на проживання для громадян країн третього світу, які стали жертвами торгівлі людьми або перебували під дією сприяння нелегальній імміграції, які співпрацюють з уповноваженими органами влади;

– Основи законодавства про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 р. (ст.ст. 46, 47) та Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» від 16 липня 1999 р. визначають умови, порядок застосування трансплантації органів та інші питання, пов'язані зі трансплантацією. Торгівля людьми з метою вилучення у людини і органів, і тканин для їх трансплантації повністю охоплюється ст. 149 КК України.

– **Резолюцією Комітету Міністрів Ради Європи** ухвалено Правила щодо вилучення, пересадження і трансплантації матеріалів організму людини. Цими правилами встановлено, що вилучення, пересадження, трансплантація й інше використання матеріалів буває від:

1) живих людей: донорові має бути надана відповідна інформація про можливі наслідки вилучення; вилучення не має здійснюватися

без добровільної, а у відповідних випадках – письмової згоди донора; вилучений матеріал не може бути запропонований для продажу;

2) померлих людей: вилучення не має відбуватися за наявності заперечень з боку померлого; факт смерті має бути встановлений лікарем, який не входить до команди, що робитиме вилучення, пересадження або трансплантацію; особистість донора не повинна бути відома реципієнтові, а особистість реципієнта – родині донора; матеріали не мають надаватися за винагороду.

Комплексу протидію торгівлі людьми, пов'язану із незаконною трансплантацією органів або тканин людини, регламентують такі документи:

– Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. (ст.ст. 282–284, 290);

– Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 р. (ст. 47);

– Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини : Закон України від 16 липня 1999 р.;

– Деякі питання реалізації Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 квітня 2000 р. № 695;

– Про затвердження переліку державних та комунальних закладів охорони здоров'я і державних наукових установ, які мають право провадити діяльність, пов'язану з трансплантацією органів та інших анатомічних матеріалів людині : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2006 р. № 164;

– Про затвердження порядку узяття, зберігання і використання кісткового мозку : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 4 травня 2000 р. № 96;

– Про затвердження Інструкції щодо констатації смерті людини на підставі смерті мозку. Інструкція щодо вилучення органів людини в донора-трупа. Перелік органів людини, дозволених до вилучення у донора-трупа. Інструкція щодо вилучення анатомічних утворень, тканин, їх компонентів та фрагментів у донора-трупа. Перелік анатомічних утворень, тканин, їх компонентів та фрагментів і фекальних матеріалів, дозволених до вилучення у донора-трупа і мертвого плоду людини : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25 вересня 2000 р. № 226;

– Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2;

- Про заборону купівлі і продажу органів людини : Резолюція Всесвітньої організації охорони здоров'я ВНА 42.5 від 10 травня 1989 р.;
- Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р.;
- Додатковий протокол до Конвенції Ради Європи про права людини і біомедицину щодо трансплантації органів і тканин людини від 24 січня 2002 р.;
- Резолюція Комітету Міністрів Ради Європи про приведення у відповідність законодавств держав-учасників з питань вилучення, пересадження і трансплантації матеріалів організму людини № (78) 29 від 11 травня 1978 р.

1.3. Характерні особливості основних методів і способів учинення злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми

Торгівля людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи, є кримінальним злочином²⁴.

Між різними формами торгівлі людьми не існує чітких розмежувань, доволі часто одні й ті ж групи людей стають жертвами декількох видів цього злочину, наприклад, експлуатації дитячої праці та дитячої проституції.

За інформацією Державного департаменту США, масштаби транснаціональної торгівлі людьми становлять від 600 до 800 тис. осіб на рік²⁵. Центр безпеки людини (Ванкувер, Канада) з урахуванням внутрішньої торгівлі людьми в різних країнах оцінює кількість жертв цього злочину в 4 млн осіб²⁶.

Експлуатація людей приносить організованим злочинним угрупованням величезні прибутки. За оцінкою, проведеною Міжнародною організацією праці (МОП) у 2005 році, кількість жертв торгівлі людьми становила приблизно 2,4 млн осіб,

²⁴ Стаття 149 Кримінального кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

²⁵ Victims of Trafficking and Violence Protection Act of 2000 : Trafficking in Persons Report, 2005. U.S. Department of State (<http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2005/index.htm>)

²⁶ Human Security Report 2005 : War and Peace in the 21st Century. Human Security Centre, University of British Columbia (<http://www.hsrgroup.org/human-security-reports/2005/text.aspx>)

а прибуток від такої торгівлі – близько 32 млрд дол. США. В Європі торгівля людьми – один із найбільш прибуткових видів підпільного бізнесу, який тільки в формі сексуальної експлуатації щорічно приносить злочинним угрупованням близько 3 млрд дол. США²⁷.

За даними деяких недержавних експертів, щорічно у світі близько 1 млн дітей викрадаються і продаються з метою залучення до сфери сексуального бізнесу, прибутки від якого оцінюються в 5 млрд доларів США. Простежуються транснаціональні канали, якими здійснюються поставки дітей зі Сходу на Захід: з Російської Федерації, України і Білорусі дітей переважно перевозять до Польщі, Угорщини, країн Балтії та в столиці західноєвропейських держав²⁸.

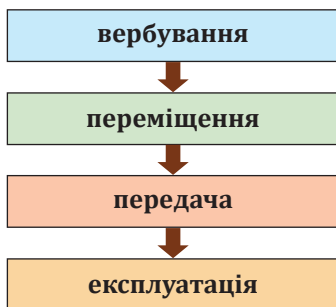
Важливе значення в боротьбі з торгівлею людьми має міжнародне співробітництво. Особливо вагомою є його роль як одного з головних джерел отримання інформації про факти злочинної діяльності торгівців людьми. Адже сліди від учинення протиправних дій організаторами міжнародних каналів торгівлі людьми, а також їхніми пособниками та докази причетності їх до торгівлі людьми можуть бути виявлені на території інших держав, зокрема їхніми органами правопорядку.

Тому доцільним є налагодження міжнародної співпраці з правоохоронними органами інших держав, насамперед тих, що є основними країнами призначення «живого товару», здійснення постійного обміну інформацією та спільних заходів із ліквідації каналів торгівлі людьми.

Торгівля людьми є складним, багатоетапним процесом, що супроводжується певними діями, які спрямовані на забезпечення досягнення основної мети – експлуатації особи. Класична схема діяльності злочинних груп, що займаються торгівлею людьми, складається з декількох взаємопов'язаних етапів і виглядає так:

²⁷ Торговля людьми: люди на продажу. URL: <https://www.unodc.org/toc/ru/crimes/human-trafficking.html>

²⁸ Запобігання підрозділами БЗПТЛ Національної поліції України торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації: метод. рек. / А. В. Баб'як, Ю. І. Дмитрик, В. П. Захаров, В. Я. Ільницький, О. В. Кондратюк та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 21.

Вербування – це перший етап торгівлі людьми, який нерозривно пов’язаний із наступними та створює сприятливі умови для їхньої реалізації. Під вербуванням варто розуміти досягнення домовленості шляхом безпосереднього наймання добровольців ніби для участі у певній діяльності. Вербування здійснюється за допомогою повного або часткового обману майбутньої жертви. Водночас метод вербування обирається залежно від особистості майбутньої жертви та обставин. У деяких випадках вербувальники можуть використовувати погрози, шантаж тощо. Основне завдання злочинців на цьому етапі полягає у намаганні переконати людину погодитись на їх пропозиції та підштовхнути до певних дій.

Доволі часто вербувальники пропонують допомогу в оформленні необхідних документів, організації подорожі або грошову позику, намагаючись узяти жертву під свій контроль та втягнути її у боргову кабалу. Непоодинокими є випадки, коли вербуванням займаються близькі знайомі (колишні однокласники, колеги тощо) і навіть родичі. Часто вербувальниками є колишні жертви, яких можуть примушувати до цього шляхом погроз або в обмін на свободу. Вербування може здійснюватися також через оголошення про працевлаштування або навчання за кордоном у ЗМІ, в соціальних мережах, туристичних, шлюбних та модельних агенціях, фірмах із працевлаштування за кордоном, через програму AU PAIR, через листування («наречена поштою»), спеціалізовані сайти тощо²⁹.

²⁹ Протидія торгівлі людьми в Україні : навч.-метод. посіб. до спецкурсу / Е. Мручковська, Н. Пахом'юк, О. Кочерга ; за заг. ред. К. Левківського та ін. Київ : ВАІТЕ, 2017. С. 17.

Переміщення. Торгівля людьми здебільшого, передбачає будь-яке пересування жертви, яке не обов'язково пов'язане з перетинанням державних кордонів. Злочинці переміщують потерпілих з їхнього місця проживання, від їхніх сімей і друзів, тримають в ізоляції, у місцях, де можуть їх контролювати й утримувати в залежності. В'їзд до країни призначення може відбуватися відкрито чи таємно, під примусом чи добровільно, легально або нелегально. Задля недопущення ситуації, коли жертва може не прибути до місця призначення, переміщення потерпілої особи відбувається переважно із супроводом – відкритим або прихованим. Окрім того, таке супроводження має на меті також зменшення кола контактів жертви з оточенням.

Водночас на етапі перевезення постраждалі часто ще не усвідомлюють, що їх обманули. Проте вони можуть зазнавати обмеження свободи пересування та спілкування, грубого поводження, фізичного знущання та іншої шкоди. Нерідко жертв переховують, використовуючи різноманітні засоби: укривають у спеціальних приміщеннях, змінюють персональні дані, документи, зовнішність тощо³⁰.

Наступний етап торгівлі людьми – *передача* людини, яка є об'єктом торгівлі, до рук іншого представника злочинного угруповання та відповідно *одержання* такої особи. Тобто здійснюється акт, у результаті якого жертва переходить під контроль іншої людини.

Експлуатація є завершальним етапом злочину «торгівля людьми». Наразі найбільш поширеними є трудова, сексуальна та змішана експлуатація. Сексуальна експлуатація вважається найбільш прибутковою для торгівців людьми і водночас вона має найважчі фізичні та психічні наслідки для постраждалих осіб через постійне фізичне, сексуальне та психологічне насильство, яким вони піддаються. Постраждалих експлуатують у різноманітних місцях: будинках розпусти, вуличній проституції, саунах та масажних салонах, приватних будинках і квартирах або в агентствах «дівчат за викликом»³¹.

³⁰ Протидія торгівлі людьми в Україні : навч.-метод. посіб. до спецкурсу / Е. Мручківська, Н. Пахом'юк, О. Кочерга ; за заг. ред. К. Левківського та ін. Київ : ВАІТЕ, 2017. С. 18.

³¹ Там само. С. 16.

Останніми роками спостерігається тенденція до зростання частки трудової експлуатації, в яку потрапляють чоловіки, жінки та діти. Чоловіків зазвичай використовують на важких роботах, їх змушують працювати по 16–18 годин на добу, без вихідних, із порушенням техніки безпеки праці. Переважно такі особи повністю ізольовані, проживають в антисанітарних умовах, без належного харчування. Жінок використовують на «більш легких» роботах: як доглядальниць за хворими або літніми людьми, хатніх робітниць, на підприємствах із пошиття одягу, харчової промисловості тощо. У процесі трудової експлуатації на початку роботи постраждалим зазвичай обіцяють заробітну плату після виконання певного обсягу або наприкінці певного терміну роботи. Однак, коли через певний час вони починають наполягати на виплаті заробітної плати, їм пояснюють, що жодних коштів вони не отримують і мають працювати стільки, скільки хазяїн вважатиме за потрібне. Будь-який спротив жорстоко карається побоями, обмеженням у пересуванні, голодом, залякуваннями³².

Доволі поширеним видом експлуатації є жебракування. Для цього работоргівці зазвичай використовують інвалідів, дітей, людей похилого віку, для яких формальна зайнятість практично неможлива. Злочинні угруповання також добре освоїли прибутковий «чорний» ринок незаконної торгівлі органами, який був спричинений величезним дефіцитом у донорській системі. За оцінками експертів ООН, наразі жодна держава не спроможна у повному обсязі задовольнити потреби в людських органах для пересадки³³.

Групи ризику. 3-поміж виявлених жертв торгівлі людьми є люди різної статі, віку, соціального походження, статку тощо. Водночас є певні групи ризику, стосовно яких існує висока ймовірність, що вони можуть стати об'єктами цього злочину.

Насамперед до цієї категорії належать представники соціально незахищених і неблагополучних верств населення, які перебувають у складних життєвих обставинах, зокрема:

- безробітних працездатного віку (насамперед тих, хто тривалий час не може знайти роботу);

³² Протидія торгівлі людьми в Україні: навч.-метод. посіб. до спецкурсу / Е. Мручковська, Н. Пахом'юк, О. Кочерга ; за заг. ред. К. Левківського та ін. Київ : ВАІТЕ, 2017. С. 16.

³³ Там само.

- членів багатодітних родин і малозабезпечених сімей;
- незаміжніх жінок та самотніх матерів;
- людей з особливими потребами (і у сфері фізичного, і психічного здоров'я);
- самотніх людей похилого віку;
- жертв насильства в сім'ї;
- сиріт, дітей, що позбавлені опіки та піклування, «дітей вулиці»;
- осіб, звільнених із місць позбавлення волі;
- безпритульних³⁴.

Недавнім часом в Україні з'явилася нова група ризику – вимушені переселенці або внутрішньо переміщені особи із зони конфлікту. Через невизначеність щодо перспектив подальшого працевлаштування, житлові та побутові складнощі й брак фінансових ресурсів, такі люди є вразливими до прийняття сумнівних пропозицій торговців людьми. Деякі переселенці намагаються отримати притулок за межами України, проте відсутність знань щодо вимог міжнародного законодавства та внутрішнього законодавства інших країн стосовно статусу біженця або шукача притулку робить їх мішенню для шахраїв і торговців людьми³⁵.

Також високий ризик стати жертвою торгівлі людьми мають:

- трудові мігранти (насамперед із неврегульованим статусом);
- особи, які незаконно виїжджають за кордон чи перебувають там або незаконно в'їхали чи перебувають на території України;
- особи, які користуються послугами шлюбних агенцій, фірм із посередництва у працевлаштуванні;
- особи, які займаються модельною діяльністю, працюють у сфері розваг;
- особи, які займаються проституцією, алко- та наркозалежні особи;
- особи, які раніше постраждали від торгівлі людьми.

³⁴ Протидія торгівлі людьми в Україні : навч.-метод. посіб. до спецкурсу / Е. Мручковська, Н. Пахом'юк, О. Кочерга ; за заг. ред. К. Левківського та ін. Київ : ВАІТЕ, 2017. С. 11.

³⁵ Там само.

Торгівля жінками з метою сексуальної експлуатації

Обсяг світової торгівлі жінками як товаром для секс-індустрії оцінюється до 12 млрд доларів США за рік. Пріоритетними країнами вивозу українських жінок із метою сексуальної експлуатації є країни Європейського Союзу, Російська Федерація, Туреччина, Об'єднані Арабські Емірати, Ізраїль, Сирія, Китай, Нідерланди, США, Канада, Японія³⁶.

За даними слідчих органів України, всього виявлено жертв торгівлі людьми у 57 країнах світу. Лідерами у цьому списку є Туреччина, майже 35% всіх випадків торгівлі людьми; на другому місці – Російська Федерація, приблизно 30% випадків торгівлі людьми; третє та четверте місце посідають Польща та Чехія, 13% та 10% відповідно. Це пояснюється цілком зрозумілими чинниками – географічна близькість, високий рівень попиту на дешеву робочу силу та сексуальні послуги, нескладний порядок в'їзду, відсутність мовного бар'єру. Основними країнами транзиту є Польща, Угорщина, Російська Федерація, Словаччина, Румунія, Болгарія, Єгипет, Австрія³⁷.

Рис. 2. Головні країни призначення «живого товару»

³⁶ Запобігання підрозділами БЗПТЛ Національної поліції України торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації : метод. рек. / А. В. Баб'як, Ю. І. Дмитрик, В. П. Захаров, В. Я. Ільницький, О. В. Кондратюк та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 23.

³⁷ Там само. С. 24.

Жінок, які потрапляють за кордон і залучаються до секс-бізнесу, можна поділити на дві категорії: тих, які цілеспрямовано і добровільно їдуть торгувати своїм тілом, і тих, кого примушують цим займатися. Найхарактерніші ознаки осіб, які становлять потенційну групу ризику бути втягнутими в торгівлю людьми або стали об'єктами торгівлі людьми:

- 1) це молоді жінки віком від 18 до 30 років;
- 2) які бажають виїхати працювати за кордон нелегально танцюристками, співачками, стриптизерками, у сфері розваг, нічних клубів;
- 3) довіряють оголошенням шлюбних агенцій та агенцій з працевлаштування щодо можливості укладання шлюбів і праці за кордоном.

Торгівлею людьми займаються злочинні угруповання з доволі високим рівнем організованості. Вони створюються зазвичай на ґрунті особистих знайомств (навіть сімейних зв'язків), до їх складу входять і громадяни України, і іноземці. Як приклад, співробітники управління боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, ГУНП у м. Києві спільно з працівниками прокуратури м. Києва у рамках кримінального провадження, розпочатого за ч. 2 ст. 149 КК України, задокументували та припинили злочинну діяльність етнічної транснаціональної групи, яка протягом тривалого часу на території м. Києва та Київської області вербувала, а потім переправляла до Туреччини дівчат для надання сексуальних послуг (рис. 3).

Рис. 3. Затримання фігурантів торгівлі людьми в міжнародному аеропорту (офіційний сайт Національної поліції України)

Окрім громадян України, до злочинної групи входили громадяни інших держав. Основними фігурантами були 36-річна жінка та її 40-річний цивільний чоловік – громадянин Туреччини, який незаконно перебуває на території України, а також 27-річна мешканка м. Києва. У турецькому місті Стамбул їм допомагав реалізовувати злочинні плани 37-річний іноземець.

Подружжя підбирало дівчат привабливої зовнішності та пропонувало їм нібито офіційне працевлаштування у модельному агентстві за кордоном. Далі завербованих дівчат переправляли до Туреччини, де передавали в сексуальне рабство іншим учасникам злочинної групи за грошову винагороду. Залежно від «товарного» вигляду кожної жінки українка отримувала грошову винагороду в розмірі 500–800 доларів США, після чого розподіляла гроші між іншими учасниками угруповання.

Працівники поліції затримали жінку в міжнародному аеропорту в момент, коли вона намагалася під особистим контролем переправити за кордон двох дівчат із метою подальшого продажу до Туреччини для сексуальної експлуатації. Далі правоохоронці провели обшуки за місцем проживання фігурантів та вилучили речові докази їх злочинної діяльності: флеш-накопичувачі, мобільні телефони, чорнові записи, сім-картки, блокноти, візитні картки та комп'ютерну техніку³⁸.

Дві третини торгівців людьми, які діяли у складі ОЗГ і потрапили в поле зору правоохоронних органів України, – це жінки. Водночас чимало тих, хто в минулому займався за кордоном проституцією під примушенням, повертаються додому для вербування своїх же співвітчизниць. Це явище отримало назву «друга хвиля». Частка чоловіків, що займаються торгівлею людьми, відповідно становить близько 30%. Здебільшого для вчинення злочинів (зокрема для оформлення закордонних паспортів, інших необхідних для виїзду за кордон документів, або для нелегального переміщення через державний кордон України, або для забезпечення так званого «даху»

³⁸ Офіційний сайт Національної поліції. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/torgivlya-lyudmi/kijivski-policzejski-zatrimali-v-aeroportu-zhinku-yakamagalasya-vivezti-divchat-u-seksualne-rabstvo-do-turechchini/>

для прикриття своєї злочинної діяльності) використовуються доволі розгалужені корумповані зв'язки з працівниками відповідних державних органів, установ та організацій³⁹.

Для вказаних злочинів характерні наявність декількох взаємопов'язаних між собою етапів злочинної діяльності та їх ретельне планування, обов'язковими елементами якого є:

- підшукування поза межами України за участю іноземних громадян (тобто сутенерів) «ринків збуту» для продажу жінок з метою їх сексуальної експлуатації;

- налагодження корумпованих зв'язків із посадовими особами державних органів, установ та організацій, які займаються оформленням та видачею необхідних для виїзду за кордон документів, а також здійснюють безпосередній контроль за переміщенням громадян через державний кордон України;

- підшукування осіб, які з огляду на вік та зовнішні дані (молоді жінки віком від 18 до 30 років), можуть бути використані для продажу саме з метою сексуальної експлуатації;

- вибір способів для переміщення жінок через державний кордон України: законного (за справжніми паспортами, іншими необхідними документами) або незаконного (за підробленими документами або нелегально, без будь-яких документів);

- вибір способу оплати за поставлений «товар».

Наявне і добровільне (шляхом обману), і насильницьке вивезення потерпілих за межі країни. До потерпілих застосовувалися примус – 24%, погрози – 25%, шантаж – 20%, фізичне насильство (побої, мордування) – 24%. З метою контролю за вивезеними особами й унеможливлення їх вільного пересування в іноземній країні і повернення до України, учасниками організованих груп у потерпілих відбираються документи. Під час здійснення торгівлі людьми найчастіше використовувалися такі способи: працевлаштування за кордоном (56,7%), через знайомих (41,8%), можливість працювати нянею за системою «AU PAIR» (12,7%), за допомогою шлюбних агенцій (6,7%), знайомства через інтернет⁴⁰.

³⁹ Запобігання підрозділами БЗПТЛ Національної поліції України торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації : метод. рек. / А. В. Баб'як, Ю. І. Дмитрик, В. П. Захаров, В. Я. Ільницький, О. В. Кондратюк та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 28.

⁴⁰ Там само. С. 28–29.

Займатися працевлаштуванням за кордоном громадян України мають право лише ті фірми, які мають відповідну ліцензію Міністерства соціальної політики. Крім офіційних державних установ, оформленням документів на виїзд за кордон громадян України займається значна кількість комерційних структур, послугами яких можуть скористатися злочинці для вивезення жінок у борделі іноземних держав під виглядом участі у різних шоу, вар'єте, танцювальних ансамблях, влаштування на роботу тощо. З цією метою у ЗМІ (здебільшого місцевих) публікуються оголошення про можливість працевлаштування за кордоном найчастіше за такими видами зайнятості, як праця офіціантки, стриптизерки, співачки або танцівниці у ресторанах, масажистки, покоївки, гувернантки, прибиральниці, виховательки або сезонна праця. Трудові угоди складаються так, щоб умови роботи найму і характер професії були сформульовані спотворено і розпливчато, тобто злочинці умисно вводять в оману від'їжджаючих щодо характеру послуг, які вони мають надавати під час такої роботи.

Із метою залучення жінок до боргової кабали представники «фірм» зазвичай дійсно займаються придбанням квитків, оформленням закордонних паспортів, унаслідок чого у від'їжджаючих виникає боргова залежність перед «фірмою». Після переміщення за кордон злочинці продають жінок власникам ресторанів, нічних барів, будинків розпусти тощо, які зазвичай попередньо передали посередникам певні суми коштів. Після цього в жінок вилучають персональні документи (паспорти) та документи, необхідні для перебування за кордоном, і примушують займатися проституцією. З цією метою до жінок застосовуються насильство, погрози, зґвалтування. Чимала частина жінок потрапляє за кордон із метою працевлаштування через мережі посередників і постачальників, які не оформлені в офіційні фірми – 41,8%. Здебільшого злочинці обирають саме такі способи підшукування жінок, які не привертають особливої уваги сторонніх осіб і правоохоронних органів, діючи методом індивідуального відбору. Зазвичай підшуковуються жінки та дівчата, в яких немає постійного місця роботи або джерела доходів та у зв'язку з цим виникають матеріальні труднощі, а також особи, які схильні до легкої поведінки, ведуть аморальний спосіб життя. Залежно від поведінки таких жінок вербувальниками обирається відповідна тактика:

або одразу пропонується заняття проституцією з обіцянками високих заробітків, або пропонується працевлаштування за кордоном в якості гувернанток, офіціанток, танцівниць тощо. без доведення до їх відома дійсного характеру роботи останніх за кордоном та послуг, які вони мають надавати⁴¹.

Щоб уникнути в майбутньому обвинувачень з боку від'їжджаючих щодо їх омани, вербувальники доволі широко використовують пропозиції про зайняття «консумацією», коли жінки (так звані «дівчата до компанії»), які працюють у барах, ресторанах, приєднуються до чоловіків та заохочують останніх до вживання спиртних напоїв. Зокрема, у ході кримінального провадження встановлено, що 40-річна жінка протягом тривалого часу на території міст Києва та Одеси підшукувала дівчат із скрутним матеріальним становищем і пропонувала їм роботу за кордоном із високою заробітною платою. Завербованих дівчат вона відправляла за кордон, де їх зустрічав іноземець і шляхом обману заволодівав їх документами та супроводжував до місця призначення. За кожну українку вона отримувала грошову винагороду в розмірі 1000–1500 доларів США. Однак, замість обіцяної роботи, пов'язаної з ремеслом, дівчат змушували надавати послуги інтимного характеру клієнтам у нічних клубах та готелях.

Злочинну діяльність жінки припинили співробітники відділу боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми ГУНП у м. Києві спільно зі слідчим відділом Печерського управління поліції та оперативними службами під процесуальним керівництвом Київської місцевої прокуратури № 6 у рамках кримінального провадження, розпочатого за ч. 2 ст. 149 КК України.

Правоохоронці затримали зловмисницю в Одесі, коли вона намагалася переправити за кордон двох завербованих дівчат задля подальшого їх продажу для сексуальної експлуатації (рис. 4)⁴².

⁴¹ Запобігання підрозділами БЗПТЛ Національної поліції України торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації : метод. рек. / А. В. Баб'як, Ю. І. Дмитрик, В. П. Захаров, В. Я. Льницький, О. В. Кондратюк та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 30–31.

⁴² Офіційний сайт Національної поліції. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/torgivlya-lyudmi/stolichni-pravooxoronzci-zatrimali-zhinku-yaka-organizuvala-mizhnarodnij-kanal-torgivli-lyudmi/>

Рис. 4. Переправлення жертв торгівлі людьми за кордон
(офіційний сайт Національної поліції України)

Вербування жінок через посередництво шлюбних агенцій

Жінкам обіцяють «краще життя» як дружинам «вірних та дбайливих чоловіків» із багатой країни. Часто кордони між легальною діяльністю шлюбних агенцій і нелегальною торгівлею молодими жінками дуже хиткі, в багатьох випадках ця робота базується на обмані та примушуванні з метою схилення до зайняття проституцією. Зазначені агенції публікують в найбільш поширених друкованих ЗМІ свою рекламу. За передплату клієнтам надсилаються відеоматеріали і фотографії жінок. Користуючись довірою, шлюбні агенції вивозять жінок за кордон начебто для знайомства з потенціальними нареченими. Після одруження чоловіки примушують своїх

«придбаних» дружин до проституції і самі стають їх власниками або продають до будинків розпусти⁴³.

Зазвичай злочинці використовують такі способи переміщення жінок через державний кордон.

Переміщення через кордон на законних підставах

У таких випадках злочинці, використовуючи передані їм потерпілими загальногромадянські паспорти, займаються оформленням закордонних паспортів та інших необхідних для перетину кордону та в'їзду до іншої держави документів здебільшого за допомогою корумпованих працівників підрозділів міграційної служби. Оформлення виїзних документів та вивіз потерпілих здійснюється злочинцями за допомогою різноманітних туристичних фірм, за запрошеннями іноземних юридичних чи фізичних осіб (нерідко за попередньою домовленістю про подальшу їх сексуальну експлуатацію). Майже у 90% випадків злочинці віддають перевагу законному перетину державного кордону під час вивозу потерпілих. Для цього злочинці ретельно готуються і заздалегідь докладають зусиль для необхідного оформлення документів.

Незаконне переміщення через кордон за підробленими документами

З метою приховування факту виїзду за кордон конкретних осіб (що значно ускладнює роботу з виявлення та розкриття таких злочинів), а також у випадках, коли з тих або інших причин вони не можуть на законних підставах виїхати за кордон (зокрема неповнолітні), злочинцями за допомогою корумпованих працівників міграційної служби оформлялися закордонні паспорти на інших осіб⁴⁴.

Незаконне перетинання кордону без будь-яких документів

Зазвичай указаний спосіб використовується у випадках перетину кордону інших держав, куди жінки були вивезені легально, надалі для переміщення потерпілих до суміжних країн. Проте це не унеможливорює випадки перетинання державного кордону України поза пунктами пропуску або у таких пунктах пропуску, але без встановлених документів,

⁴³ Запобігання підрозділами БЗПТЛ Національної поліції України торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації : метод. рек. / А. В. Баб'як, Ю. І. Дмитрик, В. П. Захаров, В. Я. Ільницький, О. В. Кондратюк та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 32.

⁴⁴ Там само.

зокрема, з використанням корумпованих зв'язків із працівниками прикордонних органів⁴⁵.

Торгівля дітьми

Механізм торгівлі дітьми передбачає викрадення, перевезення, переховування, передачу з рук у руки, продаж або купівлю дітей за допомогою різних способів примусу, застосування сили, обману або шахрайства з метою примушування до зайняття проституцією, використання в порнобізнесі, в якості засобу під час жебракування, експлуатації їх праці на шкідливих підприємствах, усиновлення (удочеріння) в комерційних цілях. Жертвами цього виду злочинів найчастіше стають діти з неблагополучних сімей, які рано перестають відвідувати школу, чим посилюється ймовірність того, що вони рано чи пізно потраплять до рук сутенерів і торгівців людьми. Є різноманітні види, форми та цілі, пов'язані з торгівлею дітьми і з боку покупців, і з боку продавців. Зазначені дії можна класифікувати на дві групи. Продавцями дітей в *першій групі* є зазвичай батьки, рідше інші родичі, які за винагороду хочуть позбутися дітей із суто меркантильних міркувань, або продають дітей, оскільки не можуть їх утримувати та виховувати. *Друга група* продавців, яка використовує приховану форму продажу, передбачає не тільки батьків дітей та їх родичів, а й інших осіб, на утриманні яких з тих чи інших причин перебуває дитина, посадових осіб, які мають право на законних підставах розпоряджатися долею дитини, але зловживають наданими правами (наприклад, керівники дитячих будинків), а також осіб, які викрадають дітей у батьків для продажу⁴⁶.

Зокрема, у грудні 2020 року Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду відмовив у задоволенні касаційної скарги сторони захисту і залишив в силі вирок для матері, яка продала своїх дітей за 35 тис. доларів США. Її засуджено до 8 років позбавлення волі. Встановлено, що мати, прагнучи

⁴⁵ Запобігання підрозділами БЗПТЛ Національної поліції України торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації : метод. рек. / А. В. Баб'як, Ю. І. Дмитрик, В. П. Захаров, В. Я. Ільницький, О. В. Кондратюк та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 32.

⁴⁶ Там само.

поліпшити своє матеріальне становище, продала семирічного сина та п'ятирічну доньку для подальшого усиновлення невідомими особами⁴⁷.

Під час купівлі дітей є різні цілі. Новонароджених зазвичай використовують як засіб для жебракування. Дорослих дітей примушують жебракувати (іноді дітей навмисно калічать, аби вони викликали більше співчуття перехожих, а, отже, одержували більшу милостиню), втягують у зайняття проституцією, схиляють до вживання наркотиків, учинення злочинів і правопорушень, використовують з метою виготовлення порнографічної продукції та як біологічні трансплантанти. Водночас з боку покупців убачається далекоглядний розрахунок, адже неповнолітні за зайняття забороненими видами діяльності або вчинення злочинів, наприклад, збут наркотичних засобів, до досягнення встановленого законом віку кримінальній відповідальності не підлягають. Як приклад, співробітники відділу БЗПТЛ ГУНП у м. Києві спільно зі слідчими задокументували та припинили протиправну діяльність осіб, які займалися торгівлею немовлят. Учасники групи підшукували іноземців, які виявили бажання народити дитину в Україні: водночас вони забезпечували штучне запліднення за допомогою послуг донора і сурогатної матері та сприяли вивезенню немовлят до інших країн шляхом укладання фіктивного шлюбу з громадянками України. Послуги посередників потенційним батькам за народження дитини в Україні обходилися у 50 тис. доларів США: організація штучного запліднення за допомогою сурогатної матері – від 15 тис. доларів, послуги з фіктивного одруження – від 1000 доларів.

У рамках досудового розслідування правоохоронці провели 11 обшуків за адресами столичної клініки, що спеціалізувалася на послугах репродуктивної медицини, та у житлових приміщеннях і автомобілях фігурантів. В одному зі столичних будинків у різних квартирах виявлено п'ять немовлят (вік до двох місяців), які перебували під наглядом жінок. За догляд

⁴⁷ Прокурори відстояли у Верховному Суді вирок матері, яка продала своїх дітей за 35 тис. дол. США. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/news?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=285185&fbclid=IwAR3RVa5-GYyjSUUCRq5aR2udjZqgxroamv5JAIXM1kdqT1qzc6SYxtChmIg

за дітьми вони отримували від 500 до 1000 грн за добу. Наразі діти перебувають у спеціалізованих лікарняних закладах⁴⁸.

Є тісний зв'язок між торгівлею дітьми, дитячою проституцією та порнографією, адже проституція та порнографія неповнолітніх стала справжньою галуззю «тіньової» економіки, яка приносить значні прибутки організованим злочинним угрупованням. Попит на порнографічну продукцію щороку зростає, тому для її реалізації, організації комерційного обігу та подальшого розміщення в різноманітних виданнях злочинці використовують широко розгалужену мережу книжкових магазинів і секс-шопів. Одним із сучасних засобів передачі продукції дитячої порнографії є розповсюдження її каналами мережі інтернет. Здебільшого виробники дитячої порнографії займаються цією діяльністю на території тих країн, де за цей вид злочинів не передбачено суворого покарання, або таке законодавство не існує взагалі (Данія, Японія), цим і користуються злочинці, переправляючи викрадених дітей у ці країни⁴⁹.

Торгівля людськими органами і тканинами з метою трансплантації

За оцінками експертів ООН, нині жодна держава не спроможна у повному обсязі задовольнити потреби в людських органах для пересадки, а кількість людей, які очікують на такі операції, постійно зростає. Середній період очікування схожої операції становить 3 роки. За наявності дефіциту органів для пересадки злочинна діяльність у цій сфері приносить великі прибутки, тому таку ситуацію ОЗГ використовують насамперед стосовно дітей бідних і бездомних, особливо у міських районах. Після встановлення кримінальної відповідальності за торгівлю людьми та проведення відповідних превентивних заходів правоохоронними органами, проявляється ще одна тенденція такої злочинної діяльності: виїзд за підробленими

⁴⁸ Офіційний сайт Національної поліції. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/torgivlya-lyudmi/stolichni-pravooxoronczy-pripinili-protipravnu-diyalnist-grupi-osib-yaka-zajmalasya-prodazhem-nemovlyat-za-kordon/>

⁴⁹ Запобігання підрозділами БЗПТЛ Національної поліції України торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації : метод. рек. / А. В. Баб'як, Ю. І. Дмитрик, В. П. Захаров, В. Я. Ільницький, О. В. Кондратюк та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 27.

документами вагітних жінок за кордон, народження та оплата на передачу дитини на усиновлення іноземним громадянам⁵⁰.

Поширеною практикою також є **торгівля людьми з метою експлуатації їхньої праці**. Головними країнами працевлаштування для українців є Польща, Російська Федерація, Словаччина, Чехія, Угорщина, Португалія. Лише в Чехії протягом року працюють до 500 тис. громадян України. Через Болгарію українці потрапляють до Греції, Туреччини, на Кіпр. Переважно з України вивозять чоловіків молодшого або середнього віку: 80% від 20 до 40 років. За кордоном щороку працевлаштовується близько 50–60 тис. українців, а за неофіційними даними – майже 4 млн громадян України працюють за кордоном нелегально, більшість з яких працює без необхідних документів і стають жертвами торгівлі людьми⁵¹.

Зокрема, співробітники відділу боротьби зі злочинами, пов'язаними із торгівлею людьми, ГУНП у Волинській області викрили незаконну діяльність двох жителів Любешівського району, які протягом 2019 та 2020 років вербували та відправляли мешканців Волинської області для трудової експлуатації до Республіки Польща. За цим фактом слідчі проводять досудове розслідування за ч. 2 ст. 149 КК України (див. рис. 5).

Під час слідства з'ясовано, що зловмисники вербували людей, які перебували у скрутному матеріальному становищі та мали вразливий стан, та обіцяли працевлаштування у Польщі, гідні умови проживання та хорошу оплату праці. Після надання згоди фігуранти доставляли потерпілих до місця роботи у Польщі, де реалії були зовсім іншими. За кордоном люди протягом тривалого часу були змушені працювати без оплати на небезпечних для життя і здоров'я роботах і жити в жахливих умовах. Люди виконували небезпечні роботи

⁵⁰ Запобігання підрозділами БЗПТЛ Національної поліції України торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації : метод. рек. / А. В. Баб'як, Ю. І. Дмитрик, В. П. Захаров, В. Я. Ільницький, О. В. Кондратюк та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 27.

⁵¹ Мовчан А. В. Оперативно-розшукова діяльність як спосіб виявлення і фіксації злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. *Експлуатація як складова торгівлі людьми: виміри, тенденції та шляхи протидії* : зб. тез Міжнародної науково-практичної конференції (6–7 червня 2019 року) / упор. О. М. Балинська, Г. Я. Савчин. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 109–116.

Рис. 5. Проведення санкціонованого обшуку у помешканні фігурантів торгівлі людьми (офіційний сайт Національної поліції України)

на електростанції без спеціального одягу, засобів захисту, альпіністського спорядження та відповідних допусків. Потерпілі змушені були працювати нелегально, а роботодавці переховували їх від польських правоохоронців⁵².

Ознаками примусової праці / трудової експлуатації є, зокрема:

- відсутність згоди на роботу, фізичне утримання на місці примусової праці, обмеження свободи пересування, психологічне примушення до праці;
- обман відносно виду і умов праці, робота без оплати або за дуже низьку платню;

⁵² Офіційний сайт Національної поліції. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/torgivlya-lyudmi/pravoohoronczy-pripinili-diyalnist-osib-yaki-vidpravlyali-yudej-v-trudove-rabstvo/>

– робота в важких, небезпечних умовах, несумісних із поняттям гідної праці, загроза покарання за відмову від примусової праці;

– вилучення посвідчень особи або інших документів;

– фізичне чи психологічне насильство або явна загроза, а саме:

– фізичного або сексуального насильства стосовно особи або її сім'ї, близьких;

– ув'язнення або іншого фізичного обмеження свободи дій;

– видачі органам влади (поліції, міграційній службі тощо) і депортації;

– звільнення з нинішньої роботи, недопущення до майбутньої роботи;

– виключення з суспільного життя, втрати соціального статусу;

– грошових штрафів, позбавлення прав і привілеїв;

– позбавлення харчування, умов проживання та інших засобів для існування, переведення на роботу з гіршими умовами⁵³.

Питання для самоконтролю

1. Визначте поняття та зміст міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми.

2. Охарактеризуйте завдання міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми.

3. Дайте визначення поняття гласних і негласних, пошукових оперативно-розшукових заходів, які здійснюються оперативними підрозділами ДМП.

4. Визначте поняття та систему принципів міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми.

⁵³ Розбудова національного механізму перенаправлення (НМП) в Україні: Робочі матеріали пілотного компоненту проекту. Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту та за підтримки Координатора проектів ОБСЄ в Україні. 2011. С. 25.

5. Охарактеризуйте загальні принципи міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми.

6. Назвіть спеціальні принципи міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми.

7. Визначте систему, структуру та побудову нормативно-правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми.

8. Назвіть основні законодавчі та підзаконні нормативні акти, що регламентують роботу оперативних підрозділів ДМП, їх права та обов'язки.

9. Охарактеризуйте Закони України, кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство, відомчі нормативні акти та їх роль у правовому регулюванні міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми.

10. Назвіть Конвенції ООН та Конвенцію Ради Європи щодо вдосконалення нормативно-правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми.

11. Дайте визначення міжнародно-правових стандартів у правовому регулюванні міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми.

12. Охарактеризуйте основні методи і способи вчинення злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми.

13. Дайте визначення латентності злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, специфіки їх учинення, особливості отримання первинної інформації щодо фактів торгівлі людьми.

14. Визначте особливості вчинення торгівлі людьми злочинними угрупованнями.

15. Назвіть особливості використання злочинними угрупованнями корумпованих зв'язків із працівниками відповідних державних органів, установ та організацій для вчинення злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми.

Розділ 2

СУБ'ЄКТИ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ, ТА ЇХ ПРАВОВИЙ СТАТУС

2.1. Основні завдання, права та обов'язки оперативних підрозділів Національної поліції, які здійснюють боротьбу зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми

Національна поліція України впроваджує концепцію розвитку підрозділів протидії злочинності, пов'язаної з торгівлею людьми та незаконною міграцією. Згідно з цією концепцією, Національна поліція переходить до нового етапу організації боротьби з трафікінгом (сучасними формами рабства), трудовою та сексуальною експлуатацією, каналами нелегальної міграції та незаконної легалізації іноземців на території України. З метою підвищення ефективності роботи підрозділів поліції впроваджуються нові підходи для попередження та припинення правопорушень у сфері торгівлі людьми. Водночас акцентується на зміні філософії служби, яка має стати дієвим інструментом захисту жертв торгівлі людьми та міграційної безпеки держави.

Наказом Національної поліції України від 07.12.2020 № 946 у структурі кримінальної поліції утворено Департамент міграційної поліції (ДМП), який має зосередитися на правовій і профілактичній роботі із постраждалими від торгівлі людьми. Пріоритетами новоствореного Департаменту, крім кримінального переслідування трафікерів (работорговців) та організаторів нелегальної міграції, має бути взаємодія з громадськістю щодо всебічної допомоги постраждалих від торгівлі людьми⁵⁴.

⁵⁴ Нацполіція впроваджує концепцію розвитку підрозділів протидії злочинності, пов'язаної з торгівлею людьми та незаконною міграцією. URL: <http://mariupol-police.dn.ua/news/view/7495>

ЗМІНА ФОРМАТУ РОБОТИ

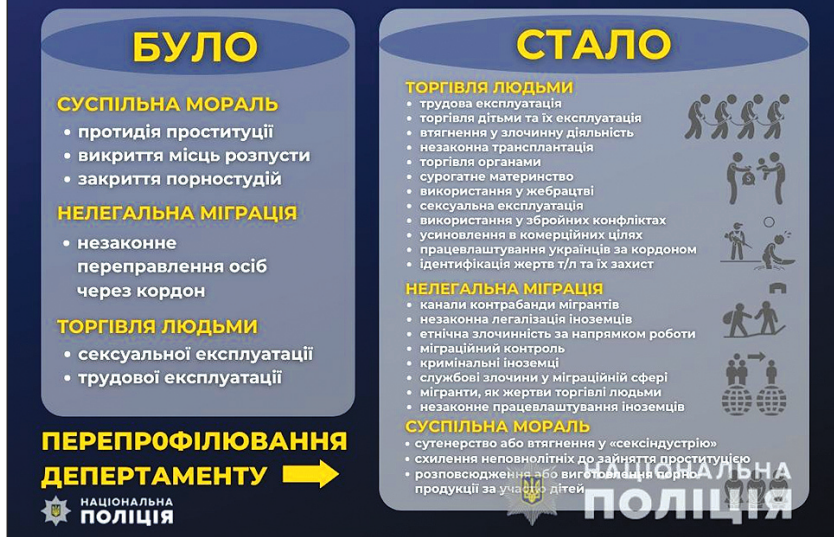

Рис. 6. Концепція розвитку підрозділів протидії злочинності, пов'язаної з торгівлею людьми та незаконною міграцією (офіційний сайт Національної поліції України)

У своїй діяльності ДМП керується Конституцією України та законами України, указами Президента України і постановами Верховної Ради України, ухваленими відповідно до Конституції України та законів України, актами Кабінету Міністрів України, міжнародними договорами України, які набрали чинності відповідно до Закону України «Про міжнародні договори України», а також іншими нормативно-правовими актами, зокрема нормативно-правовими актами МВС України, наказами Національної поліції України та Положенням про Департамент міграційної поліції.

Діяльність ДМП контролює та координує Голова Національної поліції України, перший заступник або заступник Голови Національної поліції України, відповідно до розподілу обов'язків.

Діяльність ДМП ґрунтується на принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини, законності, від-

критості та прозорості, політичної нейтральності, взаємодії з населенням на засадах партнерства та безперервності.

Рис. 7. Сторінка Департаменту міграційної поліції у Facebook

Основними завданнями ДМП є:

1) участь у реалізації державної політики у сфері протидії торгівлі людьми та нелегальній (незаконній) міграції, виявлення осіб, які постраждали від торгівлі людьми, зокрема серед іноземців, та надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги та захисту;

2) попередження, виявлення та припинення правопорушень у сфері торгівлі людьми, міграції та суспільної моралі, зокрема вчинених учасниками та членами організованих груп і злочинних організацій, розшук осіб, які вчинили такі правопорушення.

ДМП відповідно до покладених на нього завдань здійснює:

1) запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми, зокрема щодо сексуальної експлуатації дітей;

2) запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з учиненням незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння);

3) запобігання порушенням встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини та застосування допоміжних репродуктивних технологій;

4) попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень у частині насильницького донорства;

5) протидію кримінальним правопорушенням щодо створення та утримання місць розпусти і звідництва, а також у частині сутенерства та втягнення особи в заняття проституцією;

6) запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із увезенням, виготовленням, збутом і розповсюдженням порнографічних предметів;

7) попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень щодо незаконного переправлення осіб через державний кордон України;

8) виявлення кримінальних правопорушень щодо підроблення документів, печаток, штампів та бланків у сфері міграції, а також їх використання для отримання в Україні правового статусу іноземця;

9) протидію кримінальним правопорушенням у частині службової діяльності та професійної діяльності у сфері міграції;

10) попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із порушенням встановленого законом порядку працевлаштування за кордоном;

11) оперативно-розшукову діяльність;

12) взаємодію з іншими структурними підрозділами центрального органу управління поліції, територіальними (зокрема міжрегіональними) органами Національної поліції України, органами державної влади, громадськими організаціями, а також з правоохоронними органами зарубіжних країн, міжнародними організаціями і засобами масової інформації у вирішенні питань протидії злочинності;

13) координацію підрозділів міграційної поліції територіальних органів Національної поліції України;

14) за погодженням з керівництвом Національної поліції України заслуховування керівників підрозділів міграційної поліції з питань, віднесених до компетенції ДМП;

15) розроблення в межах компетенції методичних рекомендацій щодо організації діяльності територіальних органів Національної поліції України у сфері протидії незаконній міграції та торгівлі людьми, методики попередження, виявлення та припинення правопорушень, застосування ефективних методів і форм ОРД, взаємодії з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськими об'єднаннями, а також розроблення проєктів нормативно-правових актів з питань діяльності підрозділів міграційної поліції, опрацюванні розроблених іншими органами державної

влади проєктів нормативно-правових актів, унесення пропозицій керівництву Національної поліції України щодо вдосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності ДМП та підрозділів міграційної поліції;

16) інформування керівництва Національної поліції України про стан і динаміку злочинності, причини та умови виникнення загроз публічній (громадській) безпеці і порядку, формування пропозицій та узгодження комплексних заходів із підвищення ефективності діяльності підрозділів міграційної поліції;

17) участь у наповненні автоматизованих інформаційних систем оперативно-розшукового і профілактичного призначення. Забезпечення своєчасного наповнення та належного використання оперативно-розшукових обліків;

18) вивчення передового досвіду правоохоронних органів іноземних держав у сфері протидії торгівлі людьми та нелегальній (незаконній) міграції, боротьби зі злочинністю, а також підготовці інформаційно-аналітичних методичних матеріалів щодо стану та підвищення ефективності протидії правопорушенням у відповідних сферах;

19) виконання в межах компетенції та відповідно до законодавства України письмових доручень слідчого (дознавача), вказівок прокурора, ухвал слідчого судді, суду, а також запитів уповноважених органів державної влади, установ та організацій, правоохоронних органів іноземних держав або міжнародних організацій, членом яких є Україна, у частині проведення оперативно-розшукових заходів;

20) проведення нарад, науково-практичних конференцій, семінарів, прес-конференцій, брифінгів за напрямками діяльності ДМП;

21) контроль за збереженням державної таємниці та іншої інформації з обмеженим доступом, а також за дотриманням поліцейськими, державними службовцями та іншими працівниками ДМП режиму секретності;

22) секретне діловодство, зокрема за матеріалами ОРД, а також контроль за дотриманням правил роботи із шифро-телеграмами;

23) за дорученням керівництва Національної поліції України розгляд звернень і запитів громадян та народних депутатів України з питань, що належать до компетенції ДМП;

24) організацію та вжиття заходів у межах компетенції щодо дотримання законодавства України про правовий статус іноземців та осіб без громадянства;

25) підготовку в межах компетенції проєктів міжнародних договорів України з питань протидії торгівлі людьми та нелегальній (незаконній) міграції, охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави;

26) вивчення обставин і причин надзвичайних подій, що трапилися за участю працівників ДМП, проведення в установленому порядку службових розслідувань за фактами порушення службової дисципліни, ужиття заходів щодо притягнення винних осіб до дисциплінарної відповідальності;

27) організацію та забезпечення у визначеному порядку відбору, розстановки, переміщення і професійного навчання працівників ДМП та дотримання ними службової дисципліни;

28) службову підготовку та стажування поліцейських і державних службовців ДМП;

29) виконання завдань у межах компетенції з мобілізаційної підготовки та готовності до організації та здійснення заходів цивільного захисту поліцейських ДМП;

30) складання протоколів про адміністративні правопорушення в межах компетенції та відповідно до законодавства України⁵⁵.

Відповідно до законодавства України та покладених завдань ДМП **має право**:

1) залучати в межах компетенції та за дорученням керівництва Національної поліції України структурні підрозділи центрального органу управління поліції та підрозділи міграційної поліції для виконання завдань і функцій ДМП;

2) запитувати та отримувати від органів (підрозділів) поліції документи, довідкові та інші матеріали (в усній або письмовій формі), які необхідні ДМП для ухвалення рішень з питань, що належать до їхньої компетенції;

3) надавати керівництву Національної поліції України пропозиції щодо створення робочих груп, комісій та консуль-

⁵⁵ Про затвердження Положення про Департамент міграційної поліції Національної поліції України : Наказ Національної поліції України від 22.01.2021 № 52.

тативно-дорадчих органів за участю представників органів (підрозділів) поліції, а також інших органів державної влади;

4) за дорученням керівництва Національної поліції України в межах компетенції перевіряти стан виконання підрозділами міграційної поліції законодавства України, наказів, доручень, рішень нарад керівництва Національної поліції України;

5) погоджувати кандидатуру претендента на посаду керівника підрозділу міграційної поліції та його заступника, а також звільнення їх з посад;

6) накопичувати в процесі інформаційно-аналітичної діяльності статистичні, аналітичні, службові та інші матеріали за напрямками діяльності ДМП, обробляти персональні дані в межах повноважень, передбачених законом;

7) використовувати бази (банки) даних МВС України, Національної поліції України та інших органів державної влади, державну систему урядового зв'язку, а також інші технічні засоби, згідно з законодавством України;

8) забезпечувати збереження службової документації та іншого майна, що зберігається в установленому порядку в спеціально обладнаних приміщеннях ДМП⁵⁶.

ДМП також має інші права, передбачені законодавством України.

Зокрема, зважаючи на специфіку покладених обов'язків оперативним підрозділам для виконання завдань боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, за наявності передбачених ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» підстав, надається право:

1) *опитувати осіб* за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу;

2) *проводити контрольовану поставку, контрольовану та оперативну закупку* товарів, предметів і речовин, зокрема заборонених для обігу, в фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь. Проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупки

⁵⁶ Про затвердження Положення про Департамент міграційної поліції Національної поліції України : Наказ Національної поліції України від 22.01.2021 № 52.

здійснюється згідно з положеннями ст. 271 КПК України у порядку, визначеному нормативно-правовими актами МВС України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, СБУ, погодженими з Офісом Генерального прокурора та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України;

3) *порушувати в установленому законом порядку питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та осіб, які займаються підприємницькою діяльністю або іншими видами господарської діяльності індивідуально, та брати участь в їх проведенні;*

4) *ознайомлюватися з документами та даними, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій, вивчати їх, за кошти, що виділяються на утримання підрозділів, які здійснюють ОРД, виготовляти копії з таких документів, на вимогу керівників підприємств, установ та організацій – винятково на території таких підприємств, установ та організацій, а з дозволу слідчого судді в порядку, передбаченому КПК, – витребувати документи та дані, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні кримінального правопорушення, джерело та розміри їх доходів, із залишенням копій таких документів та опису вилучених документів особам, в яких вони витребувані, та забезпеченням їх збереження і повернення в установленому порядку. Вилучення оригіналів первинних фінансово-господарських документів забороняється, крім випадків, передбачених КПК України;*

5) *проводити операції із захоплення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, припинення кримінальних правопорушень;*

6) *відвідувати жилі та інші приміщення за згодою їх власників або мешканців для з'ясування обставин злочину, що готується, а також збирати відомості про протиправну діяльність осіб, щодо яких провадиться перевірка;*

7) *негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, зокрема шляхом проникнення та обстеження публічно*

недоступних місць, житла чи іншого володіння особи згідно з положеннями ст. 267 КПК України;

7-1) з метою виявлення та фіксації діянь, передбачених ст.ст. 305, 307, 309, 311, 318, 321, 364-1, 365-2, 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 КК України *проводити операції з контролюваного вчинення відповідних діянь*;

8) *виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації згідно з положеннями ст. 272 КПК України*;

9) *здійснювати аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж згідно з положеннями ст.ст. 260, 263–265 КПК України*;

10) *накладати арешт на кореспонденцію, здійснювати її огляд та виїмку згідно з положеннями ст.ст. 261, 262 КПК України*;

11) *здійснювати спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця згідно з положеннями ст.ст. 269, 270 КПК України*;

12) *здійснювати установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу згідно з положеннями ст. 268 КПК України*;

13) *мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників*;

14) *використовувати конфіденційне співробітництво згідно з положеннями ст. 275 КПК України*;

15) *отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про кримінальні правопорушення, що готуються або вчинені, та про загрозу безпеці суспільства і держави*;

16) *використовувати за згодою адміністрації службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій, а так само за згодою осіб – житло, інші приміщення, транспортні засоби і майно, які їм належать*;

17) *створювати та використовувати заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби згідно з положеннями ст. 273 КПК України*;

18) *створювати і застосовувати автоматизовані інформаційні системи*;

19) *застосовувати засоби фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю на підставах і в порядку, встановлених законами про Національну поліцію, Службу безпеки України, Державну прикордонну службу України, державну охорону органів державної влади України та посадових осіб, Митним кодексом України;*

20) *звертатися у межах своїх повноважень із запитами до правоохоронних органів інших держав та міжнародних правоохоронних організацій відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна*⁵⁷.

Ухвалення рішення про проведення негласного обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, аудіо-, відеоконтролю особи, аудіо-, відеоконтролю місця, спостереження за особою, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж, накладення арешту на кореспонденцію, здійснення її огляду та виїмки, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу здійснюється слідчим суддею шляхом винесення ухвали, постановленої за клопотанням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, погодженого з прокурором. Указані заходи застосовуються лише задля запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо.

Якщо ухвалення рішення про проведення оперативно-розшукових заходів не потребує дозволу слідчого судді або рішення прокурора, такі заходи здійснюються з дозволу керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника з повідомленням прокурора.

До виконання окремих доручень під час проведення оперативно-розшукової діяльності можуть залучатися працівники інших підрозділів.

Оперативно-розшукові заходи у сфері боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, що обмежують конституційні права громадян. До оперативно-

⁵⁷ Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

розшукових заходів, що обмежують конституційні права громадян, належить:

- *негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи*, що передбачає таємне проникнення уповноваженої особи без відома власника чи володільця, приховано або із застосуванням технічних засобів до приміщення та іншого володіння для встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи або безпосередньо з метою виявлення і фіксації слідів злочину, проведення огляду, виявлення документів, речей, що мають значення для досудового розслідування, виготовлення копій чи їх зразків, виявлення осіб, які розшукуються, або з іншою метою для досягнення цілей ОРД та кримінального провадження;

- *аудіо-, відеоконтроль особи*, що є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без відома особи на підставі ухвали слідчого судді, якщо є достатні підстави вважати, що розмови цієї особи або інші звуки, рухи, дії, пов'язані з її діяльністю або місцем перебування тощо, можуть містити відомості, які мають значення для ОРД та досудового розслідування;

- *аудіо-, відеоконтроль місця*, що полягає у здійсненні прихованої фіксації відомостей за допомогою аудіо-, відеозапису всередині публічно доступних місць, без відома їх власника, володільця або присутніх у цьому місці осіб, за наявності відомостей про те, що розмови і поведінка осіб у цьому місці, а також інші події, що там відбуваються, можуть містити інформацію, яка має значення для ОРД та кримінального провадження;

- *спостереження за особою*, яке здійснюється уповноваженою особою для пошуку, фіксації і перевірки під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про особу та її поведінку або тих, з ким ця особа контактує, або певної речі чи місця у публічно доступних місцях (може проводитися візуальне спостереження за зазначеними об'єктами або візуальне спостереження з використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження);

- *зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж* (мереж, що забезпечують передавання знаків, сигналів,

письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого виду між підключеними до неї телекомунікаційними мережами доступу), яке проводиться без відома осіб, які використовують засоби телекомунікацій для передавання інформації, на підставі ухвали слідчого судді, якщо під час його проведення можна встановити обставини, які мають значення для ОРД та кримінального провадження;

– *зняття інформації з електронних інформаційних систем*, яке передбачає пошук, виявлення і фіксацію відомостей, що містяться в електронній інформаційній системі або її частин, доступ до електронної інформаційної системи або її частини, а також отримання таких відомостей без відома її власника, володільця або утримувача, на підставі ухвали слідчого судді, якщо є відомості про наявність інформації в електронній інформаційній системі або її частині, що має значення для ОРД та досудового розслідування;

– *накладення арешту на кореспонденцію*, здійснення її огляду та виїмки, що полягає в забороні установам зв'язку та фінансовим установам вручати кореспонденцію адресату без відповідної вказівки уповноваженої особи, а також негласне відкриття й огляд затриманої кореспонденції, на яку накладено арешт, її виїмка або зняття копії чи отримання зразків, нанесення на виявлені речі і документи спеціальних позначок, обладнання їх технічними засобами контролю, заміна речей і речовин, що становлять загрозу для оточуючих чи заборонені у вільному обігу, на їх безпечні аналоги;

– *установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу*, яке полягає в застосуванні технічних засобів для локалізації місцезнаходження радіоелектронного засобу, у тому числі мобільного терміналу систем зв'язку, та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, без розкриття змісту повідомлень, що передаються, якщо в результаті його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження⁵⁸.

⁵⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Голос України* від 19.05.2012. № 90–91.

Співпраця слідчого й оперативних працівників щодо перевірки, отримання та фіксації інформації стосовно кримінального правопорушення є надзвичайно важливою одразу після внесення відомостей до ЄРДР. Оскільки злочин, передбачений ч. 1 ст. 149 КК України, є тяжким, а чч. 2, 3 ст. 149 – особливо тяжким, у кожному кримінальному провадженні про торгівлю людьми КПК України надає право проводити НСРД, які передбачають втручання у права і свободи людини. Згідно з ч. 2 ст. 146 КПК України, дозволяється проводити їх лише у разі, коли відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб, і після отримання дозволу слідчого судді.

Водночас на провадження кримінальних правопорушень про торгівлю людьми не поширюється дія ст. 250 КПК України щодо можливості проведення НСРД до винесення ухвали слідчого судді у певних виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого чи особливо тяжкого злочину, оскільки розділ III КК України не зазначений у відповідному вичерпному переліку цієї норми⁵⁹.

Проведення НСРД за чинним КПК України має право проводити слідчий, який здійснює досудове розслідування, або за дорученням слідчого – уповноважені оперативні підрозділи.

Підстави та порядок проведення НСРД детально врегульовано у ст.ст. 246–275 КПК України. Більш детально питання проведення НСРД та використання їхніх результатів у кримінальному провадженні регулює Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їхніх результатів у кримінальному провадженні, затверджена спільним наказом Генеральної прокуратури України, МВС України, СБУ, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України та Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/936/1687/5.

Оперативно-розшукові заходи у сфері боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, відомчого

⁵⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Голос України* від 19.05.2012. № 90–91.

санкціонування. До оперативно-розшукових заходів відомчого санкціонування належить:

– виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, що полягає у комплексі заходів, спрямованих на впровадження співробітника уповноваженого органу або особи, яка конфіденційно з ним співпрацює, в організовану групу або злочинну організацію з метою виявлення, попередження чи розкриття їх злочинної діяльності, а також впливу на членів кримінального середовища для припинення їхньої злочинної діяльності;

– зняття інформації з електронних інформаційних систем або їх частин, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем чи не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту або одержання інформації з електронних інформаційних систем, що містять відповідну інформацію, зокрема із застосуванням технічного обладнання. Оскільки ця інформація є загальнодоступною, дозволу слідчого судді на її пошук та фіксацію не потребується через те, що не відбувається обмеження приватності спілкування окремих осіб⁶⁰.

Оперативно-розшукові заходи, які проводяться виключно за рішенням прокурора. Проводити контрольовану поставку та контрольовану й оперативну закупку товарів, предметів та речовин, зокрема заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь. Проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупок здійснюється згідно з положеннями ст. 271 КПК України у порядку, визначеному нормативно-правовими актами МВС України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, СБУ, погодженими з Генеральною прокуратурою України та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України.

Контрольована поставка передбачає здійснення комплексу організаційних гласних і негласних заходів, які прово-

⁶⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар / за заг. ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстиніан, 2012. 1224 с.

дяться уповноваженими підрозділами державних органів, зокрема у взаємодії з іншими державними органами, спрямованих на встановлення контролю за переміщенням (увезенням, вивезенням, транзитом) територією України будь-яких товарів, предметів та речовин, зокрема заборонених до обігу, з метою забезпечення безпеки такого переміщення; виявлення причетних до підготовки та вчинення злочину фізичних та юридичних осіб, документування їх протиправних діянь. Приводом для контрольованої поставки є отримана та перевірена в установленому законом порядку інформація щодо підготовки чи здійснення незаконного переміщення товарів, предметів та речовин у транспортних засобах, вантажах, багажах, особистих речах, поштових відправленнях тощо⁶¹.

Контрольована закупка полягає в укладенні удаваної угоди щодо придбання за плату товару або надання послуги особі, що обґрунтовано підозрюється у вчиненні злочину. Контрольована закупка є гласним придбанням товарів, предметів та речовин з метою перевірки дотримання продавцями законодавства, що встановлює правила торгівлі останніми та їх обігу, а також викриття й документування пов'язаних із цим злочинів. Проведення контрольованої закупки може фіксуватися аудіо-, відеозаписом, фотографуванням, що також указується в протоколі з додаванням до нього відповідних технічних носіїв інформації.

Оперативна закупка передбачає імітацію придбання або отримання, зокрема безоплатного, у фізичних та юридичних осіб, незалежно від форм власності, товарів, предметів та речовин, заборонених або обмежених для обігу, а також речей, які є засобом, знаряддям або предметом вчинення злочину, задля виявлення та документування фактів злочинних діянь⁶².

Спеціальний слідчий експеримент полягає у штучному створенні слідчим та оперативним підрозділом умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, для перевірки спрямованості намірів особи, в діях якої наявні окремі ознаки

⁶¹ Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстиніан, 2012. 1224 с.

⁶² Там само.

вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, та спостереженні за її поведінкою⁶³.

Спеціальний слідчий експеримент застосовується для перевірки достовірності фактів, що можуть свідчити про ведення злочинної діяльності і причетності до неї конкретних осіб. За допомогою створених під час спеціального слідчого експерименту умов можна зробити доступними для об'єктивного сприйняття зовнішні прояви тих чи інших злочинних діянь та наміри осіб, що їх підготовлюють або вчиняють⁶⁴.

Імітування обстановки злочину полягає у сукупності підпорядкованих єдиному плану заходів, що відбувається з використанням спеціальних засобів, які відтворюють ситуацію вчинення злочину, з метою створення відповідних умов для спонукання особи (чи групи осіб), яка готує вчинення або вчиняє злочинні дії, до поведінки, що охоплюється її умислом і одночасно дає змогу запобігти, попередити чи розслідувати тяжкі та особливо тяжкі злочини проти особи, суспільства та держави⁶⁵.

Рішення про проведення заходів з контролю за вчиненням злочину ухвалюється тільки прокурором. Зважаючи на характер зазначених дій, особлива увага приділяється недопущенню провокації злочину під час їх проведення.

Як приклад, у серпні 2020 року, завдяки професійно проведеної спецоперації співробітників відділу по боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, ГУНП у Миколаївській області, слідчих, управління карного розшуку, із залученням спецпідрозділу КОРД та за підтримки обласної прокуратури були затримані учасники угруповання, які вербували та відправляли до Російської Федерації українців працювати, зокрема наркокур'єрами (див. рис. 8).

Під час кримінального провадження встановлено, що після прибуття на територію РФ всі завербовані люди були затримані правоохоронними органами, а закордонні канали отримували змогу показати потрібну для них викривлену картинку про українців, які їдуть до Росії зі злочинними намірами.

⁶³ Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстиніан, 2012. 1224 с.

⁶⁴ Там само.

⁶⁵ Там само.

*Рис. 8. Затримання учасників злочинного угруповання,
яке займалося торгівлею людьми
(офіційний сайт Національної поліції України)*

Важливо встановити всіх членів угруповання, тому слідство тривало декілька років. Наразі встановлені троє громадян, які входили в злочинну групу, мешканців Миколаєва та області віком від 24 до 31 року, та семеро осіб, які були завербовані та переправлені за кордон, і наразі перебувають у в'язницях в РФ⁶⁶.

⁶⁶ Офіційний сайт Національної поліції. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/torgivlya-lyudmi/mikolajivski-policzejski-likvidovali-kanal-postavki-v-rosiyu-ukrajincziv-na-yakix-zakordonni-zml-robili-kartinku-pro-ukrajincziv-yak-narkozlochincziv/>

Із початку 2020 року працівники відділу БЗПТЛ ГУНП у м. Києві припинили діяльність п'ятих організованих злочинних груп, які займались організацією переміщення громадян через кордон України задля сексуальної експлуатації у Туреччині. Також встановлено групу осіб, що здійснювали торгівлю новонародженими дітьми на території України, Росії та Китайської Народної Республіки⁶⁷.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», підрозділи, які здійснюють ОРД, **зобов'язані:**

1) у межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу ОРД, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень;

2) виконувати письмові доручення слідчого, вказівки прокурора та ухвали слідчого судді суду і запити повноважних державних органів, установ та організацій про проведення оперативно-розшукових заходів;

3) виконувати у межах своєї компетенції запити правоохоронних органів інших держав або міжнародних правоохоронних організацій відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна;

4) інформувати відповідні державні органи про відомі їм факти та дані, що свідчать про загрозу безпеці суспільства і держави, а також про порушення законодавства, пов'язані зі службовою діяльністю посадових осіб;

5) здійснювати взаємодію між собою та іншими правоохоронними органами, в тому числі відповідними органами іноземних держав та міжнародних антитерористичних організацій, з метою швидкого і повного попередження, виявлення та припинення злочинів;

⁶⁷ Офіційний сайт Національної поліції. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/torgivlya-lyudmi/policziya-kijeva-z-pochatku-roku-perekrila-dva-mizhnarodnix-kanali-torgivli-lyudmi/>

6) забезпечити із залученням інших підрозділів безпеку працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу, сприяють ОРД, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб;

7) брати участь у здійсненні заходів щодо фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання, а також у проведенні спеціальної перевірки щодо допуску до особливих робіт⁶⁸.

У разі виявлення ознак злочину оперативний підрозділ, який здійснює ОРД, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК України. У разі, якщо ознаки злочину виявлені під час проведення оперативно-розшукових заходів, що тривають і припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження, підрозділ, який здійснює ОРД, повідомляє відповідний орган досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак злочину, закінчує проведення оперативно-розшукового заходу, після чого направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, до відповідного органу досудового розслідування⁶⁹.

Оперативні підрозділи Національної поліції проводять слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні за дорученням слідчого, прокурора в порядку, передбаченому КПК України. Письмові доручення щодо проведення СРД та НСРД, надані слідчим, прокурором у межах компетенції та в установленому порядку, є обов'язковими до виконання оперативним підрозділом.

⁶⁸ Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

⁶⁹ Там само.

2.2. Діяльність міжнародних правоохоронних та безпекових організацій щодо координації зусиль у протидії торгівлі людьми

Важливе значення для координації зусиль у сфері протидії торгівлі людьми й іншим злочинам транснаціонального характеру має діяльність міжнародних правоохоронних, поліцейських та безпекових організацій, зокрема Інтерполу та Європолу.

Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол)

Інтерпол – (фр. *Organisation Internationale de Police Criminelle, OIPC*, англ. *International Criminal Police Organization, INTERPOL, ICPO*).

До складу Інтерполу входять 194 країни-члени. Генеральний секретаріат Інтерполу охоплює штаб-квартиру в Ліоні (рис. 9), глобальний інноваційний комплекс у Сінгапурі та декілька супутникових офісів у різних регіонах⁷⁰.

Рис. 9. Штаб-квартира Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерпол) в Ліоні (Франція)
(фото EUAM Ukraine)

⁷⁰ Офіційний веб-сайт Інтерполу. URL: <https://www.interpol.int/>

Міжнародну організацію кримінальної поліції – Інтерпол в Україні представляє Національне центральне бюро Інтерполу (Укрбюро Інтерполу), яке є центром координації взаємодії правоохоронних органів України з компетентними органами зарубіжних держав щодо ведення боротьби зі злочинністю, що має транснаціональний характер або виходить за межі країни. Водночас підрозділом, на який безпосередньо покладається організація виконання функцій МВС України як Національного центрального бюро Інтерполу (НЦБ), є Департамент міжнародного поліцейського співробітництва (ДМПС) Національної поліції України.

Одним із пріоритетних напрямів діяльності Інтерполу є протидія злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми. Зокрема, основними завданнями Генерального Секретаріату Інтерполу щодо протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, є:

- координація співробітництва правоохоронних органів держав-членів Інтерполу у справах щодо злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми з метою сексуальної та трудової експлуатації, розповсюдженню дитячої порнографії, організованих незаконній міграції;
- створення та формування спеціалізованих банків даних щодо осіб, причетних до торгівлі людьми;
- ведення банку даних порнографічних зображень неповнолітніх;
- ідентифікація потерпілих у справах про транснаціональні злочини, пов'язані із створенням та розповсюдженням дитячої порнографії;
- запровадження та реалізація аналітичних проєктів у сфері торгівлі людьми;
- організація та проведення міжнародних науково-практичних заходів з проблем протидії торгівлі людьми (конференцій, тренінгів, оперативних зустрічей тощо)⁷¹.

Окрім того, для розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, створюються спільні слідчі групи, які об'єднують представників декількох держав за сприяння їх діяльності Інтерполу та Європолу.

⁷¹ Офіційний веб-сайт Інтерполу. URL: <https://www.interpol.int/>

Однією із форм міжнародного поліцейського співробітництва є використання банків даних Генерального секретаріату Інтерполу, які створені з метою забезпечення всебічної взаємодії правоохоронних органів держав-членів Інтерполу. Банки даних Інтерполу є складовою інформаційної системи Інтерполу, яка є сукупністю інформаційних ресурсів, що містять дані стосовно осіб, предметів та/або подій, які обробляються Генеральним секретаріатом Інтерполу з метою забезпечення співробітництва правоохоронних органів⁷².

Інтерпол використовує 18 банків даних з інформацією про злочини та злочинців, які доступні в реальному часі країнам-членам. Формування банків даних Інтерполу здійснюється завдяки інформації, яку надають правоохоронні органи держав-членів Інтерполу на добровільних засадах. Право власності на цю інформацію належить винятково тим державам, які її надали⁷³.

Міжнародне співробітництво правоохоронних органів України з органами Інтерполу, НЦБ іноземних держав, компетентними органами іноземних держав та міжнародними установами з використанням інформаційної системи Інтерполу здійснюється з питань та у формах, визначених Правилами Інтерполу. Цілями міжнародного співробітництва з використанням інформаційної системи Інтерполу є:

- установлення місцезнаходження осіб, які розшукуються, з метою їх затримання, арешту, обмеження свободи пересування та подальшої видачі (екстрадиції);
- установлення місцезнаходження осіб чи об'єктів, що становлять інтерес для правоохоронних органів України чи інших держав-членів Інтерполу;
- надання чи отримання інформації, що стосується розслідування злочинів, кримінального минулого або злочинної діяльності осіб;

⁷² Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол : Наказ МВС, Офісу Генерального прокурора, НАБУ, СБУ, ДБР, Мінфіна, Мінюста від 17 серпня 2020 р. № 613/380/93/228/414/510/2801/5, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 04 вересня 2020 р. за № 849/35132.

⁷³ Офіційний веб-сайт Інтерполу. URL: <https://www.interpol.int/>

- надання чи отримання інформації з метою попередження про осіб, події, об'єкти, способи вчинення злочинів, що становлять реальну загрозу публічній безпеці та порядку й можуть завдати істотної шкоди майну чи громадянам;
- ідентифікація осіб чи невпізнаних трупів;
- проведення криміналістичних досліджень;
- надання чи отримання інформації з питань публічної безпеки і порядку;
- ідентифікація загроз, організованих груп та злочинних організацій, тенденцій розвитку злочинності;
- обмін досвідом з питань боротьби із злочинністю та правоохоронної діяльності⁷⁴.

Національна поліція України в діяльності з розслідування транснаціональних злочинів взаємодіє також із установами Євросоюзу (EUROPOL, EUROJUST, FRONTEX).

Європейський поліцейський офіс (Європол). Європол є міжнародною правоохоронною організацією, що бере активну участь у протидії злочинності в рамках Європейського Союзу.

У грудні 1991 року держави-члени Європейського Союзу дійшли згоди щодо створення Європолу – організації з функціями обміну інформацією між офіцерами поліції країн-членів ЄС. Європол був створений на основі Маастрихтського договору від 7 лютого 1992 року, що передбачає поліцейську співпрацю між державами-членами ЄС у боротьбі з тероризмом, незаконним обігом наркотиків та іншими міжнародними злочинами, а також створення Європейського поліцейського відомства⁷⁵.

Після завершення процесу ратифікації Конвенції про Європол усіма 15 державами-членами, Європол набув своїх повноважень у всіх сферах із 1 липня 1999 року.

Відповідно до Статуту Європол політично підзвітний Раді Міністрів юстиції та внутрішніх справ країн-членів ЄС через

⁷⁴ Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол : Наказ МВС, Офісу Генерального прокурора, НАБУ, СБУ, ДБР, Мінфіна, Мінюста від 17 серпня 2020 р. № 613/380/93/228/414/510/2801/5, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 04 вересня 2020 р. за № 849/35132.

⁷⁵ Офіційний веб-сайт Європолу. URL: <https://www.europol.europa.eu/>

*Рис. 10. Штаб-квартира Європолу в Гаазі (Нідерланди)
(фото EUAM Ukraine)*

своє Правління, яке складається з представників МВС держав-членів (по одному від кожної країни). Як і Інтерпол, Європол не має виконавчих проваджень, не проводить безпосередньо оперативно-розшукові заходи і розслідування кримінальних правопорушень⁷⁶.

Європол підтримує правоохоронну діяльність держав-членів ЄС шляхом:

- сприяння обміну інформацією між організацією та співробітниками зв'язку з Європолом;
- сприяння обміну інформацією з третіми державами та третіми органами влади відповідно до положень відповідних угод Європолу;
- забезпечення оперативного аналізу та підтримки операцій у державах-членах Європолу;
- надання експертизи та технічної підтримки для розслідувань та операцій, що проводяться в межах ЄС, під наглядом та юридичною відповідальністю держав-членів Європолу;
- формування стратегічних звітів (таких, як оцінка загроз) й аналіз злочинів на основі інформації та розвідувальних даних, що надаються державами-членами або збираються з інших джерел.

⁷⁶ Офіційний веб-сайт Європолу. URL: <https://www.europol.europa.eu/>

Європол також допомагає узгодити методи розслідування в державах-членах. Окрім того, офіс регулярно організовує інформаційно-просвітницькі заходи для правоохоронців ЄС, щоб поліпшити їхні знання про його послуги та у такий спосіб допомогти їх міжнародним справам⁷⁷.

Із 2002 року для розслідування всіх кримінальних правопорушень співробітники Європолу можуть брати участь в об'єднаних слідчих групах у межах компетенції Європолу. Крім того, Європол може також звернутися до держав-членів із проханням розпочати, провести й узгодити кримінальні розслідування.

Європол забезпечує обмін інформацією та інші контакти між країнами-членами Євросоюзу через офіцерів зв'язку, які представляють національні правоохоронні органи, діють у межах законодавства своєї держави і не є підконтрольними керівництву Європолу.

Підставою для початку роботи співробітників Європолу над певною категорією справ є офіційний запит сторони-члена організації.

Окрім того, необхідно, щоб викладена в запиті інформація:

- стосувалась двох чи більше держав-членів ЄС;
- свідчила про причетність до вчинення злочинів організованих груп;
- відповідала компетенції Європолу.

Європол має низку відмінностей від інших міжнародних урядових організацій правоохоронного характеру. Зокрема, суб'єктами взаємодії можуть бути не лише органи поліції держав-членів, а і органи охорони державного кордону, податкові, митні, фінансові, імміграційні, розвідувальні та інші органи, уповноважені проводити оперативно-розшукову діяльність чи розслідування кримінальних справ.

Окрім організації міжнародного співробітництва між країнами-членами ЄС, Європол активно співпрацює з державами, що не входять до Євросоюзу, та іншими відомствами на підставі *оперативних угод*: Албанія, Австралія, Боснія і Герцеговина, Канада, Колумбія, Грузія, Ісландія, Ліхтенштейн, Молдова, Монако, Чорногорія, Північна Македонія, Норвегія,

⁷⁷ Офіційний веб-сайт Європолу. URL: <https://www.europol.europa.eu/>

Сербія, Швейцарія, Україна, США, Європейська організація з питань юстиції (EUROJUST), Європейська агенція з прикордонної та берегової охорони (FRONTEx), Міжнародна організація кримінальної поліції (INTERPOL) та *стратегічних угод*: Бразилія, Китай, Росія, Туреччина, Об'єднані Арабські Емірати, Європейське бюро по боротьбі з шахрайством (OLAF), Європейський центральний банк (ECB), Європейська комісія (European Commission), Агенція ЄС з підготовки правоохоронних органів (CEPOL), Агенція ЄС з питань мережевої та інформаційної безпеки (ENISA), Управління ЄС з питань інтелектуальної власності (EUIPO), Управління ООН з наркотиків та злочинності (UNODC).

Оперативна та стратегічна угода між МВС України та Європолем щодо розширення співробітництва у боротьбі з транскордонною злочинною діяльністю підписана Міністром внутрішніх справ України А. Аваковим та директором Європолу Р. Вайнрайтом 14 грудня 2016 року і ратифікована Верховною Радою України 12 липня 2017 року.

На підставі угоди Україна створила національний контактний пункт, який є центральним пунктом обміну інформацією між Європолем і правоохоронними органами України. Крім того, в МВС України встановлено спеціальний захищений канал зв'язку «SIENA» для обміну інформацією з Європолем.

Компетенція Європолу поширюється на боротьбу з організованою злочинністю, тероризмом та іншими видами тяжких злочинів.

Напрями співробітництва між Європолем та учасниками Угоди передбачені ст. 4 Угоди, зокрема:

1) *обмін інформацією* (спеціальними знаннями; загальними зведеннями; результатами стратегічного аналізу; інформацією щодо процедур кримінальних розслідувань; інформацією про методи запобігання злочинності);

2) *участь у навчальних заходах*;

3) *надання консультацій та підтримки* в окремих кримінальних розслідуваннях.

Аналіз проєктів у рамках Системи Аналізу Європолу допомагає:

- пріорітезувати ресурси;
- забезпечити обмеження цілей;

– надати підтримку правоохоронним органам ЄС та іншим партнерам у боротьбі з організованою злочинністю і тероризмом шляхом:

- аналізу інформації та оперативних даних;
- проведенню оперативних зустрічей між партнерами, які беруть участь у справах;
- наданню експертизи та навчанню;
- відрядженню офіцерів до місця проведення заходів/операцій.

Зокрема, важливе значення для протидії торгівлі людьми мають такі проекти: *AP Phoenix* (справи по торгівлі людьми); *AP Twins* (злочинність, пов'язана з сексуальною експлуатацією та насильством дітей).

Європейська організація з питань юстиції (EUROJUST)

Євроюст – агенція Європейського Союзу з питань співробітництва у сфері кримінальної юстиції, що базується у Гаазі (Нідерланди), утворена рішенням Ради ЄС від 28 лютого 2002 року задля підтримки та посилення координації і співпраці між національними органами юстиції держав-членів ЄС.

Завданням Євроюсту є сприяння органам кримінального переслідування держав-членів ЄС у боротьбі проти серйозної транскордонної злочинності, включаючи комп'ютерні злочини, шахрайство і корупцію, відмивання грошей та злочини проти довілля. З цією метою Євроюст координує обмін інформацією, надання правової допомоги та процес видачі правопорушників.

Угода про співробітництво між Україною та Європейською організацією з питань юстиції укладена у червні 2016 році. У серпні 2018 року до штаб-квартири Євроюсту відряджено Прокурора зі зв'язку для Євроюсту від України⁷⁸.

Європейська Агенція з прикордонної та берегової охорони (FRONTEx)

З метою підтримання безпеки на зовнішніх кордонах держав-членів Євросоюзу, а також боротьби з незаконною міграцією у 2004 році в рамках ЄС була заснована Європейська Агенція з прикордонної та берегової охорони (FRONTEx) з місцезнаходженням у Варшаві. Розпочала вона свою

⁷⁸ Євроюст. URL: <https://netherlands.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/spivrobitnictvo-z-mizhnarodnimi-organizacijami/spivpraca-z-yevroyustom>

діяльність 1 травня 2005 року. В травні 2019 року Україною підписано новий План співробітництва з агенцією FRONTEX на 2019–2021 роки.

До основних завдань FRONTEX належать:

- аналіз даних, пов'язаних із ситуацією на зовнішніх кордонах ЄС та за їх межами з метою визначення міграційних структур та тенденцій у транскордонній злочинній діяльності;
- допомога прикордонним відомствам в обміні інформацією з державами-членами;
- проведення оцінки вразливості для оцінки спроможності та готовності кожної держави-члена до вирішення проблем на її зовнішніх кордонах, зокрема міграційний тиск;
- координація та організація спільних операцій та заходів швидкого реагування для надання допомоги державам-членам на зовнішніх кордонах, зокрема в надзвичайних ситуаціях гуманітарного характеру та пошукових ситуацій у морі;
- підтримка держав-членів у проведенні ідентифікації та мігрантів, допомога в примусовому поверненні осіб;
- співпраця з правоохоронними органами, міжнародними організаціями, агенціями ЄС та митницями на морських кордонах;
- розроблення навчальних програм та спеціалізованих курсів у різних областях з метою гарантії та забезпечення найвищого рівня професійних знань з-поміж прикордонників у всій Європі⁷⁹.

Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ)

ОБСЄ об'єднує 57 держав-учасниць з Північної Америки, Європи та Азії, є найбільшою в світі регіональною організацією, що займається питаннями безпеки. Вона працює задля стабільності, миру і демократії в інтересах понад 1 млрд людей, здійснюючи політичний діалог із питань загальних цінностей і практичну діяльність, спрямовану на те, щоб зробити світ ліпшим.

ОБСЄ є форумом для політичного діалогу з широкого кола питань безпеки і платформою для спільної діяльності щодо

⁷⁹ Європейська Агенція з прикордонної та берегової охорони (FRONTEX). URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/vropeyska-agenciya-z-pitan-upravlinnya-operativnim-spivrobitnictvom-na-zovnishnih-kordonah-derzhav-chleniv-vropeyskogo-soyuzu-frontex/>

поліпшення життя людей і їх спільнот. За допомогою своїх інститутів, експертних підрозділів і мережі польових операцій ОБСЄ опікується питаннями, що впливають на нашу загальну безпеку, охоплюючи контроль над озброєннями, тероризм, належне врядування, енергобезпеку, торгівлю людьми, демократизацію, свободу засобів масової інформації та національні меншини⁸⁰.

Торгівля людьми зачіпає майже всі держави-учасниці ОБСЄ як країни походження, транзиту або призначення. Ця сучасна форма рабства є образою людської гідності й часто пов'язана з психологічним терором і фізичним насильством. ОБСЄ займається широким спектром питань, що мають відношення до торгівлі людьми: права людини і верховенство закону; корупція і боротьба зі злочинністю; дискримінація та нерівність; питання економічної, трудової та міграційної політики.

*Рис. 11. Прапори ОБСЄ перед Хофбургом у Відні
(фото ОБСЄ / Сара Крозьєр)*

У 2003 році Організація створила Бюро і заснувала посаду Спеціального представника і координатора по боротьбі з торгівлею людьми, щоб допомогти державам-учасницям у розробленні та здійсненні ефективної політики

⁸⁰ Офіційний веб-сайт ОБСЄ. URL: <https://www.osce.org/ru/who-we-are>

по боротьбі з торгівлею людьми. У справі захисту постраждалих Бюро Спеціального представника використовує підхід, оснований на правах людини і на врахуванні інтересів постраждалих від торгівлі людьми.

План дій ОБСЄ по боротьбі з торгівлею людьми є основою для діяльності ОБСЄ в наданні підтримки зусиллям держав-учасниць ОБСЄ. Щодо дій на національному рівні в ньому містяться такі три пункти з основними рекомендаціями:

- **попередження**, охоплюючи підвищення обізнаності й усунення причин;

- **переслідування**, охоплюючи розслідування правопорушень і співробітництво з міжнародними правоохоронними органами;

- **захист прав постраждалих**, охоплюючи надання допомоги та надання компенсації постраждалим.

У 2013 році ОБСЄ додала четвертий пункт про **партнерські стосунки**, наголошуючи на необхідності розширення співпраці з міжнародними організаціями й іншими партнерами, зокрема з питань, що стосуються правоохоронної діяльності, національних механізмів передачі та розгляду справ (НМПР) і спільної роботи державних установ і приватного сектора.

Низка польових операцій ОБСЄ сприяють зміцненню потенціалу національних та місцевих органів влади, а також організацій громадянського суспільства в сфері попередження і протидії торгівлі людьми, посилення переслідування і надання допомоги постраждалим. Вони проводять семінари і навчальні курси для поліцейських, прикордонників, суддів, прокурорів, адвокатів, соціальних працівників, релігійних лідерів і представників ЗМІ, а також опитування, дослідження та інформаційні кампанії для населення⁸¹.

Координатор проєктів ОБСЄ в Україні

Оскільки сотні тисяч людей були змушені залишити свої домівки через кризу, і перед Україною стоять складні випробування, для українців значно підвищився ризик стати жертвою торгівлі людьми.

У центрі уваги діяльності Координатора проєктів у сфері протидії торгівлі людьми – запобігання злочинам, посилення переслідування злочинців і допомоги постраждалим.

⁸¹ Офіційний веб-сайт ОБСЄ. URL: <https://www.osce.org/ru/who-we-are>

Зважаючи на те, що зловмисники дедалі більше використовують для таких злочинів кіберпростір, особлива увага тепер приділяється цифровим аспектам проблеми, зокрема необхідністю інформування людей про принципи кібергігієни та безпечного користування інтернетом.

Рис. 12. Постер з підтриманої Координатором проєктів ОБСЕ інформаційної кампанії щодо проблематики торгівлі людьми (фото OSCE)

Координатор також надає експертну підтримку в розробленні законопроектів і нормативної бази; підтримує проведення просвітницьких кампаній; навчає правоохоронців, інспекторів праці та соціальних працівників, учителів, журналістів та громадянське суспільство.

Ключовий інструмент – Національний механізм перенаправлення, який визначає механізм співпраці між державними та недержавними установами в організації належної допомоги постраждалим від торгівлі людьми⁸².

4 грудня 2020 року відбулася зустріч заступника Міністра внутрішніх справ України Т. Ковальчук із представниками Організації з безпеки і співробітництва в Європі (див. рис. 13). Під час зустрічі були обговорені питання співробітництва між МВС та ОБСЕ у сфері протидії торгівлі людьми.

⁸² Офіційний веб-сайт Координатора проєктів ОБСЕ в Україні. URL: <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/107307>

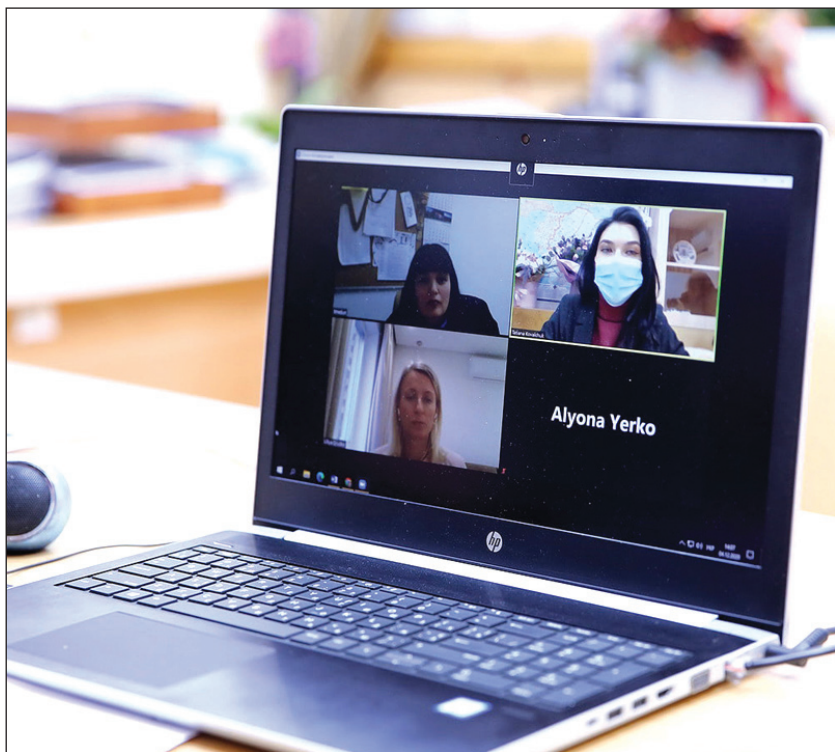

Рис. 13. Зустріч заступника Міністра внутрішніх справ Т. Ковальчук та керівника Програми «Безпека людини» Координатора проєктів ОБСЄ в Україні Л. Грудко (офіційний сайт МВС України)

Зокрема Т. Ковальчук запропонувала керівнику Програми «Безпека людини» Координатора проєктів ОБСЄ в Україні Л. Грудко долучитися до платформи з розроблення національної політики у сфері протидії торгівлі людьми. МВС пропонує об'єднати зусилля для подальших кроків у напрямі протидії торгівлі людьми та створити відповідний чат-бот, щоб населення було більш обізнаним у сфері незаконної торгівлі людьми⁸³.

⁸³ Тетяна Ковальчук обговорила питання співробітництва між МВС та ОБСЄ у сфері протидії торгівлі людьми. URL: <https://www.facebook.com/mipolnpu/>

Група експертів із протидії торгівлі людьми (GRETA) складається з 15 незалежних експертів, які відслідковують, як країни-учасниці Конвенції Ради Європи «Про заходи щодо протидії торгівлі людьми» реалізують взяті на себе зобов'язання. Зазначена Конвенція ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи у 2005 році, в Україні набула чинності в березні 2011 року. В своїй першій доповіді про ситуацію в Україні, до підготовки якої залучено МОМ, GRETA зазначила, що українською владою здійснено кроки для подолання торгівлі людьми, зокрема ухвалено закон про протидію торгівлі людьми, встановлено формальні процедури виявлення та звернення по допомогу з боку постраждалих від торгівлі людьми, а також створено спеціалізовані підрозділи органів внутрішніх справ і координаційні структури у цій сфері на центральному та місцевому рівнях⁸⁴.

Міжнародна організація з міграції (МОМ) / Агенція ООН з питань міграції

З метою надання допомоги Уряду та громадськості України у протидії торгівлі людьми та забезпечення доступу постраждалих до допомоги у 1998 році розпочала свою роботу Програма протидії торгівлі людьми МОМ в Україні. Особливу увагу МОМ приділяє співпраці з державними установами в галузі соціальної політики та освіти, правоохоронними органами, іншими міжнародними організаціями, а також мережею організацій громадянського суспільства по всій території України у сфері протидії торгівлі людьми. Заходи МОМ спрямовані на населення загалом, окремі групи ризику, молодь, невстановлених постраждалих, а також державних і неурядових спеціалістів, які могли бути в контакті з потенційними постраждалими за допомогою цілеспрямованих інформаційних кампаній, *Національної гарячої лінії з протидії торгівлі людьми і консультації мігрантів 527* (<http://www.527.org.ua>), яка щорічно надає близько 20 тис. консультацій, правозахисних тренінгів для неурядових організацій та журналістів, розроблення навчальних матеріалів для середньої школи

⁸⁴ МОМ поділяє стурбованість європейських експертів із протидії торгівлі людьми щодо ситуації з вимушеними переселенцями в Україні. URL: <https://www.iom.org.ua/ua/mom-podilyaye-sturbovanist-yevropeyskyh-ekspertiv-iz-protidyiyi-torgivli-lyudmy-shchodo-sytuaciyi-z>

та закладів вищої освіти і інших різноманітних інноваційних методів (рис. 14)⁸⁵.

Окрім того, з метою підвищення доступу постраждалих від торгівлі людьми до правосуддя МОМ надає комплексні послуги з розвитку системи кримінального правосуддя в Україні, зокрема поліції, слідчих, прокурорів і судових органів. Ці послуги охоплюють тематичні тренінги, технічну допомогу, встановлення робочих контактів із країнами транзиту та призначення, сприяння взаємній правовій допомозі, надання обладнання, управління ресурсами, зміцнення механізмів захисту постраждалих і свідків тощо.

МОМ також співпрацює з Державною міграційною службою України та Державною прикордонною службою України для вдосконалення системи ідентифікації потенційних постраждалих від торгівлі людьми на кордонах України і поліпшення співпраці зі спеціалізованими підрозділами поліції⁸⁶.

ПОДОРОЖУЙ БЕЗПЕЧНО!

Якщо Ви плануєте поїхати за кордон на відпочинок:

- Нікому не віддавайте свій паспорт та проїзні квитки.
- Перед виїздом в країну ви можете **добровільно зареєструватися** он-лайн на сайті Міністерства закордонних справ України в системі **ДРУГ** <http://friend.mfa.gov.ua>

Проект Добровільної Реєстрації Українських Громадян при подорожах за кордон «ДРУГ» є ефективним інструментом попередження надзвичайних ситуацій, сприяння розшуку громадян у разі потреби. Надання інформації громадянам України в разі **НАДЗВИЧАЙНИХ** подій за кордоном - природні катаклізми, соціальні заворушення, військові конфлікти.

У разі виникнення надзвичайної ситуації в країні, до якої Ви зареєструвалися, система надішле актуальну інформацію в формі текстового повідомлення на Ваш номер телефону або повідомлення на електронну адресу. Крім того, посольство чи консульство України матимуть можливість **ВСТАНОВИТИ** зв'язок з Вами або з особами, яких Ви зазначили у анкеті.

■ На сторінці **ДРУГ** є **корисна інформація** для подорожувачів, як то митні правила; культурні, релігійні, побутові рекомендації; безпекова ситуація; корисні телефони, карта розташувань українських посольств/консульств.

ПОДОРОЖУЙ БЕЗПЕЧНО! ПРАЦЮЙ БЕЗПЕЧНО! НАВЧАЙСЯ БЕЗПЕЧНО!

Government of Canada / Gouvernement du Canada / Міністерство соціальної політики України / ОБСЄ / МОМ

Рис. 14. Інформаційні кампанії

⁸⁵ Протидія торгівлі людьми. URL: <https://iom.org.ua/ua/protidiya-torgivli-lyudmi>

⁸⁶ Там само.

За сприяння Мінсоцполітики фахівці Представництва МОМ в Україні розробили інтерактивний освітній інструмент – навчальний онлайн-квест «Шукаєте роботу? Перевірте свої сили», який спрямований на здобуття навичок безпечного працевлаштування в реальних життєвих ситуаціях (<https://www.quest.stoptrafficking.org/start>)⁸⁷.

Зокрема 24 листопада 2020 року відбулася зустріч заступника Міністра внутрішніх справ України Т. Ковальчук із представниками МОМ в Україні (рис. 15), на якій були обговорені питання співпраці МВС України та МОМ у сфері протидії торгівлі людьми. Заступник Міністра Т. Ковальчук запропонувала представникам МОМ узяти участь у запланованій

Рис. 15. Зустріч заступника Міністра внутрішніх справ Т. Ковальчук із представниками Міжнародної організації з міграції в Україні (офіційний сайт МВС України)

⁸⁷ Коваль Л. Сучасний світ має бути без рабства. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/suchasnij-svit-maye-buti-bez-rabstva/>

інформаційній компанії МВС з поширення обізнаності населення щодо проблематики торгівлі людьми⁸⁸.

Міжнародна організація праці (МОП)

МОП як єдине тристороннє агентство ООН з 1919 року об'єднує уряди, роботодавців і працівників 187 держав-членів, встановлює трудові стандарти, розробляє політику та програми, що сприяють гідній праці для всіх жінок і чоловіків.

За оцінками МОП, 40,3 млн людей перебувають у сучасному рабстві, включаючи 24,9 млн примусових робіт та 15,4 млн у примусових шлюбах. Це означає, що на 1000 людей у світі припадає 5,4 жертви сучасного рабства. Кожна четверта жертва сучасного рабства – це діти.

Із 24,9 млн людей, які потрапили в примусову працю, 16 млн людей експлуатуються в приватному секторі, наприклад, на домашній роботі, будівництві чи сільському господарстві; 4,8 млн осіб – у примусовій сексуальній експлуатації та 4 млн осіб – на примусовій роботі, накладеній державними органами. Жінки та дівчата зазнають непропорційних наслідків примусової праці, що становить 99% жертв у комерційній секс-індустрії та 58% в інших секторах⁸⁹.

Управління ООН з наркотиків та злочинності (UNODC)

Управління ООН з наркотиків та злочинності утворено в 1997 р. унаслідок об'єднання Центру з міжнародного запобігання злочинності і Програми ООН з міжнародного контролю за наркотиками. УНЗ ООН є основним органом ООН щодо реалізації співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю, нелегальним виробництвом і споживанням наркотиків, терористичною загрозою, корупцією, торгівлею людьми.

Україна бере активну участь у діяльності УНЗ ООН, зокрема є стороною трьох основних конвенцій з контролю над наркотичними засобами та прекурсорами, імплементує положення Конвенції ООН проти транснаціональної організованої

⁸⁸ Тетяна Ковальчук обговорила з представниками МОП питання співробітництва у сфері протидії торгівлі людьми. URL: https://mvs.gov.ua/ua/news/36548-Tetyana_Kovalchuk_obgovorila_z_predstavnikami_MOP_pitan_nya_spivrobitnictva_u_sferi_protidii_torgivli_lyudmi.htm?fbclid=IwAR1RXFoc3TkGTwrKq4EPb19igUc1PoSR3O-G4lZnj3ViBTtL-dlOT-sfEP8

⁸⁹ Примусова праця, сучасне рабство та торгівля людьми. URL: <https://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/lang-en/index.htm>

злочинності та Конвенції ООН проти корупції, а також бере участь у діяльності Управління, спрямованій на реалізацію Глобальної антитерористичної стратегії ООН⁹⁰.

2.3. Особливості діяльності інших суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми

До інших суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, належать:

- Міністерство соціальної політики України;
- Міністерство закордонних справ України;
- Міністерство охорони здоров'я України;
- Державна прикордонна служба України;
- Державна міграційна служба України;
- Служба безпеки України;
- облдержадміністрації;
- центри, які надають допомогу постраждалим від торгівлі людьми;
- органи місцевого самоврядування;
- підприємства, установи та організації, які здійснюють свою діяльність у сфері надання допомоги постраждалим;
- громадські організації й окремі громадяни тощо.

Відповідно до вимог ст. 7 Закону України «Про протидію торгівлі людьми», центральні органи виконавчої влади у сфері протидії торгівлі людьми здійснюють:

1) *формування та реалізацію державної політики у сфері протидії торгівлі людьми;*

2) *розроблення і реалізацію проекту Державної цільової програми протидії торгівлі людьми;*

3) *розроблення і реалізацію проекту Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми;*

4) *моніторинг діяльності суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми;*

5) *підготовку та оприлюднення щорічної доповіді про стан реалізації заходів у сфері протидії торгівлі людьми;*

6) *заходи щодо встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми;*

⁹⁰ Управління ООН з наркотиків та злочинності. URL: <https://vienna.mfa.gov.ua/ustanovi-oon-u-vidni/2722-unz-oon>

7) *заходи, спрямовані на викорінення передумов торгівлі людьми, зокрема щодо попередження насильства в сім'ї та дискримінації за ознакою статі; підвищення рівня обізнаності щодо протидії торгівлі дітьми серед батьків та осіб, які їх замінюють, та осіб, які постійно контактують з дітьми у сферах освіти, охорони здоров'я, культури, фізичної культури та спорту, оздоровлення та відпочинку, судовій та правоохоронній сферах;*

8) *координацію та контроль за діяльністю закладів допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми;*

9) *заходи щодо комплексного аналізу стану попередження, виявлення та розкриття злочинів торгівлі людьми; попередження, виявлення та розкриття злочинів торгівлі людьми, зокрема тих, що мають характер транснаціональної організованої злочинності; розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування і суду, ухиляються від виконання кримінального покарання за вчинення злочинів торгівлі людьми;*

10) *заходи щодо прикордонного контролю, спрямовані на попередження і виявлення фактів торгівлі людьми, зокрема з використанням транспортних засобів, що експлуатуються комерційними перевізниками; системного та комплексного характеру щодо удосконалення безпеки і контролю паспортних та інших документів, що дають право виїзду з України та в'їзду в Україну; своєчасного оформлення документів на право перебування в Україні або повернення в Україну; репатріації іноземців та осіб без громадянства, які постраждали від торгівлі людьми; примусового видворення з України іноземців та осіб без громадянства, які порушили законодавство про протидію торгівлі людьми⁹¹.*

Міністерство соціальної політики України (Мінсоцполітики) є Національним координатором, що здійснює координацію діяльності органів виконавчої влади, проводить інформаційно-просвітницькі акції та забезпечує встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми. Особи, які постраждали від торгівлі людьми, мають право на безоплатне

⁹¹ Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20 вересня 2011 року № 3739-VI.

одержання медичної, психологічної, соціальної, правової та іншої необхідної допомоги та на тимчасове розміщення у закладі допомоги для осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Зокрема, у 2020 році Мінсоцполітики встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, 132 особам⁹².

Пріоритетними напрямками Мінсоцполітики у сфері протидії торгівлі людьми є:

- *удосконалення законодавства* (зокрема щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування, удосконалення процедури встановлення статусу постраждалої особи, вдосконалення роботи закладів надання допомоги для постраждалих осіб, мінімізація ризиків торгівлі людьми під час застосування допоміжних репродуктивних технологій, зокрема сурогатного материнства тощо);

- *посилення міжвідомчої координації та співпраці у сфері протидії торгівлі людьми* (зокрема розроблення Державної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року);

- *посилення потенціалу відповідальних фахівців* (проведення навчань, тренінгів та курсів підвищення кваліфікації, розробка методичних рекомендацій для органів місцевого самоврядування тощо);

- *поліпшення якості та доступності послуг для постраждалих осіб* (удосконалення роботи Урядової «гарячої лінії» 15-47 для прийому звернень та повідомлень про осіб, які постраждали від торгівлі людьми);

- *підвищення рівня поінформованості суспільства та подолання стереотипів стосовно груп ризику потрапляння у ситуацію торгівлі людьми*⁹³.

Міністерство закордонних справ України (МЗС)

Дипломатичні та консульські установи України вживають заходів щодо оперативного реагування з метою забезпечення надання необхідної допомоги фізичним та юридичним особам України за кордоном у разі подій надзвичайного характеру та інформують про це всіх, кого це стосується в Україні.

⁹² Заступник Міністра з питань європейської інтеграції Ольга Ревук взяла участь у конференції «Сучасні механізми протидії торгівлі людьми». URL: <https://www.msp.gov.ua/news/19404.html>

⁹³ Там само.

У таких випадках МЗС рекомендує невідкладно звертати-ся на цілодобові «гарячі лінії» закордонних дипломатичних установ України або на цілодобову «гарячу лінію» МЗС України: +38 (044) 238 16 57, електронна пошта: cons_or@mfa.gov.ua.

Із метою підтримання зв'язку та надання допомоги громадянам України, які проживають або перебувають за кордоном, МЗС пропонує громадянам стати на консульський облік у відповідній дипломатичній або консульській установі України (надавши інформацію про адресу проживання та контактний номер телефону)⁹⁴.

Міністерство охорони здоров'я України (МОЗ)

МОЗ у сфері протидії торгівлі людьми забезпечує:

– *організацію екстреної медичної допомоги, медичної допомоги на первинному, вторинному (спеціалізованому) та третинному (високоспеціалізованому) рівні, паліативної медичної допомоги та медичної реабілітації, організацію надання медичної допомоги за спеціальностями, зокрема із застосуванням телемедицини;*

– *проведення медичного обстеження осіб, щодо яких ухвалено рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, та визначення віку особи*⁹⁵.

Основними завданнями ***Державної прикордонної служби України (ДПС)*** щодо протидії злочинам, пов'язаним з торгівлею людьми, є:

– *забезпечення охорони державного кордону України, дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму;*

– *здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України та до тимчасово окупованої території і з неї осіб, транспортних засобів, вантажів, а також виявлення і припинення випадків незаконного їх переміщення;*

– *ведення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності в інтересах забезпечення захисту державного кордону України;*

⁹⁴ Надзвичайні ситуації: як діяти. URL: <https://mfa.gov.ua/podorozhnim/nadzvichajni-situaciyi-yak-diyati>

⁹⁵ Положення про Міністерство охорони здоров'я України. URL: <https://moz.gov.ua/polozhennja-pro-ministriv>

– участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів⁹⁶.

Основними завданнями Державної міграційної служби України (ДМС) щодо протидії торгівлі людьми є реалізація державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів⁹⁷.

Служба безпеки України (СБУ)

Транснаціональна організована злочинність та корупція – одні з основних загроз безпеці держави. Іноземні спецслужби активно використовують цей напрям, щоб дестабілізувати ситуацію в Україні, намагаються проникнути в органи влади і взяти під свій контроль окремі галузі економіки та державного управління.

У боротьбі з організованою злочинністю СБУ використовує весь арсенал контррозвідувальних методів і застосовує кращі практики партнерських спецслужб. СБУ встановила робочі контакти з понад 50 спецслужбами у всьому світі, які спрямовані на боротьбу з транснаціональною організованою злочинністю; контрабандою; міжнародним наркобізнесом; організованими злочинними угрупованнями, які спеціалізуються на налагодженні каналів незаконної міграції і торгівлі людьми; корупцією⁹⁸.

Місцеві державні адміністрації відповідно до визначених в установленому порядку повноважень у сфері протидії торгівлі людьми забезпечують:

- 1) проведення соціальної роботи та надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми;
- 2) проведення інформаційних кампаній, зокрема з використанням ЗМІ;

⁹⁶ Про Державну прикордонну службу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>

⁹⁷ Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF#Text>

⁹⁸ Протидія транснаціональній організованій злочинності. URL: <https://ssu.gov.ua/protydiia-transnatsionalnii-orhanizovanii-zlochnynosti>

3) *створення і підтримку «гарячих ліній», пунктів консультування та розповсюдження інформаційно-просвітницьких матеріалів з питань попередження торгівлі людьми;*

4) *співпрацю з об'єднаннями громадян щодо попередження торгівлі людьми;*

5) *участь у роботі щодо встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми;*

6) *впровадження та функціонування Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми;*

7) *реалізацію заходів, що сприяють усуненню передумов торгівлі людьми;*

8) *вжиття заходів щодо підвищення обізнаності батьків та осіб, які їх замінюють, та осіб, які постійно контактують з дітьми у сферах освіти, охорони здоров'я, культури, фізичної культури та спорту, оздоровлення та відпочинку, судовій та правоохоронній сферах щодо протидії торгівлі дітьми*⁹⁹.

Неабияку допомогу органам державної влади та місцевого самоврядування в Україні надають громадські організації, які мають багаторічний досвід протидії торгівлі людьми, зокрема: безпосередньо надають психологічну, матеріальну, медичну, правову допомогу постраждалим від торгівлі людьми; сприяють у забезпеченні тимчасового притулку; ведуть інформаційно-роз'яснювальну роботу щодо ризиків торгівлі людьми та забезпечення власної безпеки тощо.

Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна» (<http://www.la-strada.org.ua/>; гаряча лінія з протидії торгівлі людьми: 0-800-500-22-5). Центр «Ла Страда-Україна» здійснює діяльність щодо запобігання торгівлі людьми, ліквідації всіх форм дискримінації та насильства у суспільстві, сприяння дотриманню прав людини, гендерної рівності та захисту прав дітей з 1997 року. Центр є засновником та членом Міжнародної асоціації «Ла Страда» (з 2004 р.), членом Координаційної ради із запобігання торгівлі жінками при Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини (з 1998 р.), членом мережі «Аріадна», Експертної робочої групи

⁹⁹ Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20 вересня 2011 року № 3739-VI.

при Міжвідомчій координаційній раді із запобігання торгівлі людьми (з 2003 р.), Громадської ради при МВС України з питань забезпечення прав людини (з 2005 р.)¹⁰⁰.

Фундація «Гармонізоване суспільство» (<http://cfscom.org/>; тел.: (044) 383-50-71, 482-49-82 (м. Київ)) є недержавною організацією України, яка заснована у 2010 році. За підтримки ОБСЄ, Координатора проєктів ОБСЄ в Україні, уряду Канади, Мінсоцполітики України у листопад 2014 року розпочато реалізацію проєкту «Поширення Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, в Україні», головним виконавчим партнером якого є громадська організація «Фундація «Гармонізоване суспільство». Головною метою та завданням зазначеного проєкту є посилення спроможності органів державної влади та громадських організацій у наданні допомоги жертвам торгівлі людьми. Проєкт передбачає підвищення обізнаності населення через проведення Інформаційної кампанії щодо наявного Національного механізму взаємодії у наданні допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми¹⁰¹.

Порядок взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 р. № 783.

Суб'єкт, якому в результаті його діяльності у сфері протидії торгівлі людьми стало відомо про постраждалу особу, має за згодою такої особи або її законного представника направити постраждалу особу до відповідного структурного підрозділу місцевої держадміністрації. Якщо постраждалою особою є дитина, необхідно невідкладно повідомити про неї відповідну службу у справах дітей та орган Національної поліції. Служба у справах дітей має здійснити заходи щодо захисту прав дитини та направити за необхідності до притулку для дітей або центру соціально-психологічної реабілітації дітей. Якщо постраждала особа самостійно не може пересуватися або стан особи загрожує її життю чи безпеці оточуючих, необхідно невідкладно надати їй першочергову медичну допомогу та у разі

¹⁰⁰ Ла Страда-Україна. URL: <https://la-strada.org.ua/pro-organizacziyu>

¹⁰¹ Запобігання і протидія домашньому насильству та торгівлі людьми. URL: <http://www.solor.gov.ua/section/185>

потреби помістити до закладу охорони здоров'я. Після надання необхідної медичної допомоги заклад охорони здоров'я за згодою постраждалої особи направляє її до відповідального підрозділу та подає йому медичні висновки щодо обстеження та лікування особи¹⁰².

Якщо постраждала особа не зверталася і не бажає співпрацювати з працівниками поліції, відповідальний підрозділ подає до відповідного органу поліції інформацію про вчинення злочину з поміткою про відмову особи співпрацювати з правоохоронними органами. У разі відсутності у постраждалої особи документів, що посвідчують особу, відповідальний підрозділ звертається до територіального органу або підрозділу міграційної поліції, який терміново здійснює заходи щодо відновлення або видачі таких документів.

Якщо постраждалою особою є іноземець або особа без громадянства, відповідальний підрозділ протягом двох робочих днів з дня звернення такої особи письмово повідомляє про неї територіальний орган або підрозділ міграційної поліції. У разі відсутності у зазначеної постраждалої особи документів, що підтверджують її громадянство, підданство або країну постійного проживання чи право на постійне проживання на території відповідної країни, орган поліції надсилає до країни походження такої особи запит щодо встановлення її особи та підтвердження громадянства або підданства, про результати розгляду якого інформує відповідальний підрозділ. Після отримання заяви про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, посадова особа направляє постраждалу особу до центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді за місцем перебування для проведення оцінки її потреб та отримання юридичних, психологічних, медичних, медико-консультативних та інших послуг. Якщо постраждала особа потребує тимчасового притулку, відповідальний підрозділ направляє таку особу до територіального центру соціального обслуговування або центру соціально-психологічної допомоги¹⁰³.

¹⁰² Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 р. № 783.

¹⁰³ Там само.

Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді протягом п'яти робочих днів проводить оцінку потреб постраждалої особи з урахуванням її віку, статі, стану здоров'я, а також забезпечує надання особі необхідних послуг, зокрема юридичних, психологічних, медичних та медико-консультативних, сприяє реалізації прав постраждалої особи на отримання соціальних виплат, працевлаштування, повернення до країни походження тощо. У разі коли постраждалою особою є іноземець або особа без громадянства, оцінка потреб такої особи та надання їй необхідних послуг здійснюється за участю перекладача, якого забезпечує місцева держадміністрація. Після встановлення постраждалій особі статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді протягом десяти робочих днів складає план реабілітації постраждалої особи. Суб'єкти забезпечують виконання плану реабілітації, зокрема із залученням підприємств, установ та організацій, які належать до сфери їх управління. Постраждала особа ознайомлюється з планом реабілітації та підписує його. У разі коли постраждала особа потребує допомоги із залученням суб'єктів інших регіонів, відповідальний підрозділ ініціює розгляд зазначеного питання відповідною держадміністрацією¹⁰⁴.

Виконання плану реабілітації або індивідуального плану припиняється у разі: 1) завершення строку його виконання; 2) його дострокового виконання; 3) письмової відмови постраждалої особи або її законного представника або законного представника дитини від отримання необхідної допомоги; 4) систематичного (понад два випадки) невиконання постраждалою особою без поважних причин заходів, передбачених відповідним планом; 5) смерті постраждалої особи. Після отримання від центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді повідомлення про виконання або припинення виконання плану реабілітації чи від служби у справах дітей – про виконання індивідуального плану відповідальний підрозділ вносить відповідні відомості до облікової картки

¹⁰⁴ Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 р. № 783.

постраждалої особи. Розголошення відомостей про особисте життя постраждалої особи та іншої інформації про особу, яка стала відома суб'єктам під час роботи з такою особою, забороняється¹⁰⁵.

Питання для самоконтролю

1. Визначте основні завдання оперативних підрозділів Національної поліції України щодо протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми.

2. Охарактеризуйте компетенцію працівників оперативних підрозділів міграційної поліції.

3. Назвіть правові засади і напрями взаємодії підрозділів ДМП з іншими підрозділами Національної поліції та з іншими державними органами.

4. Дайте загальну характеристику прав підрозділів ДМП. Охарактеризуйте оперативно-розшукові заходи у сфері боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, які проводяться на підставі ухвали слідчого судді.

5. Назвіть оперативно-розшукові заходи у сфері боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, що обмежують конституційні права громадян.

6. Охарактеризуйте оперативно-розшукові заходи у сфері боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, відомчого санкціонування.

7. Визначте оперативно-розшукові заходи, які проводяться виключно за рішенням прокурора.

8. Дайте загальну характеристику обов'язків оперативних підрозділів ДМП.

9. Охарактеризуйте діяльність Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерпол) та Європейського поліцейського офісу (Європол) у сфері боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми.

10. Визначте компетенцію Європейської організації з питань юстиції (EUROJUST) та Європейської Агенції з прикордонної та берегової охорони (FRONTEX) у сфері протидії торгівлі людьми.

¹⁰⁵ Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 р. № 783.

11. Дайте характеристику діяльності Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) у сфері протидії торгівлі людьми.

12. Визначте компетенцію Групи експертів із протидії торгівлі людьми (GRETA) у сфері протидії торгівлі людьми.

13. Охарактеризуйте діяльність Міжнародної організації з міграції (МОМ), Міжнародної організації праці (МОП) та Міжнародного жіночого правозахисного центру «Ла Страда-Україна» у протидії торгівлі людьми.

14. Назвіть особливості діяльності інших суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми.

15. Визначте повноваження центральних органів виконавчої влади України відповідно до визначених у встановленому порядку повноважень у сфері протидії торгівлі людьми.

16. Охарактеризуйте повноваження місцевих державних адміністрацій відповідно до визначених повноважень у сфері протидії торгівлі людьми.

17. Дайте визначення порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми.

Розділ 3

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

3.1. Підстави, порядок проведення та використання результатів міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми

Нині питання міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, та іншим злочинам транснаціонального характеру є актуальним, адже без такого співробітництва неможливо зібрати докази, які є в інших країнах; провести досудове розслідування; забезпечити дотримання прав і свобод людини та громадянина у кримінальному судочинстві й відшкодування завданої шкоди.

Стратегія боротьби з торгівлею людьми транснаціонального характеру полягає у реалізації таких основних напрямів міжнародного співробітництва:

- напрями, принципи та правова основа взаємодії у сфері боротьби з торгівлею людьми транснаціонального характеру;

- узгодження планів, цілей, напрямів, організація транснаціональних оперативно-розшукових підрозділів відповідно до Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р.;

- надання міжнародної правової допомоги у кримінальних провадженнях відповідно до Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах 1959 р. та Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 р.;

- взаємодія при видачі (екстрадиції) правопорушників відповідно до Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 р.;

– взаємодія при передачі кримінального переслідування відповідно до Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах 1972 р. тощо¹⁰⁶.

Важливим заходом є розширення міжнародного співробітництва між слідчими, оперативними й іншими підрозділами правоохоронних органів. Співробітництво правоохоронних органів та обмін інформацією в процесі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми, передбачає більш тісне співробітництво та взаємодію, зокрема:

– розширення каналів зв'язку між державами-учасниками розслідування;

– забезпечення взаємодії під час розслідування всіх кримінальних правопорушень, що стосуються сфери торгівлі людьми;

– надання у разі необхідності предметів, документів або доказів, необхідних для аналізу доказової та орієнтувальної інформації;

– взаємний обмін інформацією про заходи, засоби та методи, що застосовують ОЗУ в сфері торгівлі людьми.

Як приклад, у 2020 році співробітники Департаменту протидії злочинності, пов'язаній із торгівлею людьми, та незаконній міграції спільно зі слідчими ГУНП в АР Крим за процесуального керівництва Кримської прокуратури у тісній взаємодії з оперативно-розшуковими підрозділами Південного регіонального управління ДПС України, Європолом, правоохоронними органами Греції, Італії та Великобританії викрили п'ять учасників транснаціональної організованої групи, які займалися торгівлею людьми (див. рис. 16).

Фігуранти – жителі Одеської області та Криму, починаючи з 2015 року, вербували українців і перевозили їх до Туреччини, де передавали місцевим спільникам. За кожного проданого українця торгівці людьми отримували до трьох тис. доларів США. Завербованих громадян України втягували у злочинну діяльність, пов'язану з контрабандою мігрантів, зокрема вони мали нелегально переміщати мігрантів із країн Південно-Західної Азії до країн Європи.

¹⁰⁶ Биленчук П. Д., Еркенов С. Е., Кофанов А. В. Транснациональная преступность: состояние и трансформация : учеб. пособ. Київ : Атика, 1999. 272 с.

Водночас зловмисники приховували факт наявності жорсткої кримінальної відповідальності за перевезення нелегальних мігрантів у тих країнах, куди їх перевозили. Наразі фактично всі завербовані моряки відбувають покарання у Греції та Італії. Загалом у місцях позбавлення волі за кордоном перебуває понад 200 українських громадян, засуджених за перевезення нелегалів. Торгівці людьми обіцяли шкіперам-українцям, що у разі затримання на них чекає депортація додому або кілька місяців міграційного арешту.

Рис. 16. Затримання судна, яке перевозить нелегальних мігрантів (офіційний сайт Національної поліції України)

30 жовтня 2020 року п'ятьом фігурантам повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 149 та ч. 2 ст. 332 КК України. Українські поліцейські спільно з прикордонниками, Європолем, грецькими, італійськими правоохоронцями та Національною агенцією боротьби зі злочинністю Великобританії встановлюють усіх жертв цього злочинного ланцюга для притягнення їх до кримінальної відповідальності¹⁰⁷.

¹⁰⁷ Офіційний сайт Національної поліції. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/torgivlya-lyudmi/naczpolicziya-vikrila-transnacionalne-zlochinnе-ugrupovannya-torgovcziv-lyudmi/>

Із метою координації зусиль під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми, створюються спільні слідчі групи, які об'єднують представників декількох держав за сприяння їх діяльності установ Інтерполу та Європолу.

Транснаціональний характер злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, зумовлює необхідність відпрацьовувати всі обставини їх учинення, зокрема ті, що відбуваються за межами державних кордонів. Питання співпраці з уповноваженими органами іноземних держав, які представляють країни призначення для потерпілих, шляхом подання запитів про міжнародно-правову допомогу під час досудового розслідування кримінальних проваджень про торгівлю людьми завжди потребують додаткового часу.

Потрібно мати на увазі, що такі запити виконуються протягом тривалого часу, а інколи і не в повному обсязі. Трапляються випадки їх невиконання, що може бути обумовлено відсутністю договірно-правової бази, недоліками запиту чи іншими причинами.

Для максимального використання можливостей міжнародно-правової співпраці у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язані з торгівлею людьми, пропонується використовувати такі рекомендації:

- направляти компетентним установам держави за власною ініціативою інформацію, яка може свідчити про факти вчинення певних протиправних дій на території іншої держави;

- направляти електронною поштою попередній проєкт запиту про правову допомогу через ДМПС Національної поліції запитуваній стороні для отримання консультації щодо його коригування для того, аби домогтися найбільш повного та якісного його виконання;

- направляти термінові запити щодо правової допомоги електронною поштою з одночасним направленням їх поштою (так значно зменшується час опрацювання та виконання запитів, насамперед тих, що потребують підготовчих дій – встановлення фізичних чи юридичних осіб);

- при підготовці запитів – надавати повні дані про взаємозв'язок між розслідуванням у кримінальному провадженні

та запитуваними процесуальними діями і надавати достатню інформацію для ідентифікації фізичних осіб або реквізити юридичних осіб;

– у разі, якщо слідство не володіє відповідними даними в достатньому обсязі, вживати заходів для попереднього або одночасного звернення до компетентних установ інших держав із використанням механізмів оперативної співпраці (на двосторонньому рівні або через канали Інтерполу).

У КПК України питання надання та отримання міжнародної правової допомоги детально викладено в розділі IX (Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження), зокрема щодо:

1) тимчасової передачі особи для допиту або участі в інших процесуальних діях (ст. 565 КПК).

Важливою гарантією належного розслідування кримінальних проваджень є можливість залучення до участі під час проведення процесуальних дій особи, яка утримується під вартою або відбуває покарання у виді позбавлення волі на території іноземної держави і не притягується до кримінальної відповідальності в цьому кримінальному провадженні. За необхідності такої участі орган досудового розслідування, прокурор, суддя або суд України складають прохання про тимчасову передачу такої особи в Україну. При погодженні передачі особи оговорується строк, необхідний для проведення всіх дій, після чого особа підлягає поверненню на територію іноземної держави. КПК України допускає і тимчасову передачу особи з іноземної держави в Україну, і передачу особи із України на територію іноземної держави з дотриманням такого порядку. Основною умовою для передачі особи в межах надання міжнародної правової допомоги є наявність її письмової згоди, без якої передача відбутися не може¹⁰⁸;

2) виклику особи, що перебуває за межами України (ст. 566 КПК);

Ст. 566 КПК визначає порядок і гарантії проведення виклику особи для провадження слідчих чи інших процесуальних дій на території України. Ключовим є питання про розмір

¹⁰⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Голос України* від 19.05.2012. № 90–91.

і порядок відшкодування витрат, пов'язаних із викликом, які повинні бути повідомлені викликаній особі, якщо вона не є підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні. КПК України встановлює граничні строки направлення запиту та явки особи, різниця між датами направлення запиту та явкою особи повинна бути не менше шістдесяти днів. Важливими є гарантії, закріплені у ч. 2 ст. 566 КПК: особа гарантована від будь-яких з перелічених примусових акцій проти неї і за будь-яке правопорушення, вчинене до перетину кордону з Україною, а стосовно підозрюваного, обвинуваченого або засудженого такі акції можуть бути застосовані лише за злочин, зазначений у повістці¹⁰⁹;

3) проведення компетентними органами іноземної держави за запитом про правову допомогу допиту шляхом відео- або телефонної конференції (ст. 567 КПК).

КПК не визначає вичерпного переліку підстав, за наявності яких у порядку надання міжнародної правової допомоги може бути проведено допит особи за допомогою відео- або телефонної конференції. Ключовими підставами для надання зазначеної міжнародної правової допомоги є неможливість прибуття певних осіб до компетентного органу іноземної держави або необхідність належного забезпечення безпеки допитуваних осіб. Участь перекладача при проведенні допиту є обов'язковою. Допит здійснюється у присутності слідчого судді у порядку, передбаченому процесуальним законом запитуючої сторони з урахуванням вимог КПК України. Допит повинен бути зафіксованим у протоколі та на носії відео- або аудіоінформації, які надсилаються до компетентного органу запитуючої сторони. Ці ж правила допиту в режимі відео- або телефонної конференції застосовуються, якщо він проводиться в іноземній державі за запитом компетентного органу України¹¹⁰;

4) розшуку, арешту і конфіскації майна за запитом щодо правової допомоги (ст. 568 КПК).

Ст. 568 КПК регулює порядок виявлення, арешту, конфіскації майна, яке отримане злочинним шляхом або належить

¹⁰⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Голос України* від 19.05.2012. № 90-91.

¹¹⁰ Там само.

підозрюваним, обвинуваченим чи засудженим особам. Накладення арешту на майно повинно супроводжуватися заходами з метою його збереження до прийняття судом рішення щодо такого майна. Виявлене майно або передається як доказ у кримінальному провадженні, необхідний для розслідування, або передається власнику майна на території іноземної держави. В інших випадках виявлене майно конфіскується за наявності правової підстави – вироку чи іншого рішення суду запитуючої сторони, які набрали законної сили. КПК встановлює пріоритетність проведення кримінального провадження в Україні, а тому регламентує, що майно не може бути передано запитуючій стороні, якщо це майно потрібне для цілей розгляду цивільного або кримінального провадження в Україні чи не може бути вивезено за кордон з інших підстав, передбачених законом¹¹¹;

5) контрольованої поставки, прикордонного переслідування та діяльності спільних міждержавних слідчих груп (ст.ст. 569–571 КПК).

Ст. 569 КПК визначає, що слідчий органу досудового розслідування України у разі виявлення ним контрабандної поставки при проведенні процесуальних дій, у тому числі за запитом про міжнародну правову допомогу, має право не вилучати її з місця закладки або транспортування, а за домовленістю з компетентними органами держави, куди її адресовано, безперешкодно пропустити її через митний кордон України з метою виявлення, викриття та документування злочинної діяльності міжнародних злочинних організацій. Про виявлення контрабандної поставки складається протокол, який направляється компетентному органу держави, на територію якої пропущено контрольовану поставку, а в разі одержання таких матеріалів від відповідних органів іншої держави вони долучаються до матеріалів досудового розслідування.

Ст. 570 КПК регулює процесуальні особливості міжнародної правової допомоги при прикордонному переслідуванні особи, яка вчинила незаконне переміщення через державний кордон України. Ця стаття має особливе значення для забез-

¹¹¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Голос України* від 19.05.2012. № 90–91.

печення повноти розслідування незаконної діяльності особи, яка вчинила злочин на території інших держав. Сутність такого різновиду міжнародної правової допомоги, як прикордонне переслідування полягає у тому, що кожна держава розслідує незаконну діяльність особи на своїй території, а згодом матеріали кримінального провадження об'єднуються в одне провадження або на території України, або на території іноземної держави.

Ст. 571 КПК дозволяє створювати міждержавні слідчі групи за таких умов: а) є необхідність проведення досудового розслідування обставин кримінальних правопорушень, учинених на територіях кількох держав; б) кримінальним правопорушенням порушуються інтереси кількох держав. Ініціатива щодо створення спільних слідчих груп може надходити від: слідчого органу досудового розслідування України; прокурора України; компетентного органу іноземної держави. Єдиним органом, уповноваженим розглядати і вирішувати питання щодо доцільності створення спільних слідчих груп, є Офіс Генерального прокурора. Обов'язок щодо координації діяльності членів групи може покладатися на ініціатора створення спільної слідчої групи або одного з її членів. Ст. 571 КПК встановлено, що слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії виконуються членами спільної слідчої групи тієї держави, на території якої вони проводяться, тому роль представників іноземної держави у слідчій групі має дорадчий характер та виявлення ініціативи¹¹².

3.2. Діяльність оперативних підрозділів Національної поліції щодо пошуку та отримання первинної інформації про факти вчинення злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми

Звернення громадян щодо фактів торгівлі людьми можуть надходити до оперативних підрозділів Національної поліції і безпосередньо від постраждалих осіб, і від громадян, яким стало відомо про обставини вчиненого кримінального правопорушення. Водночас потрібно зважати, що автори

¹¹² Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Голос України* від 19.05.2012. № 90–91.

звернень зазвичай не мають достатніх знань у галузі кримінального та кримінального процесуального законодавства, тому можуть не в повному обсязі описати відомі їм обставини торгівлі людьми. Для з'ясування всіх обставин події необхідно за можливості особисто спілкуватись із кожним автором звернення. Постраждалі особи можуть особисто звернутися до органу поліції із заявою про вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з торгівлею людьми, але не завжди в них є така можливість чи бажання. Отже, працівникам підрозділів міграційної поліції необхідно вживати заходів з установлення таких осіб, для чого потрібно постійно аналізувати інформацію з різних джерел.

Окрім того, необхідно постійно здійснювати контроль за розглядом звернень громадян, що надходять поштою. Важливе значення для забезпечення своєчасного отримання інформації про факти торгівлі людьми від населення має також організація прийому громадян за місцем розташування підрозділу міграційної поліції¹¹³.

Повідомлення, які надходять телефоном «гарячої лінії» або «телефоном довіри»

Зважаючи на високу латентність злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, а також те, що зазначені кримінальні правопорушення стосуються приватного життя людини, постраждалі й очевидці злочину часто не бажають особисто звертатися до органів поліції. Якщо постраждала особа перебуває за межами України, але бажає залишити анонімне повідомлення, необхідно надати їй можливість звернутися до підрозділу міграційної поліції телефоном «гарячої лінії» або «телефоном довіри» щодо відомих їй фактів торгівлі людьми.

Окрім того, доцільно розглянути питання щодо участі працівників міграційної поліції у роботі «гарячих ліній» місцевих громадських (неурядових) організацій, які спеціалізуються на запобіганні торгівлі людьми та наданні допомоги постраждалим особам. Із метою інформування населення щодо функціонування таких телефонів потрібно вживати заходів

¹¹³ Запобігання підрозділами БЗПТЛ Національної поліції України торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації : метод. рек. / А. В. Баб'як, Ю. І. Дмитрик, В. П. Захаров, В. Я. Ільницький, О. В. Кондратюк та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 79.

для їх популяризації. Спільно з працівниками, відповідальними за здійснення процедури встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, місцевих державних адміністрацій, спеціалістами центрів соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді, та представниками місцевих громадських організацій розробляється і розповсюджується відповідна реклама на продукція (плакати, банери, календарі тощо)¹¹⁴ (рис. 17).

Рис. 17. Інформаційний плакат щодо протидії торгівлі людьми

Окрім звернень громадян, одним із найефективніших шляхів отримання відомостей про факти торгівлі людьми є **оперативна інформація**. Зважаючи на те, що зазначена інформація надходить безпосередньо від джерел, які мають доступ до злочинного середовища, вони можуть у найбільш повному обсязі надати відомості, що становлять оперативний інтерес (див. рис. 18).

Працівник оперативного підрозділу має проводити пошукову роботу з виявлення осіб, яким відома інформація про факти торгівлі людьми, діяльність організованих груп, які можуть бути причетні до кримінальних правопорушень, пов'язаних

¹¹⁴ Запобігання підрозділами БЗПТЛ Національної поліції України торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації : метод. рек. / А. В. Баб'як, Ю. І. Дмитрик, В. П. Захаров, В. Я. Ільницький, О. В. Кондратюк та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 79.

ХАРАКТЕРИСТИКА СХЕМИ ТРАФІКІНГУ

Перші факти затримання громадян України почали фіксуватись на початку 2000-х років

Згідно із оперативними даними з **2001 по 2013 роки**, біля **240** українців затримано як екіпажі яхт або прогулянкових катерів, якими перевозили групи нелегальних мігрантів з Туреччини до Греції та Італії, або з Греції до Італії.

*Рис. 18. Характеристика схеми торгівлі людьми (трафікінгу)
(світлина Національної поліції України)*

із торгівлею людьми, а також постійно працювати з ними. Важливою особливістю роботи з особами, залученими до конфіденційного співробітництва, є те, що вони не мають права підбурювати та провокувати будь-кого до вчинення торгівлі людьми чи інших кримінальних правопорушень.

Інформація, отримана від структурних підрозділів Національної поліції

Окрім підрозділів міграційної поліції, інформацією щодо фактів торгівлі людьми можуть володіти працівники інших структурних підрозділів Національної поліції, зокрема: підрозділів протидії наркозлочинності, стратегічних розслідувань, кіберполіції, міжнародного поліцейського співробітництва, підрозділів превентивної діяльності (дільничні офіцери поліції, поліцейські офіцери громад, патрульна поліція тощо).

Наприклад, факти торгівлі людьми можуть бути виявлені підрозділами протидії наркозлочинності під час документування кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів. Адже доволі часто осіб, які стали жертвами сексуальної експлуатації за кордоном, примусово втягують у наркотичну залежність. Після повернення в Україну зазначені особи продовжують вживати наркотичні

речовини і потрапляють у поле зору підрозділів протидії наркозлочинності¹¹⁵ (рис. 19).

Інформація, отримана від суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, органів державної влади

Важливою умовою своєчасного отримання інформації щодо фактів торгівлі людьми й організації належної протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, є налагодження ефективної взаємодії з усіма суб'єктами, які здійснюють заходи в цій сфері. Перелік таких суб'єктів визначено в ст. 5 Закону України «Про протидію торгівлі людьми»: Мінсоцполітики; МЗС; МОЗ; Держприкордонслужби; міграційна служба; СБУ; облдержадміністрації; центри, які надають допомогу постраждалим від торгівлі людьми; органи місцевого самоврядування; підприємства, установи та організації, які здійснюють свою діяльність у сфері надання допомоги постраждалим; громадські організації та окремі громадяни¹¹⁶.

Порядок взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 р. № 783. Згідно

Рис. 19. Інформація щодо вербування та переміщення громадян України до Бразилії з метою втягнення у злочинну діяльність, пов'язану із контрабандою наркотиків (світлина Національної поліції України)

¹¹⁵ Запобігання підрозділами БЗПТЛ Національної поліції України торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації : метод. рек. / А. В. Баб'як, Ю. І. Дмитрик, В. П. Захаров, В. Я. Льницький, О. В. Кондратюк та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 79–80.

¹¹⁶ Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20 вересня 2011 р. № 3739-VI.

з зазначеним актом, Мінсоцполітики є Національним координатором, що координує діяльність центральних і місцевих органів виконавчої влади у сфері протидії торгівлі людьми¹¹⁷.

Інформація, отримана від посольств, консульств і правоохоронних органів іноземних держав

Важливе значення для своєчасного отримання інформації про факти торгівлі людьми має міжнародне співробітництво, адже сліди від учинення кримінальних правопорушень організаторами міжнародних каналів торгівлі людьми та докази їх причетності до торгівлі людьми можуть бути виявлені на території інших держав. Тому необхідно забезпечити налагодження міжнародної співпраці з правоохоронними органами інших держав, зокрема тих, що є основними країнами призначення «живого товару», а також здійснення постійного обміну інформацією та спільних заходів із ліквідації каналів торгівлі людьми. Для організації оперативного обміну інформацією з правоохоронними органами інших країн необхідно налагодити дієву ***співпрацю з «офіцерами зв'язку»***, які постійно перебувають у дипломатичних представництвах своїх держав за кордоном¹¹⁸.

Інформація, отримана із ЗМІ, мережі інтернет, оголошень, розміщених у місцях великого скупчення людей

Практика свідчить, що переважно злочинці здійснюють пошук і вербування майбутніх жертв торгівлі людьми з використанням можливостей ЗМІ та мережі інтернет, зокрема для: розміщення оголошень про намір чи можливість здійснити продаж людини; вербування осіб, які надалі стають жертвами торгівлі людьми; подальшої сексуальної експлуатації осіб, які стали жертвами торгівлі людьми; здійснення комунікації між учасниками злочинних угруповань, а також між злочинцями та їх жертвами; конспірації злочинної діяльності¹¹⁹.

¹¹⁷ Запобігання підрозділами БЗПТЛ Національної поліції України торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації : метод. рек. / А. В. Баб'як, Ю. І. Дмитрик, В. П. Захаров, В. Я. Ільницький, О. В. Кондратюк та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 80.

¹¹⁸ Там само. С. 81.

¹¹⁹ Мовчан А. В. Оперативно-розшукова діяльність як спосіб виявлення і фіксації злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. *Експлуатація як складова торгівлі людьми: виміри, тенденції та шляхи протидії* : зб. тез Міжнародної науково-практичної конференції (6–7 червня 2019 року) / упор. О. М. Балинська, Г. Я. Савчин. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 109–116.

Тому одним із актуальних завдань оперативних підрозділів Національної поліції є здійснення постійного моніторингу ЗМІ, мережі інтернет (зокрема соціальних мереж) із метою виявлення пропозицій працевлаштування за кордоном, роботи у сфері розваг, модельного бізнесу, в ескорт-агенціях, консумації, участі у фотосесіях, надання послуг сексуального характеру, надання візової підтримки, торгівлі органами, супроводження процесів усиновлення, сурогатного материнства тощо. Водночас потрібно мати на увазі, що інформація, яка розміщена в мережі інтернет, майже не потрапляє до зони правового регулювання. Інформація кримінального характеру може бути розміщена на сайтах, які належать і юридичним, і фізичним особам. Інформаційний сайт може фізично розміщуватись на комп'ютері, що знаходиться на іншому континенті, але водночас забезпечується доступ до нього по всій території країни¹²⁰.

Суттєвий інтерес для оперативних підрозділів становить діяльність журналістів, пов'язана з проведенням **журналістських розслідувань**, спрямованих на викриття кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми. З огляду на зростання інтересу ЗМІ до висвітлення відомостей про факти торгівлі людьми, їх слід розглядати не лише як важливе джерело інформації про злочини у сфері торгівлі людьми, а і як ефективний інструмент її перевірки та документування протиправних дій торгівців людьми. З огляду на це вважається доцільним встановлення прямих контактів і налагодження співпраці з представниками ЗМІ¹²¹.

Інформація, отримана від громадських (неурядових) організацій, зокрема міжнародних, які спеціалізуються на запобіганні та протидії торгівлі людьми

В Україні сформована широка мережа громадських (неурядових) організацій, зокрема міжнародних, які спеціалізуються

¹²⁰ Мовчан А. В. Оперативно-розшукова діяльність як спосіб виявлення і фіксації злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. *Експлуатація як складова торгівлі людьми: виміри, тенденції та шляхи протидії* : зб. тез Міжнародної науково-практичної конференції (6–7 червня 2019 року) / упор. О. М. Балинська, Г. Я. Савчин. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 109–116.

¹²¹ Запобігання підрозділами БЗПТЛ Національної поліції України торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації : метод. рек. / А. В. Баб'як, Ю. І. Дмитрик, В. П. Захаров, В. Я. Ільницький, О. В. Кондратюк та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 81.

на запобіганні та протидії торгівлі людьми. Через специфіку роботи таких організацій їх працівники часто контактують із жертвами торгівлі людьми, коли останні звертаються до них по надання медичної, соціальної або загальноореабілітаційної допомоги.

Представники громадських організацій підтримують контакти зі своїми колегами в інших країнах, забезпечують роботу «телефонів довіри» та проводять інші заходи, у ході яких можуть отримувати інформацію про факти торгівлі людьми. Налагодивши взаємодію з неурядовими організаціями, можливо забезпечити отримання інформації про постраждалих за умов наявності згоди від їх першоджерел на контакт із правоохоронними органами¹²².

Інформація, отримана у ході документування суміжних кримінальних правопорушень

Ознаки міжнародного трафіка доволі часто присутні поряд з іншими суміжними злочинами, при виявленні яких потрібно з'ясовувати можливу інформацію про факти торгівлі людьми.

Зокрема під час документування кримінальних правопорушень ***у сфері суспільної моралі (ст.ст. 302, 303 КК України)*** необхідно зауважити на способи й обставини вчинення злочинів із метою виявлення у них ознак торгівлі людьми, при опитуванні свідків, очевидців і потерпілих від цих кримінальних правопорушень – встановлювати можливі факти їх вербування та переміщення за кордон із метою експлуатації.

У ході документування фактів ***шахрайства (ст. 190 КК України)*** при наданні посередницьких послуг з працевлаштування за кордоном може виявитися, що фігуранти займались вербуванням та переміщенням чоловіків і жінок працездатного віку до іноземних держав із метою трудової експлуатації.

Схожі факти можуть бути також встановлені у ході досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із ***грубим порушенням законодавства про працю (ст. 172 КК України)***.

¹²² Мовчан А. В. Оперативно-розшукова діяльність як спосіб виявлення і фіксації злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. *Експлуатація як складова торгівлі людьми: виміри, тенденції та шляхи протидії* : зб. тез Міжнародної науково-практичної конференції (6–7 червня 2019 року) / упор. О. М. Балинська, Г. Я. Савчин. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 109–116.

У ході проведення заходів з ліквідації каналів незаконної міграції та фіксації кримінальних правопорушень, пов'язаних із **незаконним переправленням осіб через державний кордон України (ст. 332 КК України)**, доцільно зауважити на способи й обставини переміщення осіб і наявність мети вчинення кримінального правопорушення – подальшої експлуатації¹²³.

3.3. Інформаційно-аналітичне забезпечення міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми

Результативність діяльності правоохоронних органів у боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, безпосередньо залежить від достатнього, якісного і своєчасного інформаційно-аналітичного забезпечення цієї діяльності.

Інформаційно-аналітичне забезпечення міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, складається з:

1) *інформаційних систем*, у рамках яких здійснюється збір, накопичення, системна обробка, зберігання й видача споживачу необхідної криміналістичної, оперативної, процесуальної та іншої інформації щодо злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми;

2) *аналітичної роботи*, що полягає у здійсненні комплексу організаційних заходів і методичних прийомів з обробки та синтезу наявної криміналістичної, оперативної, процесуальної та іншої інформації щодо злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми;

3) *управлінської діяльності*, яка забезпечує прийняття необхідних рішень щодо стратегії і тактики протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми¹²⁴.

¹²³ Мовчан А. В. Оперативно-розшукова діяльність як спосіб виявлення і фіксації злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. *Експлуатація як складова торгівлі людьми: виміри, тенденції та шляхи протидії* : зб. тез Міжнародної науково-практичної конференції (6–7 червня 2019 року) / упор. О. М. Балинська, Г. Я. Савчин. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 109–116.

¹²⁴ Благута Р. І., Мовчан А. В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання : монографія. Львів : Львівськ. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 189.

Головним завданням *інформаційно-аналітичного забезпечення* протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, є своєчасне і систематичне надходження в оперативні підрозділи Національної поліції достовірної криміналістичної, оперативної та процесуальної інформації.

Основними *інформаційними ресурсами*, що використовуються в процесі інформаційно-аналітичного забезпечення протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, є:

- *оперативні обліки*, які складаються із оперативно-розшукових, оперативно-профілактичних та оперативно-довідкових обліків;

- *криміналістичні обліки*, які складаються з оперативно-пошукових та інформаційно-довідкових колекцій;

- *банки даних* кримінологічної, адміністративної, статистичної інформації;

- *банки даних* інших міністерств, відомств, підприємств, установ та організацій, які не стосуються безпосередньо боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми;

- *банки даних* органів державної влади і місцевого самоврядування;

- *оператори* мобільного зв'язку;

- *звернення та заяви* громадян, депутатські запити;

- *засоби масової інформації*, зокрема інтернет.

Національна поліція України провадить інформаційно-аналітичну діяльність виключно для реалізації своїх повноважень, визначених Законом України «Про Національну поліцію».

У Національній поліції створена і функціонує *Інформаційно-телекомунікаційна система «Інформаційний портал Національної поліції України» (ІТС ІПНП)*. ДІАП Національної поліції забезпечує наповнення та підтримку в актуальному стані баз (банків) даних, що входять до єдиної інформаційної системи МВС України через ІТС ІПНП, щодо:

- 1) *осіб*, стосовно яких поліцейські здійснюють профілактичну роботу;

- 2) *виявлених* кримінальних та адміністративних правопорушень, осіб, які їх учинили, руху кримінальних проваджень;

- 3) *обвинувачених*, обвинувальний акт стосовно яких надіслано до суду;

4) *розшуку* підозрюваних, обвинувачених (підсудних) осіб, які ухиляються від відбування покарання або вироку суду;

5) *розшуку* безвісно відсутніх осіб;

6) *установлення* особи невпізнаних трупів і людей, які не можуть надати про себе будь-яку інформацію у зв'язку з хворобою або неповнолітнім віком;

7) *зареєстрованих* в установленому порядку кримінальних або адміністративних правопорушень, подій, які загрожують особистій чи публічній безпеці, надзвичайних ситуацій;

8) *осіб*, затриманих за підозрою у вчиненні правопорушень (адміністративне затримання, затримання згідно з дорученнями уповноважених органів, затримання осіб органами досудового розслідування, адміністративний арешт, домашній арешт);

9) *осіб*, які скоїли адміністративні правопорушення, провадження у справах за якими здійснюється поліцією;

10) *зареєстрованих* кримінальних та адміністративних корупційних правопорушень, осіб, які їх учинили, та результатів розгляду цих правопорушень у судах;

11) *іноземців* та осіб без громадянства, затриманих поліцією за порушення визначених правил перебування в Україні;

12) *викрадених* номерних речей, цінностей та іншого майна, які мають характерні ознаки для ідентифікації, або речей, пов'язаних з учиненням правопорушень, відповідно до заяв громадян;

13) *викрадених* (втрачених) документів за зверненням громадян;

14) *знайдених*, вилучених предметів і речей, у тому числі заборонених або обмежених в обігу, а також документів з ознаками підробки, які мають індивідуальні (заводські) номери;

15) *транспортних* засобів, які розшуковуються, у тому числі у зв'язку з безвісним зникненням особи, виявлених безгосподарних транспортних засобів, а також викрадених, втрачених номерних знаків;

16) *зброї*, що перебуває у володінні та користуванні фізичних і юридичних осіб, яким надано дозвіл на придбання, зберігання, носіння, перевезення зброї;

17) *відомостей*, що накопичуються в процесі здійснення ОРД в частині, котра стосується розшуку осіб, які

переховуються від органів влади, безвісно зниклих, встановлення особи громадян за невпізнаними трупами та осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші причини повідомити інформацію про себе;

18) *інших* власних баз даних, необхідних для забезпечення щоденної діяльності органів (закладів, установ) поліції у сфері трудових, фінансових, управлінських відносин, відносин документообігу, а також міжвідомчих інформаційно-аналітичних систем, необхідних для виконання покладених ДІАП повноважень¹²⁵.

Окрім того, підрозділи ДІАП Національної поліції здійснюють формування, супроводження та використання в оперативно-службовій діяльності оперативних підрозділів у сфері протидії торгівлі людьми інформаційних ресурсів МВС України, зокрема:

- Інформаційної підсистеми «Оперативно-довідкова картотека» («ОДК») єдиної інформаційної системи МВС України;
- Автоматизованої дактилоскопічної ідентифікаційної системи «Дакто-2000»;
- Інформаційної підсистеми «Пізнання»;
- Інформаційної підсистеми «Затримані і доставлені»;
- Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Державна прикордонна служба України забезпечує функціонування Інтегрованої міжвідомчої автоматизованої системи обміну інформацією з питань контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон «Аркан» щодо:

- громадян України, іноземців та осіб без громадянства, зареєстрованих у пунктах пропуску через державний кордон;
- осіб, затриманих за порушення вимог законодавства про державний кордон;
- осіб, яким заборонено в'їзд в Україну;
- іноземців та осіб без громадянства, у тому числі тих, яким оформлено посвідку на постійне проживання в Україні;
- транспортних засобів, що перетнули державний кордон;

¹²⁵ Благута Р. І., Мовчан А. В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання : монографія. Львів : Львівськ. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 198–204.

– документів, що дають право на в'їзд до та виїзд з України¹²⁶.

Державна міграційна служба України забезпечує надання інформації щодо:

– *реєстрації* місця проживання або місця перебування особи;

– *документів*, що посвідчують особу, підтверджують громадянство України або спеціальний статус особи;

– *імміграції* в Україну;

– *осіб*, які отримали або претендували на отримання статусу біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, осіб, які набули (припинили) громадянство України, та осіб, яким надано (скасовано) дозвіл на імміграцію в Україну¹²⁷.

Банки даних Інтерполу

Використання банків даних Інтерполу є однією із форм міжнародного поліцейського співробітництва. Банки даних Генерального секретаріату Інтерполу створені з метою забезпечення всебічної взаємодії правоохоронних органів держав-членів Інтерполу. З банків даних Інтерполу з використанням інформаційної системи Інтерполу може бути отримано:

– інформацію про осіб;

– інформацію про транспортні засоби, які перебувають у розшуку;

– інформацію про плавзасоби, які перебувають у розшуку;

– інформацію про викрадені, втрачені, підроблені, недійсні документи, що підтверджують громадянство, посвідчують особу чи її спеціальний статус;

– інформацію про твори мистецтва / культурні цінності;

– інформацію про вогнепальну зброю;

– сліди рук, вилучені з місць учинення злочину;

¹²⁶ Про затвердження Положення про інтегровану міжвідомчу інформаційно-телекомунікаційну систему щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон : Наказ АДПС, ДМС, ДПА, МВС, МЗС, Мінпраці, СБУ, Служби зовнішньої розвідки від 03 травня 2008 р. № 284/287/214/150/64/175/266/75, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 12 травня 2008 р. за № 396/15087. *Офіційний вісник України*. 2008. № 37. С. 54. Ст. 1249.

¹²⁷ Благута Р. І., Мовчан А. В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання : монографія. Львів : Львівськ. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 209–210.

- дактилоскопічну карту;
- ДНК-профілі;
- зображення дітей, які зазнали сексуальної експлуатації;
- інші дані (у разі створення в Генеральному секретаріаті Інтерполу банків даних інших категорій інформації)¹²⁸.

У Генеральному секретаріаті Інтерполу створені та функціонують такі банки даних:

1. Особи:

1) банк даних «Особи» (ASF Nominal database) – містить інформацію про 225 346 відомих міжнародних злочинців, зниклих осіб та невпізнаних трупів з історією їх злочинів, фотографіями, відбитками пальців тощо (на 31 грудня 2019 р.).

Генеральний секретаріат надає доступ до банку даних циркулярних повідомлень Інтерполу за допомогою системи I-24/7 (рис. 20). У зазначеному банку даних зберігається

Рис. 20. Картки (циркулярні повідомлення) Інтерполу (офіційний сайт Генерального Секретаріату Інтерполу)

¹²⁸ Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол : Наказ МВС, Офісу Генерального прокурора, НАБУ, СБУ, ДБР, Мінфіна, Мінюста від 17 серпня 2020 р. № 613/380/93/228/414/510/2801/5, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 04 вересня 2020 р. за № 849/35132.

інформація про всі циркулярні повідомлення в електронному вигляді. Як заявив Генеральний секретар Інтерполу Ю. Сток, притягнення осіб, які перебувають у розшуку, до відповідальності є фундаментальною частиною міжнародної співпраці у сфері правоохоронних органів.

ДМПС Національної поліції на підставі отриманого від правоохоронного органу України запиту чи звернення забезпечує використання інформаційної системи Інтерполу шляхом надсилання запиту про публікацію Генеральним секретаріатом Інтерполу оповіщень:

- **Червоне оповіщення** (RED NOTICE) – «розшукується» – оповіщення стосовно осіб, які розшуковуються з метою їх затримання, арешту, обмеження свободи пересування та подальшої видачі (екстрадиції) в Україну.

- **Синє оповіщення** (BLUE NOTICE) – «встановлення місцезнаходження» – оповіщення стосовно осіб, які становлять інтерес для правоохоронних органів України в рамках кримінальних проваджень та/або оперативно-розшукових справ, з метою: отримання інформації про особу; встановлення місцезнаходження особи; ідентифікації особи.

- **Зелене оповіщення** (GREEN NOTICE) – «попередження» – оповіщення з метою попередження компетентних органів іноземних держав про злочинну діяльність певних осіб («професійних» злочинців, які діють на території декількох країн).

- **Чорне оповіщення** (BLACK NOTICE) – «невпізнаний труп» – оповіщення з метою встановлення особи за невпізнаним трупом.

- **Жовте оповіщення** (YELLOW NOTICE) – «зниклий безвісти» – оповіщення з метою встановлення місцезнаходження особи, зниклої безвісти, або для ідентифікації особи, яка не може повідомити відомості про себе.

- **Пурпурне оповіщення** (PURPLE NOTICE) – «спосіб злочину» – оповіщення з метою: попередження про способи вчинення злочинів, предмети, методи і способи приховування злочинів; запиту інформації, яка може сприяти досудовому розслідуванню злочинів.

- **Помаранчеве оповіщення** (ORANGE NOTICE) – «безпосередня загроза» – оповіщення з метою попередження

про подію, особу, предмет, спосіб учинення злочину, що становлять реальну загрозу публічній безпеці та порядку і можуть завдати істотної шкоди майну чи громадянам.

– **Оповіщення про викрадені культурні цінності** – «культурні цінності» – оповіщення з метою встановлення місцезнаходження викрадених творів мистецтва або інших предметів, що становлять культурну цінність, або для ідентифікації таких об'єктів¹²⁹.

Повідомлення публікується лише тоді, якщо воно відповідає Статуту Інтерполу та всім умовам для обробки інформації, визначеним Правилами обробки даних. Це забезпечує законність і якість інформації та захист персональних даних.

Повідомлення не буде опубліковано, якщо воно порушує ст. 3 Статуту Інтерполу, яка забороняє Організації здійснювати будь-яке втручання чи діяльність політичного, військового, релігійного або расового характеру.

Правовою підставою для «повідомлення з червоним кутком» є ордер на арешт або ухвала суду, видана судовими органами відповідної країни. Будь-яка особа, на яку поширюється повідомлення Інтерполу, повинна вважатися невинною, доки не буде доведено її вини.

Країни-члени можуть також вимагати співпраці між собою за допомогою іншого механізму оповіщення, відомого як «дифузія». Це менш офіційне повідомлення, ніж повідомлення, яке надсилається безпосередньо всім або деяким з країн-членів. Дифузії також повинні відповідати Статуту Інтерполу та Правилам обробки даних;

2) банк даних порнографічних зображень, створених із залученням неповнолітніх (INTERPOL Child Abuse Image database), дає змогу ідентифікувати зображення порнографічного характеру за «авторством» і місцем розміщення в мережі інтернет. Містить 21 458 жертв та 9 698 правопорушників, які ідентифіковані слідчими за допомогою Міжнародного

¹²⁹ Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол : Наказ МВС, Офісу Генерального прокурора, НАБУ, СБУ, ДБР, Мінфіна, Мінюста від 17 серпня 2020 р. № 613/380/93/228/414/510/2801/5, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 04 вересня 2020 р. за № 849/35132.

банку сексуальної експлуатації дітей Інтерполу (*Банк даних зображень (ICSE)*).

Міжнародний банк даних зображень і відео щодо сексуальної експлуатації дітей (ICSE) – це інструмент розвідки та розслідування, який дозволяє спеціалізованим слідчим ділитися даними про випадки сексуального насильства над дітьми.

Використання програмного забезпечення для порівняння зображень і відео дає змогу слідчим миттєво встановити зв'язок між жертвами, зловмисниками та місцями розміщення. Банк даних дозволяє уникнути дублювання зусиль та економить дорогоцінний час, повідомляючи слідчим, чи вже була виявлена, чи ідентифікована серія зображень в іншій країні, чи вона має подібні функції з іншими зображеннями.

Це також дозволяє спеціалізованим слідчим із понад 60 країн обмінюватися інформацією та даними зі своїми колегами по всьому світу.

Аналізуючи цифровий, візуальний і звуковий вміст фотографій та відео, експерти з ідентифікації жертв можуть отримати підказки, виявити будь-який зв'язок у справах та об'єднати зусилля для пошуку жертв сексуального насильства над дітьми.

Банк даних сексуальної експлуатації дітей Інтерполу містить понад 2,7 млн зображень і відео та допоміг ідентифікувати 23,5 тис. жертв у всьому світі.

2. Криміналістика. Відбитки пальців, профілі ДНК і розпізнавання осіб можуть відіграти вирішальну роль у розкритті злочинів, оскільки вони можуть встановити зв'язок між особами та/або місцями злочинів. Важливим є і те, що вони можуть допомогти довести невинуватість підозрюваного, зокрема:

1) банк даних відбитків пальців рук (Fingerprints database) – містить понад 220 тис. наборів відбитків пальців рук, вилучених із місць учинення злочинів на території держав-членів Інтерполу та від злочинців і понад 17 тис. слідів злочинів із місця подій, що подаються державами-членами в електронному вигляді або поштою. Уповноважені користувачі в країнах-членах можуть переглядати, подавати та перекресно перевіряти записи в банку даних відбитків пальців за допомогою зручної *автоматизованої системи ідентифікації відбитків пальців (AFIS)*.

У 2019 році Інтерпол здійснив понад 1600 ідентифікацій даних у результаті збільшення обміну та порівняння даних відбитків пальців країнами-членами;

2) банк даних ДНК-профілів (DNA Profiles database) – створений у 2002 році банк даних містить інформацію про близько 226 тис. профілів ДНК, вилучених із місць учинення злочинів на території 87 держав-членів Інтерполу та від злочинців.

До профілю, який подається у виді буквено-цифрового коду, не додаються персональні дані. Країни-члени зберігають право власності на інформацію відповідно до Правил щодо обробки даних. Країни також можуть вибрати, з якими іншими державами вони діляться своїми даними.

Пошук зниклих безвісти в рідній країні може бути недостатнім, іноді для їх пошуку потрібна міжнародна співпраця поліції. У разі виявлення тіла Інтерпол може використовувати ДНК для їх ідентифікації.

Уперше ДНК-аналіз був використаний для розслідування поліції в середині 1980-х років; відтоді він застосовується до зростаючого кола кримінальних розслідувань, включаючи екологічні злочини;

3) система розпізнавання обличчя забезпечує спеціальну платформу для зберігання та перехресної перевірки зображень із метою ідентифікації втікачів, зниклих безвісти осіб та осіб, що становлять інтерес.

Система розпізнавання осіб Interpol Facial Recognition System (IFRS) містить зображення обличчя, отримані з більш ніж 179 країн, що робить її унікальною глобальною базою даних про злочини.

У поєднанні з автоматизованим програмним забезпеченням для біометричного використання ця система здатна ідентифікувати або перевірити людину шляхом порівняння та аналізу візерунків, форм та пропорцій рис і контурів обличчя.

З часу запуску системи розпізнавання обличчя IFRS наприкінці 2016 року встановлено понад 1000 злочинців, втікачів, зацікавлених осіб або зниклих безвісти.

На відміну від відбитків пальців і ДНК, які не змінюються протягом життя людини, розпізнавання обличчя повинно враховувати різні чинники, скажімо: старіння, пластична хірургія, косметика, наслідки зловживання наркотиками або куріння, поза.

Робота з якісними зображеннями також має вирішальне значення. Зображення низької або середньої якості можуть бути недоступними для пошуку в системі IFRS, і, якщо вони є, то на точність пошуку та результати може суттєво вплинути.

Стандартна фотографія паспорта ІКАО є оптимальною, оскільки це фронтальне зображення предмета, яке має рівномірне освітлення на обличчі та нейтральний фон.

3. Банк даних викрадених/втрачених документів (ASF Stolen/Lost Travel Documents and Stolen Administrative Blank Documents database) – містить інформацію про понад 89 млн викрадених/втрачених ідентифікаційних документів у 179 країнах, а також майже 1,6 млн викрадених/втрачених бланків адміністративних документів, які використовуються для ідентифікації об'єктів (наприклад, реєстрація транспортного засобу; документи та сертифікати на оформлення імпорту/експорту).

Прикордонні пункти є критично важливими місцями для забезпечення національної безпеки. Банки даних Інтерполу допомагають виявити та запобігти шахрайському використанню проїзних та/або адміністративних документів, обмежуючи рух злочинців або заборонених предметів, а саме:

1) викрадені та загублені проїзні документи (SLTD) – зберігаються дані про втрачені, викрадені й анульовані проїзні документи – такі, як паспорти, посвідчення особи, пропуски ООН або візові штампи, включаючи викрадені бланки проїзних документів;

2) викрадені адміністративні документи (SAD) – містить дані про викрадені офіційні документи, які слугують для ідентифікації об'єктів, наприклад, документи про реєстрацію транспортних засобів і сертифікати оформлення для імпорту/експорту;

3) підроблені документи – цифрова бібліотека сповіщень Interpol – Document (Dial-Doc) – це спільна ініціатива G8 та Інтерполу, яка дає змогу країнам ділитися на світовому рівні попередженнями, що готуються на національному рівні, щодо нових виявлених форм підробки документів;

4) порівняння справжніх і фальшивих документів – електронна система документації та інформації про мережі розслідувань (Едісон) надає приклади справжніх

проїзних документів, щоб допомогти виявити підробку. Система містить зображення, описи та захисні елементи справжніх проїзних документів і документів, що посвідчують особу, виданих країнами та міжнародними організаціями.

4. Викрадене майно. Викрадені транспортні засоби, плавзасоби і твори мистецтва можуть бути переправлені через кордони. Глобальні банки даних Інтерполу допомагають правоохоронним спільнотам у виявленні викрадених речей і збільшують шанс на їх повернення, зокрема:

1) банк даних викрадених транспортних засобів (ASF Stolen Vehicles database) – містить інформацію про 7,14 млн транспортних засобів, викрадених на території держав-членів Інтерполу. В 2019 році викрадено майже 210 тис. транспортних засобів, які були ідентифіковані за допомогою бази даних;

2) банк даних викрадених плавзасобів (ASF Stolen Vessels database) – банк даних викрадених плавзасобів слугує централізованим інструментом для відстеження та встановлення викрадених плавзасобів і двигунів до них;

3) банк даних викрадених творів мистецтва (ASF Stolen Works of Art) – містить інформацію про близько 52 тис. творів мистецтва, предметів антикваріату, інших культурних цінностей, викрадених на території 134 держав-членів Інтерполу. Сюди належать предмети, розграбовані в кризові періоди в Афганістані, Іраку та Сирії.

5. Торгівля вогнепальною зброєю

Три потужні інструменти допомагають країнам-членам Інтерполу збирати та аналізувати інформацію, яка може бути отримана і всередині, і ззовні країни, з метою запобігання та розкриття злочинів, пов'язаних із вогнепальною зброєю, а саме:

1) довідкова таблиця вогнепальної зброї Інтерполу «Ідентифікація вогнепальної зброї» є інтерактивним онлайн-інструментом, що забезпечує стандартну методику для виявлення та опису вогнепальної зброї більш точно, таким чином вони можуть бути простежені в транскордонних дослідженнях. Містить понад 164 тис. посилань на вогнепальну зброю та 51,5 тис. високоякісних зображень;

2) автоматизована система «Розшук вогнепальної зброї» – система управління документацією Інтерполу

про незаконне озброєння та управління відстеженням зброї (iARMS), яка забезпечує централізовану платформу для звітності, запитів і трасування втраченої, викраденої зброї, незаконної торгівлі або контрабанди вогнепальної зброї правоохоронними органами у всьому світі, містить понад 1,4 млн записів, завантажених 87 країнами-членами;

3) балістична інформаційна мережа Інтерполу (IBIN) «Порівняння балістичних даних» – це єдина масштабна платформа для міжнародного обміну та порівняння балістичних даних, що містить понад 1,3 млн записів з 29 країн-членів і дає змогу здійснювати пошук зв'язків між злочинами в різних країнах.

6. Мережі організованої злочинності

Метою банку даних «Мережі організованої злочинності» є поліпшення збору та обміну розвідувальними даними, підтримка розслідувань і кращий аналіз злочинних мереж, що може зумовити ідентифікацію та арешт їхніх керівників і фінансистів.

7. Морське піратство

Банк даних «Морське піратство» зберігає інформацію, пов'язану з випадками піратства та збройного пограбування на морі, включаючи дані про фізичних осіб, номери телефонів, адреси електронної пошти, випадки піратства, місцезнаходження, підприємства та фінансову інформацію. Банк даних створений у серпні 2015 року, містить інформацію про понад 53 тис. підозрюваних, відомості стосовно яких надано 77 країнами¹³⁰.

Спільний доступ до інформаційної системи Інтерполу забезпечує державам-членам миттєвий прямий доступ до широкого кола банків даних, що містять мільйони записів про відбитки пальців, ДНК, викрадені транспортні засоби, вогнепальну зброю, викрадені та втрачені проїзні документи тощо. Банки даних надають інформацію, яку щодня отримують від країн-членів, з такими особливостями:

- інформація передається через захищену поліцейську комунікаційну систему I-24/7;
- інформація відповідає міжнародним стандартам;

¹³⁰ Офіційний веб-сайт Інтерполу. URL: <https://www.interpol.int/>

- інформація зберігається на законних підставах;
- інформація технологічно досконала;
- функціонують вбудовані функції безпеки;
- інтерфейс гнучкий і може бути налаштований.

До всіх банків даних, окрім банку даних із зображеннями сексуальної експлуатації дітей, можна отримати доступ через інформаційну панель I-24/7, або інтернет-портал з обмеженим доступом.

Інтерпол продовжує поширювати доступ до своїх банків даних за межами своїх НЦБ іншим правоохоронним органам, зокрема прикордонникам у країнах-членах Інтерполу, що дає змогу їм здійснювати пошук інформації в банках даних про розшукуваних осіб, викрадені та втрачені проїзні документи та викрадені транспортні засоби. Це дозволяє одночасно подавати запит до банку даних МВС і банку даних Інтерполу й отримувати відповідь від обох банків даних протягом декількох секунд.

Використання інформаційної системи Інтерполу правоохоронними органами України здійснюється відповідно до порядку, встановленого *Інструкцією про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол*, затвердженої наказом МВС, Офісу Генерального прокурора, НАБУ, СБУ, ДБР, Мінфіна, Мінюста від 17 серпня 2020 р. № 613/380/93/228/414/510/2801/5, та зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 04 вересня 2020 р. за № 849/35132, у формі надсилання запиту/звернення до уповноваженого підрозділу або у формі прямого доступу¹³¹.

Отримання інформації або перевірка тих чи інших відомостей за банками даних Інтерполу здійснюється:

- *безпосередньо*, в режимі on-line – через телекомунікаційну систему Інтерполу I-24/7 (банки даних про осіб, транспортні засоби, документи, твори мистецтва);

¹³¹ Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол : Наказ МВС, Офісу Генерального прокурора, НАБУ, СБУ, ДБР, Мінфіна, Мінюста від 17 серпня 2020 р. № 613/380/93/228/414/510/2801/5, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 04 вересня 2020 р. за № 849/35132.

– шляхом надсилання запиту до Генерального секретаріату Інтерполу (банки даних ДНК, порнографічних зображень, відбитків пальців)¹³².

Для забезпечення цільового використання правоохоронними органами держав-членів банків даних Інтерполу, їх функціонування організовано так, що країна-власник інформації стосовно об'єкта, розміщеного в банку даних Інтерполу, автоматично отримує повідомлення про факт перевірки цього об'єкта іншою державою (відповідно НЦБ Інтерполу, певним правоохоронним органом тощо). Отримання такого повідомлення для країни-власника інформації є підставою звернутися до держави, що перевіряла об'єкт в банку даних, для з'ясування підстав проведення відповідної перевірки, запитування відомостей про місцезнаходження об'єкта тощо. Підставою для направлення такого запиту можуть бути матеріали кримінального провадження, оперативно-розшукова справа, матеріали перевірки тощо¹³³.

Зазвичай перевірки за банком даних розшукуваних осіб здійснюються згідно з Порядком провадження за заявами про надання дозволу на імміграцію і поданнями про його скасування та виконання прийнятих рішень, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2002 р. № 1983.

Банки даних Європолу

Компетенція Європолу поширюється на боротьбу з організованою злочинністю, тероризмом й іншими видами тяжких злочинів, зокрема:

- незаконний обіг наркотиків;
- нелегальну діяльність, пов'язану з відмиванням коштів;
- злочини, пов'язані з ядерними та радіоактивними речовинами;
- нелегальне перевезення іммігрантів;
- торгівлю людьми;
- злочини, пов'язані з автотранспортними засобами;
- вбивство, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень;

¹³² Благута Р. І., Мовчан А. В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання : монографія. Львів : Львівськ. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 214.

¹³³ Мовчан А. В. Інформаційно-аналітична робота в оперативно-розшуковій діяльності Національної поліції : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2017. 244 с.

- нелегальну торгівлю людськими органами й тканинами;
- викрадення людей, незаконне обмеження свободи та взяття заручників;
- расизм і ксенофобію;
- організоване пограбування;
- нелегальну торгівлю предметами, що становлять культурну цінність, зокрема антикваріатом і виробами мистецтва;
- обман і шахрайство;
- рекет і вимагання;
- підробку продукції та її піратське поширення;
- підробку адміністративних документів та їх незаконний обіг;
- підробку грошових знаків і платіжних засобів;
- злочини з використанням комп'ютерів;
- корупцію;
- нелегальну торгівлю зброєю, боєприпасами та вибухівкою;
- нелегальну торгівлю видами тварин, які перебувають під загрозою зникнення;
- нелегальну торгівлю видами рослин, які перебувають під загрозою зникнення, та їх підвиди;
- злочини проти навколишнього середовища;
- нелегальну торгівлю гормональними речовинами та іншими стимуляторами росту¹³⁴.

Безпечна мережева програма обміну інформації **SIENA** (*Secure Information Exchange Network Application*) дозволяє швидко та зручно обмінюватися оперативною і стратегічною інформацією, пов'язаною зі злочинністю, між: офіцерами зв'язку Європолу, аналітиками й експертами; країнами-учасницями ЄС; третіми країнами, які мають відповідні угоди з Європолом. Взаємодія має покривати всі види злочинності, що підпадають під мандат Європолу та які зазначені в Додатку № 1 (Chapter I – Scope; Article 3)¹³⁵.

¹³⁴ Офіційний веб-сайт Європолу. URL: <https://www.europol.europa.eu/>

¹³⁵ Благута Р. І., Мовчан А. В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання : монографія. Львів : Львівськ. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 216.

FIU.net – це спеціалізована комп’ютерна мережа, що підтримує підрозділи фінансової розвідки в ЄС у боротьбі з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму. В січні 2016 року FIU.net була об’єднана з Європолем. Посилення взаємодії між фінансовою та кримінальною оперативною інформацією FIU.net у підсумку сприяє боротьбі з організованою злочинністю та тероризмом у ЄС.

Мережа «КАРІН» (CARIN) – це Кемденська міжвідомча мережа з повернення активів (Європол):

- 53 юрисдикції та 9 міжнародних організацій;
- неофіційна мережа правоохоронних і судових органів;
- Центр експертизи з питань урегулювання проблем злочинності;
- надання допомоги у виявленні та заморожуванні злочинних активів;
- обмін інформацією і ефективними практиками¹³⁶.

Мережа «КАРІН» призначена для надання допомоги правоохоронним органам і прокуратурі щодо: відстеження активів; заморожування та конфіскації активів; управління активами; розподілу активів; інформації про процедури в інших країнах.

Кримінальний аналіз – це дії, спрямовані на ідентифікацію і точне визначення взаємозв’язків між відомостями, які стосуються подій злочинного характеру, осіб, пов’язаних з ними, та даними, що походять із різних джерел, і їх використання правоохоронними органами та судами.

Головною метою кримінального аналізу є зміцнення механізмів попередження, виявлення, документування та розслідування кримінальних правопорушень, а також налагодження механізмів моніторингу криміногенної ситуації, обміну інформацією на державному, регіональному і міжнародному рівнях стосовно тенденцій і ризиків у цій сфері¹³⁷.

У системі Національної поліції України протягом 2014–2016 рр. започатковано пілотний проєкт щодо впровадження

¹³⁶ Благута Р. І., Мовчан А. В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання : монографія. Львів : Львівськ. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 217.

¹³⁷ Там само. С. 232.

в діяльності Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, систем кримінального аналізу й аналізу ризиків, що сприяло підвищенню ефективності розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми.

У ході кримінального аналізу забезпечується цілеспрямований пошук, виявлення, фіксація, вилучення, упорядкування, аналіз та оцінка кримінальної інформації, її представлення (візуалізація), передача та реалізація.

Зокрема, в аналітичній роботі використовується:

- *оперативний аналіз* (аналіз даних телефонних дзвінків, аналіз злочинних угруповань, аналіз справ, порівняльний аналіз);

- *тактичний аналіз* (кримінальний аналіз, аналіз кримінальних тенденцій, геопросторовий аналіз, аналіз місць концентрації злочинності, часовий аналіз, МО-аналіз, кримінальні моделі, профілі підозрюваних/жертв);

- *стратегічний аналіз* (SWOT-аналіз, PEST-аналіз, аналіз моделей/форм злочинності та профілювання, аналіз тенденцій, аналіз із використанням географічного профілювання)¹³⁸.

За джерелами даних аналіз поділяється на:

- *аналіз даних із відкритих джерел* (OSINT);
- *аналіз даних з агентурних джерел* (HUMINT);
- *аналіз даних радіотехнічної розвідки* (SIGINT);
- *аналіз даних з багатьох джерел* (Multi-Source Analysis)

тощо¹³⁹.

Система кримінального аналізу в правоохоронних органах складається з кількох рівнів, для кожного з яких характерна своя мета, відповідні види і обсяги вихідної інформації, що підлягають збору, вивченню та оцінці, зокрема:

- 1) національний (загальнодержавний);
- 2) регіональний (районний);
- 3) місцевий.

Кримінальний аналіз на національному рівні передбачає спостереження і прогнозування на тривалі терміни еволю-

¹³⁸ Благута Р. І., Мовчан А. В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання : монографія. Львів : Львівськ. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 221.

¹³⁹ Там само.

ції кримінальної ситуації на державному рівні (географічні зони, види і типи дій) і вироблення на цій основі перспективних заходів щодо їх можливої нейтралізації, зміцнення правопорядку та вдосконалення діяльності правоохоронних органів на тривалий термін.

Період, що піддається аналізу на національному рівні, становить не менше року, а рекомендації аналітиків розраховані на термін до 3–5 років.

Кримінальний аналіз на регіональному рівні є комплексним аналізом оперативної обстановки за короткі, середні й тривалі терміни (квартал, півріччя, дев'ять місяців, рік) у певних географічних районах.

Метою аналізу інформації на оперативному рівні є виявлення змін у стані правопорядку і спрямування діяльності керівництва за всіма рівнями прийняття рішень (місцевий, регіональний і національний) щодо ефективного розподілу організаційних ресурсів, розстановки сил і засобів, розроблення комплексних заходів і прийняття рішення щодо посилення боротьби з найбільш поширеними і небезпечними правопорушеннями.

Зазвичай період, призначений для аналізу на регіональному рівні, здійснюється на основі оцінки добової, декадної та місячної інформації, не перевищуючи року.

На місцевому рівні кримінальний аналіз здійснюється одразу після отримання даних / інформації про настання події або про ті події, які можуть відбутися незабаром, і по складних кримінальних провадженнях.

Роль такого аналізу полягає в направленні та підтриманні інформаційних знань із метою виявлення кримінальних об'єктів (осіб, груп, організацій), відносин між ними, злочинних діянь, тактики дій, а також їх положення.

Результати аналізу на тактичному рівні (залежно від їх масштабу і можливості реалізації) використовуються при прийнятті оперативних рішень, розстановці сил і засобів, при проведенні різних комплексних, типових і разових операцій.

Слід зазначити, що надаючи аналітикам можливість опрацьовувати дані про злочини, оперативні працівники та слідчі отримують можливість використовувати готовий

оперативно-аналітичний продукт, а не первинну інформацію. Водночас вони отримують такі переваги:

по-перше, окреслюються конкретно тенденції злочинності не лише за географічною ознакою, а й у часових рамках;

по-друге, продукт надає можливість мати більше інформації стосовно місць імовірного вчинення злочинів, що дозволяє ефективніше попереджати скоєння правопорушень;

по-третє, працівники поліції мають більше можливостей у разі потреби надати допомогу колегам у розкритті та розслідуванні злочинів¹⁴⁰.

Відповідно до Наказу Національної поліції України від 29.12.2019 № 1354 «Про затвердження Положення про Департамент кримінального аналізу Національної поліції України», Департамент кримінального аналізу (ДКА) розробляє, впроваджує та застосовує нові методи і напрями здійснення кримінального аналізу, спрямовані на підвищення ефективності протидії злочинності.

З усіх наявних методик аналізу оперативної інформації, прийнятих на озброєння правоохоронними органами більшості розвинених країн світу, найчастіше використовуються програмні продукти i2 і ANACAPA. Такі програмні рішення візуального аналізу даних і отримання нових знань призначені для оперативних підрозділів і слідчих, чия діяльність пов'язана з необхідністю аналітичної обробки інформаційних потоків і даних, поданих у різних форматах¹⁴¹.

Питання для самоконтролю

1. Визначте підстави та порядок проведення міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми.

2. Охарактеризуйте порядок, основні напрями використання результатів міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми.

¹⁴⁰ Благути Р. І., Мовчан А. В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання : монографія. Львів : Львівськ. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 223–224 с.

¹⁴¹ Там само. С. 227.

3. Назвіть порядок прийняття рішення про їх реалізацію. Порядок передачі матеріалів міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, органам досудового розслідування.

4. Охарактеризуйте порядок опрацювання звернень і заяв громадян, повідомлень на телефони «гарячої лінії» або «телефони довіри» щодо злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми.

5. Надайте характеристику опрацювання інформації, отриманої з оперативних джерел, та інформації, отриманої від структурних підрозділів Національної поліції.

6. Визначте порядок опрацювання інформації від інших суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми: Мінсоцполітики; МЗС; МОЗ; Держприкордонслужби; міграційної служби; СБУ; облдержадміністрацій; центрів, які надають допомогу постраждалим від торгівлі людьми; органів місцевого самоврядування; підприємств, установ та організацій, які здійснюють свою діяльність у сфері надання допомоги постраждалим; громадських організацій та окремих громадян.

7. Охарактеризуйте інформацію, отриману із засобів масової інформації, мережі інтернет, оголошень, розміщених у місцях великого скупчення людей.

8. Визначте інформацію, отриману від посольств, консульств та правоохоронних органів іноземних держав, від громадських (неурядових) організацій, які спеціалізуються на запобіганні та протидії торгівлі людьми.

9. Дайте визначення інформації, отриманої у ході документування суміжних кримінальних правопорушень.

10. Назвіть особливості виявлення фактів торгівлі людьми із метою трудової експлуатації.

11. Охарактеризуйте оперативно-розшукову інформацію: вихідні положення та пізнавальне значення.

12. Визначте поняття і види автоматизованих інформаційно-пошукових систем, принципи функціонування та їх місце у системі інформаційного забезпечення оперативних підрозділів ДМП Національної поліції України.

13. Назвіть об'єкти злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, що обліковуються в АІПС оперативно-розшукового призначення.

14. Охарактеризуйте підрозділи, що забезпечують поповнення оперативної інформації в АІПС, та підрозділи, що безпосередньо формують та обслуговують автоматизовані інформаційно-пошукові системи.

15. Визначте порядок доступу та використання в оперативно-службовій діяльності оперативних підрозділів ДМП інформації, що міститься в АІПС.

16. Дайте характеристику інформаційних ресурсів і банків даних Інтерполу в розслідуванні злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми.

17. Охарактеризуйте можливості використання інформаційних ресурсів Європолу в розслідуванні злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. Особливості використання можливостей мережі FIU.net та мережі CARIN.

18. Назвіть особливості використання кримінального аналізу в діяльності підрозділів ДМП Національної поліції України.

Глосарій

Боротьба з торгівлею людьми – система заходів, що здійснюються в рамках протидії торгівлі людьми, спрямованих на виявлення злочину торгівлі людьми, у тому числі незакінченого, а також виявлення осіб, які від цього постраждали, встановлення фізичних / юридичних осіб – торгівців людьми та притягнення їх до відповідальності (ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми»).

Вербування людини – це досягнення домовленості шляхом безпосереднього наймання, тобто запрошування і набору добровольців ніби для участі у певній діяльності (Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 4-те вид., переробл. та доповн. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : Юридична думка, 2007. С. 342).

Використання у жебрацтві – організація та примушування осіб до заняття жебрацтвом шляхом побиття, зґвалтування, навмисного заподіяння каліцтва, нанесення фізичних та/або психологічних травм та інших видів насильства (Міністерство соціальної політики України. Торгівля людьми. Основні поняття та види експлуатації. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/16080.html?PrintVersion>).

Використання у збройних конфліктах – використання особи, яка знаходиться у підневільному стані іншої особи, для виконання нею бойових завдань, пов'язаних з поваленням державної влади або порушенням суверенітету і територіальної цілісності держави тощо (Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-тє вид., переробл. та доповн. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : Атіка, 2003. С. 324).

Використання у порнобізнесі – використання особи як сутенера, утримувача будинку розпусти, актора при зйомках порнографічних фільмів, статиста при виготовленні порнографічних журналів тощо (Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-тє вид., переробл. та доповн. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : Атіка, 2003. С. 324).

Вилучення органів людини – вилучення з організму людини її складової частини, що має певну будову і спеціальне призначення без згоди самої особи або за її згодою, досягнутою шляхом використання злочинних засобів впливу на неї. Обіцяна особі винагорода не сплачується в повному обсязі або не сплачується взагалі

(Міністерство соціальної політики України. Торгівля людьми. Основні поняття та види експлуатації. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/16080.html?PrintVersion>).

Виявлення особи, яка постраждала від торгівлі людьми – з'ясування інформації, яка дає підстави вважати, що певна фізична особа постраждала від торгівлі людьми (Закон України «Про протидію торгівлі людьми»).

Втягнення в злочинну діяльність – передбачає дії, пов'язані з безпосереднім психологічним або фізичним впливом на особу, вчинені з метою викликати в неї прагнення взяти участь у одному чи кількох злочинах (Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-тє вид., переробл. та доповн. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : Атіка, 2003. С. 324).

Група ризику торгівлі людьми – це група, що об'єднує особливо вразливих людей, щодо яких існує висока ймовірність того, що вони можуть стати об'єктами торгівлі людьми (Робочі матеріали пілотного компонента проекту «Розбудова Національного механізму перенаправлення (НМП) в Україні». Координатор проектів ОБСЄ в Україні. 2009–2011).

Дитина – будь-яка фізична особа віком до вісімнадцяти років (ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми»).

Дитяча порнографія – будь-яке зображення будь-якими засобами дитини, яка здійснює реальні або змодельовані відверто сексуальні дії, або будь-яке зображення статевих органів дитини, головним чином у сексуальних цілях (Факультативний протокол до Конвенції про права дитини, щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії).

Дитяча проституція – використання дитини в діяльності сексуального характеру за винагороду або будь-яку іншу форму відшкодування (Факультативний протокол до Конвенції про права дитини, щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії).

Заклади допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми – центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг), центри соціально-психологічної реабілітації дітей та притулки для дітей (ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми»).

Захист осіб, які постраждали від торгівлі людьми – система заходів з відновлення прав осіб, які постраждали від торгівлі людьми (ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми»).

Звичаї, подібні до рабства чи підневільного стану, – це:

– будь-який інститут чи звичай, через які жінку обіцяють за винагороду видати заміж (без права її відмови) її батьки, опікун, родина або будь-яка інша особа або група осіб; чоловік жінки, його родина або його клан за винагороду чи без такої мають право передати її іншій особі; жінку після смерті чоловіка передають у спадщину іншій особі;

– будь-який інститут чи звичай, через який дитина передається одним або обома своїми батьками чи своїм опікуном іншій особі за винагороду або без такої з метою експлуатації цієї дитини чи дитячої праці (*Міністерство соціальної політики України. Торгівля людьми. Основні поняття та види експлуатації. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/16080.html?PrintVersion>*).

Країна походження – країна, громадянином якої є фізична особа, або країна місця проживання або перебування для особи без громадянства (*ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми»*).

Обман – як засіб впливу полягає у повідомленні людині неправдивих відомостей (наприклад відомостей про те, що вона буде брати участь у конкурсі або отримає широкі можливості працевлаштування за кордоном) або приховуванні певних відомостей, повідомлення яких мало б суттєве значення для її поведінки (*Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 4-те вид., переробл. та доповн. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : Юридична думка, 2007. С. 343*).

Особа, яка постраждала від торгівлі людьми – будь-яка фізична особа, яка стала об'єктом торгівлі людьми і визнана такою відповідно до положень Закону України «Про протидію торгівлі людьми» (*ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми»*).

Повернення або залишення дитини, яка постраждала від торгівлі дітьми та є іноземцем або особою без громадянства – комплекс заходів, спрямованих на забезпечення відповідно до потреб такої дитини повернення до країни походження або залишення на території України дитини, яка постраждала від торгівлі дітьми на території України та є іноземцем або особою без громадянства (*ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми»*).

Повернення в Україну громадян України, які постраждали від торгівлі людьми – комплекс заходів, спрямованих на організацію повернення громадян України, які постраждали від торгівлі людьми на території іншої держави, на територію України (*ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми»*).

Попередження торгівлі людьми – система заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов, що призводять до торгівлі людьми (ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми»).

Порнобізнес – це частково чи повністю дозволений у тій чи іншій країні чи незаконний вид підприємництва, пов'язаний з проституцією, утриманням будинків розпусти, виготовленням, збутом і розповсюдженням предметів порнографічного характеру, тощо. Використання у порнобізнесі означає використання особи як сутенера, утримувача будинку розпусти, актора при зйомках порнографічних фільмів, статиста при виготовленні порнографічних журналів тощо (Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 4-те вид., переробл. та доповн. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : Юридична думка, 2007. С. 345).

Потерпілий – у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди (ст. 55 Кримінального процесуального кодексу України).

Примусова вагітність – означає посягання на волю, життя та здоров'я жінки, пов'язане із здатністю народжувати, проведення протиправних дій щодо запліднення у примусовому порядку, в тому числі штучного; використання репродуктивної функції організму жінки шляхом природнього або штучного запліднення без її згоди та подальше примушування жінки до виношування дитини (Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 4-те вид., переробл. та доповн. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : Юридична думка, 2007. С. 346).

Примусова праця – означає будь-яку роботу або службу, що її вимагають від якої-небудь особи під загрозою якогось покарання, і для якої ця особа не запропонувала добровільно своїх послуг (ст. 2.1 Конвенції про примусову чи обов'язкову працю від 28 червня 1930 р. № 29).

Проведення дослідів над людиною без її згоди – незаконне проведення медико-біологічних, психологічних або інших дослідів над людиною, що створює небезпеку для її життя чи здоров'я (Міністерство соціальної політики України. Торгівля людьми. Основні поняття та види експлуатації. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/16080.html?PrintVersion>).

Продаж дитини – продаж батьками, близькими родичами, подружжям тощо особи, яка не досягла 18-річного віку, з метою отримання прибутку (Міністерство соціальної політики України.

Торгівля людьми. Основні поняття та види експлуатації. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/16080.html?PrintVersion>).

Протидія торгівлі людьми – система заходів, спрямованих на подолання торгівлі людьми шляхом її попередження і боротьби з нею та надання допомоги і захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми (ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми»).

Процедура встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми – комплекс заходів, під час яких уповноважена особа на підставі отриманої інформації та її аналізу порівнює елементи вчиненого щодо особи діяння з визначенням торгівлі людьми, оцінює ймовірність вчинення щодо особи такого діяння та робить висновок, що така особа є особою, яка постраждала від торгівлі людьми (ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми»).

Рабство – становище або стан людини, щодо якої здійснюються атрибути права власності або деякі з них (ст. 1(а) Додаткової конвенції про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв, східних з рабством).

Реабілітація особи, яка постраждала від торгівлі людьми – комплекс медичних, психологічних, соціальних, юридичних та інших заходів, спрямованих на відновлення фізичного і психологічного стану та соціальних функцій особи, яка постраждала від торгівлі людьми (ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми»).

Сексуальна експлуатація – це використання особою іншої людини з метою отримання прибутку для задоволення сексуальних потреб третіх осіб, а також для примусового задоволення власних сексуальних потреб (Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 4-те вид., переробл. та доповн. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : Юридична думка, 2007. С. 344).

Торгівля дітьми – означає будь-який акт або угоду, внаслідок яких дитина передається будь-якою особою або будь-якою групою осіб іншій особі або групі осіб за винагороду або інше відшкодування (Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, ратифікований Законом України від 03.04.2003 р. № 716-IV. ВВРУ. 2003. № 29. Ст. 226).

Торгівля людьми – здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням

чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином (ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми»).

Трафікінг (англ. *trafficking*) – англомовний термін, який використовують для визначення торгівлі людьми; означає торгівлю рабами, наркотиками і незаконну торгівлю взагалі.

Усиновлення (удочеріння) з метою наживи – взяття на виховання в сім'ю дитини на правах сина чи доньки, оформлене в установленому порядку, вчинене з метою отримання будь-якої матеріальної вигоди або уникнення певних витрат завдяки усиновленню (удочерінню) (наприклад, бажання отримати контроль над власністю усиновленої особи, залучення до заняття жебрацтвом, азартними іграми, проституцією тощо) (Міністерство соціальної політики України. *Торгівля людьми. Основні поняття та види експлуатації*. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/16080.html?PrintVersion>).

Список використаних джерел

Нормативно-правові акти

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Голос України* від 19.05.2012. № 90–91.
4. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
5. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.
6. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 червня 1993 р. № 3341-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 358.
7. Конвенція ООН про права дитини, ратифікована Постановою ВР № 789-XII від 27 лютого 1991 р., та факультативний протокол до неї про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, ратифікований Законом України від 3 квітня 2003 р. № 716-IV.
8. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, ратифікована Законом України від 4 лютого 2004 р. № 1433-IV, та протоколи до неї: проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітрю, ратифікований Законом України від 4 лютого 2004 р. № 1433-IV; про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, ратифікований Законом України від 4 лютого 2004 р. № 1433-IV.
9. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, ратифікована Законом України від 21 вересня 2010 р. № 2530-VI.
10. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20 вересня 2011 р. № 3739-VI.
11. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини : Закон України від 17 травня 2018 р. № 2427-VIII.
12. Про захист суспільної моралі : Закон України від 20 листопада 2003 р. № 1296-IV.

13. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рекомендацій Європейського Союзу з виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно уточнення підслідності органів досудового розслідування : Закон України від 10 листопада 2015 р. № 771-VIII.
14. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України : Закон України від 21 січня 1994 р. № 3857-XII.
15. Про імміграцію : Закон України від 7 червня 2001 р. № 2491-III.
16. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 8 липня 2011 р. № 3671-VI.
17. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22 вересня 2011 р. № 3773-VI.
18. Про затвердження Положення про Національну поліцію : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 877. *Урядовий кур'єр* від 6 листопада 2015 р. № 207.
19. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878. *Урядовий кур'єр* від 6 листопада 2015 р. № 207.
20. Про Національне центральне бюро Інтерполу : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 1993 р. № 220. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/220-93-п>.
21. Конвенція про кіберзлочинність. *Офіційний вісник України*. 2007. № 65. С. 107. Ст. 2535. Офіц. пер.
22. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку : Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН 17 грудня 1999 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_282
23. Про затвердження Положення про створення та функціонування Єдиного державного реєстру злочинів торгівлі людьми : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2012 р. № 303.
24. Про затвердження Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2012 р. № 417.
25. Про затвердження Порядку виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2012 р. № 660.
26. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 р. № 783.
27. Про затвердження Порядку надання Державній прикордонній службі та виконання нею доручень уповноважених державних органів щодо осіб, які перетинають державний кордон,

- та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2013 р. № 280.
28. Про затвердження форм заяв для отримання роботодавцем дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства, продовження строку дії дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства, внесення змін до дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 858.
 29. Про затвердження Порядку оформлення, виготовлення і видачі посвідки на постійне проживання та посвідки на тимчасове проживання і технічного опису їх бланків та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2002 р. № 1983 : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2012 р. № 251.
 30. Про затвердження Правил оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію : Постанова Кабінету Міністрів України від 01 березня 2017 р. № 118.
 31. Про затвердження Порядку продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2012 р. № 150.
 32. Про затвердження Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 111.
 33. Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події : Наказ МВС від 6 листопада 2015 р. № 1377, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 01 грудня 2015 р. за № 1498/27943.
 34. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Наказ ГПУ, МВС, СБУ, АДПС, Мінфіна, Мінюста від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/119 9/936/1687/5.
 35. Про затвердження Положення про Інтегровану інформаційно-пошукову систему органів внутрішніх справ України : Наказ МВС від 12 жовтня 2009 р. № 436. *Офіційний вісник України*. 2010. № 101. С. 409. Ст. 3569.
 36. Про затвердження Положення про інтегровану міжвідомчу інформаційно-телекомунікаційну систему щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон : Наказ АДПС, ДМС, ДПА, МВС, МЗС, Мінпраці, СБУ,

Служби зовнішньої розвідки від 3 травня 2008 р. № 284/287/2 14/150/64/175/266/75, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 12 травня 2008 р. за № 396/15087. *Офіційний вісник України*. 2008. № 37. С. 54. Ст. 1249.

37. Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України : Наказ МВС від 10 вересня 2009 р. № 390, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 15 жовтня 2009 р. за № 963/16979.
38. Про затвердження Порядку взаємодії Генеральної прокуратури України та Міністерства внутрішніх справ України щодо обміну інформацією з Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційних систем органів внутрішніх справ : Наказ ГПУ та МВС від 17 листопада 2012 р. № 115/1046.
39. Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань : Наказ ГПУ від 6 квітня 2016 р. № 139, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 05 травня 2016 р. за № 680/28810. *Офіційний вісник України*. 2016. № 46. С. 48. Ст. 1674.
40. Про організацію доступу до відомостей персонально-довідкового обліку єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України : Наказ МВС від 29 листопада 2016 р. № 1256, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 10 січня 2017 р. за № 22/29890.
41. Про затвердження Інструкції зі збору та моніторингу статистичної інформації щодо осіб, які постраждали від торгівлі людьми : Наказ Міністерства соціальної політики, Міністерства внутрішніх справ від 11 січня 2016 р. № 4/5.
42. Про затвердження Положення про Департамент міграційної поліції Національної поліції України : Наказ Національної поліції України від 22 січня 2021 р. № 52.
43. Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол : Наказ МВС, Офісу Генерального прокурора, НАБУ, СБУ, ДБР, Мінфіна, Мінюста від 17 серпня 2020 р. № 613/380/93/228/414/510/2801/5, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 04 вересня 2020 р. за № 849/35132.

Спеціальна література

1. Мовчан А. Компьютерные системы биометрической идентификации. Актуальные проблемы применения в правоохранительной деятельности: моногр. Saarbrücken, Deutschland : LAP LAMBERT Academic Publishing, 2015. 80 с.

2. Берназ В. Д. Інновації – основа криміналістичного забезпечення діяльності з розслідування злочинів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. Вип. 4. С. 49–53.
3. Благута Р. І., Мовчан А. В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання : монографія. Львів : Львівськ. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 256 с.
4. Благута Р. І. Організація та підготовка до проведення негласних слідчих (розшукових) дій: проблеми та шляхи вирішення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 333–340.
5. Бочковий О. В., Звонок Є. О. Віртуальні соціальні мережі як джерела оперативної значимої інформації для підрозділів карного розшуку МВС України. URL: http://it-crime.at.ua/publ/pitannja_ord_ta_kriminalistiki/zbirnik_materialiv_konferenciji_u_khmelnicku_2010_roku/3-1-0-3
6. Виявлення та припинення торгівлі людьми : навч. практич. посіб. / авт. кол.: О. Л. Мельников, В. І. Дубина, М. П. Данилюк та ін. Київ : Арт-бюро, 2009. 211 с.
7. Овчинский В. Технологии будущего против криминала. Litres, 31 серп. 2019 р. URL: <http://www.books.google.com.ua/>
8. Гаврилюк В. І., Дубина В. І., Данилюк М. П. Актуальні аспекти міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України на напрямку протидії торгівлі людьми. Київ : Цифра, 2007. 173 с.
9. Грібов М. Л. Зміст та основні напрями криміналістичного забезпечення негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 35–41.
10. Запобігання торгівлі людьми та експлуатації дітей : навч.-метод. посіб. / К. Б. Левченко, О. А. Удалова, І. М. Трубавіна та ін. ; заг. ред. К. Б. Левченко, О. А. Удалової. Київ : Міленіум, 2005. 210 с.
11. Заросило В. Міжнародне співробітництво у сфері боротьби з торгівлею людьми. *Актуальні питання запобігання і протидії торгівлі людьми* : матеріали Міжнар. наук.-практич. конф., Х., 2010. С. 69–72.
12. Запобігання підрозділами БЗПТЛ Національної поліції України торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації : методичні рекомендації / А. В. Баб'як, Ю. І. Дмитрик, В. П. Захаров, В. Я. Льницький, О. В. Кондратюк та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 92 с.
13. Інноваційні засади техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції : монографія / В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, Г. К. Авдєєва та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька, В. А. Журавля. Харків : Апостіль, 2017. 260 с.

14. Гусак Н., Романова І. Інформаційно-просвітницька робота з протидії торгівлі людьми : метод. рекомендації. Київ : Києво-Могилянська академія, 2011. 159 с.
15. Криміналістика : підруч. / Р. І. Благута, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк та ін. ; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 3-тє вид. переробл. та допов. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 948 с.
16. Кримінальний процес : підручник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін. ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова, В. В. Луцика. Львів : ЛьвДУВС, 2019. Ч. 2. 616 с.
17. Методичні рекомендації щодо обміну інформацією та перенаправлення осіб, які постраждали від торгівлі людьми, між регіональними підрозділами Міністерства соціальної політики та Національної поліції України. К., 2015. 56 с.
18. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. редактори В. В. Коваленко, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ : Атіка, 2010. Т. VI. Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). 1128 с.
19. Мовчан А. В. Актуальні проблеми впровадження в органах Національної поліції України моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою. *Соціально-правові студії*. 2018. № 1. С. 17–22.
20. Мовчан А. В. Інформаційно-аналітична робота в оперативно-розшуковій діяльності Національної поліції : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2017. 244 с.
21. Мовчан А. В. Модель підготовки фахівців у галузі інформаційних технологій для органів Національної поліції України. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. № 4. С. 149–161.
22. Мовчан А. В. Оперативно-розшукова діяльність як спосіб виявлення і фіксації злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. *Експлуатація як складова торгівлі людьми: виміри, тенденції та шляхи протидії* : зб. тез Міжнародної науково-практичної конференції (6–7 червня 2019 року) / упор. О. М. Балинська, Г. Я. Савчин. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 109–116.
23. Мовчан А. В. Характеристика основних форм інформаційно-аналітичної роботи в оперативно-розшуковій діяльності. *Наука і правоохорона*. 2014. № 4. С. 241–247.
24. Негласні слідчі (розшукові) дії та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ : навч.-практ. посіб. / Б. І. Бараненко, О. В. Бочковий, К. А. Гусева та ін.; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2014. 416 с.
25. Овчинский А. С. Информация и оперативно-розыскная деятельность : моногр. / под ред. В. И. Попова. М. : ИНФРА-М, 2002. 97 с.

26. Овчинский С. С. Оперативно-розыскная информация / под ред. А. С. Овчинского и В. С. Овчинского. М. : ИНФРА-М, 2000. 367 с.
27. Оперативно-розшукова діяльність підрозділів карного розшуку Національної поліції України : навч. посібник / А. В. Баб'як, Ю. І. Дмитрик, В. П. Захаров, В. Я. Ільницький, М. А. Лісовий, А. В. Мовчан. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 256 с.
28. Оперативно-розшукова діяльність : посібник для вищих навчальних закладів. Київ : Вид-во «Людмила», 2019. 240 с.
29. Основи оперативно-розшукової діяльності в Україні : навч. посіб. / В. В. Аброськін, С. В. Албул, С. О. Єгоров, та ін. ; за заг. ред. В. В. Аброськіна. Одеса : ОДУВС, 2020. 400 с.
30. Отримання та використання первинної оперативно-розшукової інформації оперативними підрозділами ОВС України : монографія / А. В. Баб'як, В. П. Сапальов, М. В. Стащак, В. В. Шендрик. Львів : Каменяр, 2010. 167 с.
31. Навчальний посібник для суддів з питань судового провадження у кримінальних справах щодо торгівлі людьми з метою експлуатації праці / Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні. Київ : Фенікс, 2014. 160 с.
32. Навчальний посібник у сфері протидії торгівлі людьми для суддів та прокурорів. Ознайомчі матеріали для держав-членів ЄС, асоційованих членів і держав-кандидатів на вступ. 2007. Друкарня ТОВ КЛГЗ. 216 с.
33. Пеньков С. В., Шендрик В. В. Впровадження Інтернет-технологій у діяльність Національної поліції України для отримання оперативно-розшукової інформації. *Право і безпека*. 2017. № 2 (65). С. 80–85. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2410>
34. Протидія торгівлі людьми : збірник нормативно-правових актів. Київ, 2016. 196 с.
35. Протидія торгівлі людьми в Україні : програма спецкурсу для педагогічних працівників навчальних закладів загальної середньої освіти / Е. Мручківська, Н. Пахом'юк, О. Кочерга, О. Косьмій. Київ : ВАІТЕ, 2017. 32 с.
36. Протидія торгівлі дітьми та комерційній сексуальній експлуатації дітей: основні положення міжнародного та національного законодавства / заг. ред. К. Б. Левченко. К., 2006. 48 с.
37. Протидія торгівлі людьми : навч.-метод. посіб. / Н. Гусак та ін. ; за ред. Т. Семигіна. Київ : Києво-Могилянська академія, 2008. 166 с.
38. Стащак Н. В., Перепелица Н. Н. Информационно-аналитическое обеспечение оперативной разработки лиц, которые готовятся к совершению преступлений в составе организованной группы.

Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. 2014. Вып. 12. С. 67–71.

39. Топчий А. Нелегальна трудова міграція та торгівля людьми. Висвітлення проблеми у ЗМІ. Київ, 2008. 399 с.
40. Торговля людьми: люди на продажу. URL: <https://www.unodc.org/toc/ru/crimes/human-trafficking.html>
41. Васильєва М. О., Касько В. В., Орлеан А. М., Пустова О. В. Україна як країна призначення для торгівлі людьми. Матеріали для практичного використання працівниками прикордонної служби, правоохоронних органів та суддями. Київ : Фенікс, 2012. 120 с.
42. Філашкін В. С. Протидія торгівлі людьми на міжнародному рівні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. № 24. С. 237–242.
43. Черноус Ю. М. Поняття міжнародного співробітництва у діяльності з розслідування злочинів. *Науковий вісник КНУВС*. 2010. № 3 (70). С. 271–278.
44. Movchan A. V. and Taranukha V. Yu. Constructing an Automation System to Implement Intelligence-Led Policing Into the National Police of Ukraine. *Cybernetics and Systems Analysis*. Vol. 54. No. 4. July. 2018. Pp. 643–649.
45. Birch I., Gwinnett C., Walker J. Aiding the interpretation of forensic gait analysis: development of a features of gait database. *Sci Justice*. 2016; 56: 426–430.
46. Don Braggins. Fingerprint sensing and analysis // *Sensor Review*. 2001. Vol. 21. № 4. P. 272–277.
47. Intelligence-Led Policing: the cutting edge of modern law enforcement. URL: <http://euam.php7.postbox.kiev.ua/ua/news/opinion/intelligence-led-policing-the-cutting-edge-of-modern-law-enforcement/>
48. Carter J. G., Phillips S. W., Gayadeen S. M. Implementing Intelligence-Led Policing: An Application of Loose-Coupling Theory. *Journal of Criminal Justice*. 2014. № 42. P. 435.
49. Human Security Report 2005: War and Peace in the 21st Century. Human Security Centre, University of British Columbia. URL: <http://www.hsrgroup.org/human-security-reports/2005/text.aspx>
50. Li B., Beveridge P., O'Hare W. T., Islam M. The application of visible wavelength reflectance hyperspectral imaging for the detection and identification of blood stains. *Science & justice*. 2014 Dec. Vol. 54, Iss. 6. P. 432–438. DOI: 10.1016/j.scijus.2014.05.003.
51. Nina M. Van Mastrigt, Kevin Celie, Arjan L. Mieremet, Arnout C. C. Ruifrok & Zeno Geradts. Critical review of the use and scientific basis of forensic gait analysis. *J Forensic Sci*. 2018; 33: 183–193.

52. Victims of Trafficking and Violence Protection Act of 2000: Trafficking in Persons Report, 2005. U.S. Department of State. URL: (<http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2005/index.htm>)

Інтернет-ресурси

1. Офіційний веб-сайт Офісу Президента України. URL: <http://www.president.gov.ua/>
2. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>
3. Офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України. URL: <http://www.kmu.gov.ua/>
4. Офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України. URL: <http://www.mvs.gov.ua/>
5. Офіційний веб-сайт Національної поліції України. URL: <http://www.npu.gov.ua/>
6. Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <http://www.gp.gov.ua/>
7. Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <http://www.mon.gov.ua/>
8. Офіційний веб-сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <http://www.msp.gov.ua/>
9. Офіційний веб-сайт Міністерства охорони здоров'я України. URL: <http://www.moz.gov.ua/>
10. Офіційний веб-сайт Міністерства закордонних справ України. URL: <http://www.mfa.gov.ua/>
11. Офіційний веб-сайт Державної прикордонної служби України. URL: <https://dpsu.gov.ua/>
12. Офіційний веб-сайт Державної міграційної служби України. URL: <https://dmsu.gov.ua/>
13. Офіційний веб-сайт Служби безпеки України. URL: <http://www.ssu.gov.ua/>
14. Офіційний веб-сайт Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполу. URL: <http://www.interpol.int/>
15. Офіційний веб-сайт Європейського поліцейського офісу – Європолу. URL: <http://www.europol.europf.eu/>
16. Офіційний веб-сайт Організації з безпеки і співробітництва в Європі – ОБСЄ. URL: <https://www.osce.org/>
17. Офіційний веб-сайт Львівського державного університету внутрішніх справ. URL: <http://www.lvduvs.edu.ua/>

Мовчан Анатолій Васильович,
доктор юридичних наук, професор

**Міжнародне співробітництво
у сфері протидії злочинам,
пов'язаним із торгівлею людьми**

Навчальний посібник

Редагування *Наталія Громоцька, Галина Ялечко*

Макетування *Галина Шушняк*

Друк *Іван Хоминець*

Підписано до друку 29.03.2021 р.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 9,07.

Тираж 100 прим. Зам № 9-21.

Львівський державний університет внутрішніх справ

Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.